

Sydslesvigs DANSKE hverdag

Grænseforeningens
årbog 2003

Sydslesvigs
DANSKE
hverdag

Grænseforeningens
årbog 2003

Sydslesvigs
DANSKE
hverdag

Grænseforeningens årbog 2003

Sydsløvsigs DANSKE hverdag

Redaktion: Ole Adrian Sørensen/Niels Henriksen

Forsidefoto: Fritidshjemmet i Egernførde. Fotograf: Manfred Bauch

Copyright: Grænseforeningen

Udgiver: Grænseforeningen,

Peder Skrams Gade 5,

Postboks 1530, 1020 København K

Tlf. 33 11 30 63

Tryk: Jørn Thomsen Offset A/S, Kolding

ISBN 87-87238-26-8

Grænseforeningens årbøger:

1967: Dansk i Sydsløvsig – 1968: Nordisk i Sydsløvsig – 1969: Danmarks første storby – 1970: 50 år med Danmark – 1971: Vore frisiske naboer – 1972: Grænselandet og Europa – 1973: Ung ved grænsen – 1974: Dansk hverdag i Sydsløvsig – 1975: Europas nationale mindretal – 1976: Kirkekunst i Sydsløvsig – 1977: Grænselandets sprog – 1978: Dansk konsolidering – 1979: Dronningen i Sydsløvsig – 1980: Politik i Sydsløvsig 1945-1979 – 1981: Som vi ser os selv – 1982: Der var engang i Sydsløvsig – 1983: C. W. Eckersberg 1783 2/1 1983 – 1984: Gennem Flensborg med Helmut og Povl Leckband – 1985: Herregårde i Sydsløvsig – en fælles kulturarv – 1986: Sagn og saga fra Sydsløvsig – 1987: Sydsløvsigske oldtidminder – 1988: Danske huse i Sydsløvsig – 1989: Da det begyndte – de sønderjydske foreningers første år – 1990: Skikke og traditioner i årets løb i Nord- og Sydsløvsig – 1991: ...til støtte for danskheden, Grænseforeningen 1920-1990 – 1992: Syv ture i Sydsløvsig – 1993: Dansk i en tysk stat 1945-1992 – 1994: Otte tur i Sydsløvsig – 1995: Slesvig delt i 75 år – 1996: En snes nyere danske sange fra grænselandet – 1997: Karl Otte Meyer – danske og nordisk forpost i Kiel – 1998: Det sønderjyske kaffebrod – et samspil mellem nationalpolitik og kosttradition – 1999: Nationale Mindretal ude i Europa – 2000: Kongen kommer! Kongebesøg og kongeloyalitet i Sydsløvsig – 2001: Kirker i Sydsløvsig – 2002: SYDSLØVIGS danske HISTORIE

Forord

Kære medlem af Grænseforeningen,

Årbog 2003 kan ses som en fortsættelse af Grænseforeningens Årbog 2002, »Sydslesvigs danske Historie«. Sidste år præsenterede vi den landsdel, som er grundlaget for hele Grænseforeningens virke: Sydslesvig, som kan fremvise en lang og spændende dansk historie, der i årbog 2002 blev fulgt helt op til vore dage.

Den bog, som du nu holder i hånden, sætter lup på den sydslesvigske samtidshistorie. Den indeholder beretninger med udgangspunkt i dagens dont, fortalt af repræsentanter for den del af det danske folk, som det hele drejer sig om. Ved at lade en række forskellige forfattere komme til orde med hver deres personlige tilgang til livet i mindretallet, har det været hensigten at give et facetteret billede af den danske hverdag syd for grænsen.

Der er kendte navne blandt forfatterne, og der er ukendte navne. Sammen repræsenterer de et lillebitte udsnit af de mange, måske 50.000? – der i deres daglige tilværelse hænger om deres danske tilhørsforhold i det tyske samfund, der omgiver dem på alle sider. I Sydslesvig har op imod 10% af befolkningen relationer til det danske mindretal. Det er en procentdel, som svinger meget fra egn til egn, for i Flensborg er en fjerdedel af byrådets medlemmer valgt på Sydslesvigsk Vælgerforenings liste, og der findes steder i Sydslesvig, hvor der slet ikke er danske aktiviteter.

Vi planlægger at følge den lagte linie op også med den årbog, som kommer til næste år. *Dens* emne vil være »På tværs af grænsen« og vil omhandle de mange nutidige relationer mellem Sydslesvig og Danmark. Som en slags optakt til det emne kan man læse Gerret Schlabers indlæg her i bogen: »Grænsen i vore hoveder«.

Under overskriften »Grænseforeningen i arbejdstøjet« gør Grænseforeningens formand, tidl. minister Torben Rechendorff, bagerst i bogen rede for årets aktiviteter i Grænseforeningen gennem den skriftlige årsberetning fra årets Sendemandsmøde, 26. oktober 2002.

God fornøjelse med læsningen!

Niels Henriksen, 23. september 2002

Indhold

Hvor er vi nu?	9
<i>Af Henrik Schultz</i>	
Det danske mindretal i omrids	12
<i>Af Henrik Becker-Christensen</i>	
Mit liv i mindretallet	23
<i>Af Karin Johannsen-Bojsen</i>	
På dansk i Sydslesvig	38
<i>Af Karen Margrethe Pedersen</i>	
Sådan gør vi i Egernførde!	50
<i>Af Fred Witt/Ole Adrian Sørensen</i>	
SSW, mindretallets og regionens parti	57
<i>Af Anke Spoorendonk</i>	
Hvordan fandt jeg til Sydslesvig?	64
<i>Af Susanne Bramsen Böll</i>	
Grænsen i vore hoveder	70
<i>Af Gerret Liebing Schlaber</i>	
Beretning om Grænseforeningens virksomhed	94
1. september 2001 - 31. august 2002	
<i>Af Torben Rechendorff</i>	

Hvor er vi nu?

Kære læsere

*Af Heinrich Schultz,
Formand for Sydslesvigsk Forening*

Grænseforeningen har bedt mig skrive en lille indledning til foreningens årbog, Sydslesvigs DANSKE hverdag.

Jeg kan fortælle, at det danske mindretal i Sydslesvig i dag er ved godt helbred – og at der er grund til at glæde sig over forholdene. En del af vore problemer fra tidligere tid er i dag ren historie. I tiden under Preussen frem til 1920 blev det danske sprog undertrykt. Folkeafstemningen i 1920 skabte et dansk mindretal i landsdelen Sydslesvig, og den demokratiske Weimarforfatning gav i de følgende år bedre muligheder for at pleje dansk sprog og kultur og de gamle forbindelser til Danmark. Men fra 1933 lagde de nazistiske myndigheder fornyet pres på den enkeltes muligheder. Så kom krigen – hvor de danske sydslesvigere gjorde deres pligt ved fronterne. Efter krigen tog sydslesvigerne deres nationale tilknytning op til ny overvejelse. Omkring 100.000 sluttede op om de dansksindede kandidater ved de første valg. Fronterne mellem mindretal og flertal stod skarpt i disse år. Mindretallets naturlige ønske om en grænseændring i dansk favør var med til at holde modsætningerne i live.

Men tiderne blev heldigvis bedre. I 1949 og især i 1955 i den berømte Bonn-erklæring blev det fastslået, at »bekendelsen til dansk nationalitet og kultur er fri. Den må ikke bestrides eller efterprøves af myndighederne«. I dag, næsten 50 år senere, har mange spændinger fundet et afbalanceret leje. Det danske mindretal i dag er en levende organisme. Der er familier, for hvem en bevidst tilknytning til det danske går århundreder tilbage.

Mange nye kom til i årene efter 1945. I vore dage er der hele tiden en stille og rolig tilgang – mens andre forsvinder ud af rækkerne.

En kulturel mangfoldighed og åbenhed er i dag grænselandets sjæl. Netop dette har været med til at bygge bro over fortidens modsætninger og fremme det gode forhold mellem dansk og tysk. Mindretallet består af folk, som vælger at stå for den sydslesvigske danskhed. Grænselandets tosprogethed, interessen for nordisk-skandinavisk demokrati og samfundsforståelse, fascinationen af andre omgangsformer eller dansk-nordisk pædagogik fører nye folk til det danske mindretal.

De danske skoler er derfor kernen i vort arbejde. Det er jeg ganske sikker på er de fleste læsere bekendt. Skolerne står åbne for alle, der beken-der sig til mindretallet. De har som klar opgave dels at føre eleverne og børnene ind i dansk sprog og kultur, dels at dygtiggøre dem til at leve og virke i det tyske samfund. Af forældrene forventes, at de lever med i mindretallets arbejde og bestræber sig for at lære og forstå og tale dansk. I dag er der 49 skoler med ca. 5.700 elever, 57 børnehaver med ca. 1.800 børn. Danske ungdomsforeninger samler op mod 12.000 unge til sport og fritidsaktiviteter. 24 danske præster virker for de danske menigheders mere end 6.000 medlemmer. Der er et veludbygget dansk biblioteksvæsen, som stiller dansk og nordisk litteratur til rådighed for mindretallet og alle andre i landsdelen.

Alt dette lyder jo meget godt

Men er det da så vigtigt, kan man spørge, at mindretallet lever og har det godt? Kan man overhovedet i dag tale om et egentligt dansk mindretal – i en tid, hvor modsætningerne mellem dansk og tysk er afløst af udstrakt forståelse og imødekommenhed fra flertallets side, hvor vi kan deltage i hinandens fester og mødes i respekt over for naboens anderledes historie og traditioner?

Her må vi huske, at det danske mindretal i dag er noget andet end for 50 eller 80 år siden. I dag er mindretallet ikke længere defineret blot af en modsætning til en delvis fjendtlig omverden. Mindretallet er heller ikke blot et Dannebrogssvingende mini-Danmark uden for Danmarks grænser. Mindretallet er derimod mennesker i Sydslesvig, som er bevidste om, at de bor i en oprindelig dansk landsdel, og som ønsker at holde fast ved eller opbygge kontakten til dansk sprog, kultur og nordisk demokratiforståelse. Mindretallet er ikke på flugt fra det tyske samfund. I overbevisning om deres danske rødder og historie og erkendelse af særlige værdier i grænselandets dansk-tyske miljø søger de alternativet til det tyske samfund. De søger nogle supplerende dimensioner, noget fra den dansk-slesvigske-nordiske verden, som de mener kan berige deres eget og regionens liv.

I dette moderne mindretals liv indgår dansk sprog og dansk kultur og kendskab til forholdene i moderlandet nord for grænsen som noget væsentligt. Trods det tyske sprogs dominans har kendskabet til dansk i Sydslesvig aldrig været større, end det er i dag. Interessen for at læse dansk trives – i og uden for mindretallet.

Det danske mindretal i Sydslesvig kan således ikke defineres udelukkede med nationale begreber. Dets indhold er hele tiden under forandring – og derfor heller ikke truet af en stadig mere velvillig omverden. Tværtimod er mindretallet i dag udtryk for grænselandets kulturelle mangfoldighed.

Jeg er overbevist om, at et mindretal af denne art er med til at skabe ro og harmoni i grænselandet. Noget lignende kan siges om vore venner i det tyske mindretal nord for grænsen. De to mindretal virker stabiliserende i Sydslesvig og i Nordslesvig – og hen over grænsen. De arbejder godt sammen, de er med til at styrke kontakterne hen over grænsen, mellem flertal og mindretal og mellem staterne. Derved bidrager de moderne mindretal i vort dansk-tyske grænseland til den internationale forståelse.

Men intet kommer af intet. I generationer er der arbejdet hårdt for at komme så vidt. Gensidig forståelse kræver hele tiden pleje og opmærksomhed. Vi må ikke glemme, at de dansk-tyske modsætninger kun ligger en enkelt generation tilbage. De er heller ikke ryddet helt fra jordens overflade. Når vi i dag er kommet så vidt, skyldes det også de forholdsvis gode økonomiske vilkår i grænseregionen. Med klare ord: Uden økonomiske ressourcer går det ikke. Mindretallenes liv og deres bidrag til grænselandets kulturelle rigdom kan ikke bære sig selv – de har brug for støtte – fra hjemland og moderland. Grænseforeningens årbog er en lille, men vigtig brik, i denne sammenhæng.

God fornøjelse med læsningen.

Det danske mindretal - i omrids...

Af Henrik Becker-Christensen

Mindretalsbegrebet

Da det nyoprettede Folkeforbund i 1923 udsendte et skrift om mindretalsbeskyttelse, var der ingen slinger i valsen med hensyn til definitionen af et nationalt mindretal. Her stod der kort og godt, at »under mindretal forstår man den kreds af personer, som er af en anden race, religion eller sprog end det pågældende lands flertalsbefolkning«. Definitionen var præget af de mindretalstraktater, som de allierede efter 1. verdenskrig havde tvunget flere østeuropæiske lande til at undertegne – og af det forhold, at de nationale mindretal dengang var et nyt fænomen inden for folkeretten.

Som tiden gik, blev det imidlertid klart, at mindretalsbegrebet er mere nuanceret end som så. Det har præget debatten siden 1945 – og ikke mindst efter 1989, samt indholdet af de internationale konventioner og tekster, der beskæftiger sig med de nationale mindretals forhold. Det var et udslag heraf, at CSCE-staterne i 1990 i det såkaldte Københavns-dokument anerkendte, at tilhørsforholdet til et nationalt mindretal »...er en persons individuelle sag, og udøvelsen af et sådant valg må ikke afføde nogen ulempe.«

Denne konstatering er interessant i en dansk-tysk sammenhæng. Det svarer til det i 1955 knæsatte princip i København-Bonn-erklæringerne, om at bekendelsen til henholdsvis tysk og dansk kultur er fri og ikke må bestrides eller efterprøves af myndighederne. Hermed er det også sagt, at tilhørsforholdet til et nationalt mindretal er et personligt valg. Det er sindelaget, der er afgørende – og ikke de ovenfor nævnte kendetegn.

Det er med dette in mente, at der i det følgende skal tegnes et billede af

det danske mindretal i Sydslesvig – med den forsigtige tilføjelse »i omrids«. Emnet kan friste til en længere historisk indledning, men den vil blive undladt i denne sammenhæng.

Det danske tilbud

Set ude fra springer det i øjnene, at det danske mindretal anno 2002 er et meget velorganiseret mindretal med mange foreninger og institutioner, der dækker om end ikke alle, så mange af de behov man kan have for at leve en dansk hverdag i et tysk samfund – fra vugge til grav.

Den nyfødte har således mulighed for blive tilset i hjemmet af en skolesygeplejerske fra Dansk Sundhedstjeneste. Tilsvarende er der mulighed for at blive døbt – og senere konfirmeret – af en af de 24 danske præster i landsdelen. Som 2-3 årig kan barnet komme i dansk børnehave; dem er der 57 af. Herfra kan man – og det gør stort set alle – gå videre i en eller flere af de 49 danske skoler. Da de fleste skoler er meget små, må børn herfra efter 6. klasse – med enkelte undtagelser – skifte til en større dansk hovedskole eller realskole. Dem er der i alt 19 af – inklusive den »udelte« Jes Kruse-Skolen i Egernförde, Ladelund Ungdomsskole og Duborg-Skolen i Flensborg. For nogle af dem, der vælger at gå gymnasievejen, følger herpå et tredje skoleskift – til Duborg-Skolen. Mange elever i de ældre klasser har langt til skole. Det gælder ikke mindst gymnasieeleverne, hvor der kan

Kystsanatoriet i Hjerding

være flere timers kørsel hver dag til og fra skole. Nogle af dem har så lang en skolevej, at de må bo på det danske ungdomskollegium i Flensborg eller andet steds i byen.

Ved indskolingen samt i 4. og 8. klasse bliver eleverne tilset af den danske skolesundhedstjeneste, der også giver rådgivning til forældre m.fl. Tilsvarende foretager den danske skoletandlæge og tandpleje regelmæssige eftersyn af såvel børnehavebørn som skoleelever. Endvidere har børn fra det danske mindretal i alderen 4-14 år mulighed for et 8-ugers rekreationsoophold på Kystsanatoriet i Hjerting. Det er der ca. 150, som gør hvert år. Hertil kommer, at børn fra mindretallets skoler har mulighed for et sommerferieophold i Danmark. Tallet ligger på 600-700 hvert år – de fleste i private hjem.

Undervejs kan de unge benytte sig af de mange tilbud, som findes under paraplyorganisationen Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger. I de større byer er der således mulighed for at besøge et af de 11 danske fritidshjem. Efter skoletid kan man f.eks. også gå til fodbold, idræt, spejder eller være med i en af de mange lokale ungdomsforeninger. Nogle steder er der mulighed for at gå til håndbold, roning, sejlsport, cricket eller dyrke mere specielle interesser. En del af disse tilbud henvender sig til alle aldersklasser.

Som voksen kan man gøre brug af den brede vifte af danske kulturelle arrangementer, som Sydslesvigsk Forening (SSF) står for; det være sig foredrag, teater, og musik – lige fra klassisk til rock. Hertil kommer mange andre arrangementer – f.eks. banko, udflugter, og juletræsfest. De fleste SSF-tiltag foregår inden for egne døre i de 42 danske forsamlingshuse/steder, på skolerne eller i en af de danske idrætshaller.

Alle aldersgrupper kan livet igennem gå til gudstjeneste i en af de 38 danske menigheder, der råder over 70 prædikesteder. De fordeler sig bl.a. på 16 »egne« kirker, 15 skoler, 13 forsamlingshuse, 11 tyske kirker og én lejet kirke. Antallet af gudstjenester varierer fra sted til sted – fra hver søndag til nogle gange om året. Man kan låne danske bøger på Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, der har faste udlånssteder i Bredsted, Flensborg, Egernförde, Husum og Slesvig. Hertil kommer to bogbusser, der enten ugentlig eller månedligt betjener 163 byer og landsbyer samt et større antal børnehaver og skoler m.m.

Der er også mulighed for at stemme på eller være aktiv i mindretallets eget parti, Sydslesvigsk Vælgerforening (SSV). Det er udslag af denne aktivitet, at partiet i dag råder over 137 repræsentanter i 83 kommuner, 24 medlemmer i de tre amter (kredse) og Flensborg by samt 3 medlemmer i den slesvig-holstenske landdag. Tilsvarende kan man inden for det danske mindretal udfolde sig i et mylder af foreninger – nogle faglige, andre mere

selskabelige. På det økonomiske område kan man i Flensborg blive betjent på dansk i de to danske banker Union-Bank og Sydbank eller blive medlem af Dansk Erhvervsforening for Sydslesvig eller Fælleslandboforeningen for Sydslesvig.

Som ældre kan man blive tilset i hjemmet af en af de 20 distriktssygeplejersker og 7 afløsere fra Dansk Sundhedstjeneste, bo i en dansk ældrebolig eller på Dansk Alderdomshjem i Flensborg. Der er endvidere mulighed for at komme på rekreationsophold på Hvilehjemmet Bennetgaard. Ved livets afslutning kan man i Sydslesvig også blive stedt til hvile med salmesang og fadervor på dansk.

Tilslutning

Det er den ydre ramme. Men hvad med tilslutningen? Hvis man sætter fokus på de senere års udvikling og kigger på det, der kan vejes og måles, viser der sig forskellige udviklingslinjer.

Mest markant er den stemmefremgang, som SSV har oplevet såvel ved de kommunale valg som ved landdagsvalgene. Mens stemmetallene i 1980'erne svingede omkring 25.000 – plus eller minus nogle tusind – voksede de i 1990'erne til omkring 38.000. Fremgangen fortsatte ved landdagsvalget i 2000, hvor SSV fik over 60.000 stemmer, men resultatet var mere kalejdoskopisk end ved de foregående valg. Som følge af en ny valglov med indførelse af to-stemmereglen stillede SSV for første gang også op i Holsten – dog kun med »anden-stemmen«; det var der 25.556 vælgere, der gjorde brug af. I Sydslesvig fik SSV 37.114 »første-stemmer« og 34.811 »anden-stemmer«. Samlet gav det 3 mandater i Landdagen, hvilket er det bedste valgresultat, SSV har opnået i de sidste 50 år.

Men væksten i stemmetallene er ikke udtryk for en tilsvarende vækst inden for det danske mindretal – hvad SSV da heller ikke vil hævde. Som bekendt er det altid vanskeligt at granske vælgernes nyre og sjæl. Men det kan med rimelighed antages, at det var kernevælgerne, der sikrede SSV's forbliven i Landdagen i de magre år i 1970'erne og 1980'erne. Siden er hertil kommet et ukendt antal sympatisører fra flertalsbefolkningen, der føler sig tiltrukket af SSV's profil. Det gælder ikke mindst de »nye« vælgere i Holsten. Det skal dog tilføjes, at en del af disse stemmer formentlig er afgivet af sydslesvigere, der nu er bosat syd for Ejderen. Omvendt er der i Sydslesvig også nogle erklærede dansksindede, der ifølge eget udsagn ikke vil stemme på SSV ved landdagsvalgene og i stedet foretrækker et af de tyske partier. SSV's stemmefremgang ved det seneste landdagsvalg har da heller ikke ført til en styrkelse af partiets basis; tværtimod har der været

tale om et mindre fald i medlemstallet, der pr. maj 2002 var på 4.136 personer. Det kan tilføjes, at medlemstallet i de sidste 30 år har svinget mellem 4-5.000 personer. Set i en slesvig-holstensk sammenhæng er det imidlertid »ikke så ringe endda«. SSV er således medlemsmæssigt det tredje største parti i delstaten – og dermed større end F.D.P. og De Grønne.

Børnehaverne og skolerne er, som det er blevet formuleret på en Sydslesvigkonference, mindretallets »motor«. De skal sikre, at kommende generationer får ikke kun en god uddannelse, men også et velfunderet kendskab til det danske – såvel sprogligt som kulturelt. Børnehavernes børnetal er svinget op og ned i takt med fødselstallet. I første halvdel af 1990'erne steg børnetallet i børnehaverne til over 2.000. Efter et fald i de følgende år er børnetallet – med udsving – på det seneste på vej op igen; pr. 1.4.2002 var der 1.833 børn i de danske børnehaver. På skoleområdet har der været tale om en vækst i elevtallet år for år – fra 5.246 i 1990 (pr. 1.9) til 5.783 i 1999. Ved starten af sidste skoleår var tallet steget til 5.833. Det er vel at mærke sket samtidig med, at der er foretaget en stramning m.h.t. optagelse af nye elever.

Ifølge formålsparagraffen har Dansk Skoleforening for Sydslesvig til opgave at drive dansk pædagogisk virksomhed for det danske mindretal i Sydslesvig og for de med mindretallet samarbejdende friser. Det understreges, at foreningens virksomhed »er en del af det danske folkeliv« i Sydslesvig, at foreningens børnehaver og skoler skal føre elever og børn ind i dansk sprog og kultur, og at det er skolens sigte at »fremme elevernes bevidsthed om samhørighed med den danske befolkningsdel i Sydslesvig og med det danske folk«. Tydeligere kan det ikke siges. For at sikre sig forældrenes indforståelse hermed, skal de imidlertid nu også skrive under på, at de har gjort sig fortrolig med ordlyden i foreningens formålsparagraf, og at de kan »tilslutte sig bestemmelserne om foreningens målsætning« samt skolernes og børnehavernes opgaver. Endvidere skriver de, der ikke måtte beherske det danske sprog, under på, at de vil bestræbe sig på at lære at forstå og at tale dansk. Hermed er det klart tilkendegivet, at de danske skoler i Sydslesvig ikke kun er sprogskoler men også sinde-lagsskoler. Det bliver også præciseret over for nye forældre ved de indledende samtaler med repræsentanter for Skoleforeningen. Det kan tilføjes, at forældre-medlemstallet i Dansk Skoleforening for Sydslesvig udgør o. 8.000 personer. Ved indmeldelse bliver forældrene gjort opmærksom på de andre store medlemsbårne foreninger samt »Flensborg Avis« og kan give tilsagn om, at de vil modtage informationsmateriale herfra.

Som nævnt er Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger (SdU) paraplyorganisation for en lang række forskellige aktiviteter. Samlet set har SdU

i mange år haft et stabilt medlemstal, der i reglen har ligget et pænt stykke over de 12.000 – ved den seneste årlige opgørelse pr. 1.11.2001 var der 12.235. Tilsvarende har Dansk kirke i Sydslesvig i hovedsagen også haft en stabil udvikling fra 1990'erne til i dag. Ved den seneste opgørelse pr. 31.12.2001 var der 6.867 medlemmer.

Anderledes tegner billedet sig for medlemsudviklingen i Sydslesvigske Forening (SSF), der i en årrække har måttet notere en gradvis tilbagegang. Mens der i 1990 endnu var over 17.000 medlemmer, er tallet i dag skrumpet til lidt under 14.000. Det er ikke alarmerende, men tankevækkende – ikke mindst fordi 63 % af medlemmerne er over 50 år. Set med danske øjne er det ikke noget særsyn. I Danmark er det hverdag for mange af de folkelige foreninger. I Sydslesvig er det imidlertid afgørende for det danske mindretals ansigt udadtil – og dets virke indadtil, at SSF i medlemsmæssig henseende forbliver synlig i landskabet.

Endvidere skal der nævnes, at der i tilknytning til SSF også findes en lang række såkaldt tilsluttede, men selvstændige foreninger. Medlemstallene er stærkt svingende fra forening til forening. Blandt de største tæller Den Slesvigske Kvindeforening med 925 medlemmer, De sydslesvigske Husmoderforeninger med 757 medlemmer og Fælleslandboforeningen for Sydslesvig med 250 medlemmer.

Endelig kan det foruden de nævnte medlemstal også være relevant kort at berøre omfanget af den »back up« funktion, som Flensborg Avis og Dansk Centralbibliotek udfører for mindretallet. Flensborg Avis' abonnenttal svinger op og ned. I de seneste år har der været tale om en positiv udvikling; ved udgangen af februar 2002 lå tallet på 6.033 – heraf 3.424 bosatte i Sydslesvig. Hver torsdag bliver avisen udsendt til samtlige SSF-medlemmer suppleret med et fire siders medlemstillæg. Den dag vokser oplaget således med mange tusinde eksemplarer. Avisens betydning kan imidlertid ikke måles alene ud fra oplagstallet. I det daglige er den et uundværligt nyhedsorgan og fungerer i mange henseender som et kritisk talerør for mindretallet. Herved bidrager avisen til at styrke sammenholdet

inden for den dansksindede befolkning. Tilsvarende har Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig en afgørende betydning for kendskabet til dansk sprog og litteratur i landsdelen. I 2001 havde biblioteket i alt 533.765 udlån – heraf 361.247 til børn.

Sammenfattende må det konstateres, er der ud fra de nævnte parametre i de sidste 10 år har været tale om en stabil tilslutning til det danske mindretal. Tallene viser imidlertid også, at de fleste ikke er medlemmer af »alt« – hvilket man heller ikke kan forvente. I nogle familier er det almindeligt, at man »deler« medlemsskaberne imellem sig, således at det kun er den ene ægtefælle, der f.eks. er medlem af SSF, mens den anden er medlem i en eller flere af mindretallets andre foreninger. Der er også dem – især blandt de yngre – som nok er medlem af en eller flere foreninger, men ikke SSF. Som nævnt neden for, er behovene også forskellige livet igennem – f.eks. giver det ikke megen mening for den enkelte at være medlem af Skoleforeningen, hvis man ikke har børn i de danske skoler og børnehaver. Mindretallet er derfor langt større, end de fleste af de nævnte medlemstal kan give indtryk af. I de officielle redegørelser fra den slesvig-holstenske landsregering – og mindretallets organisationer – opereres der med en samlet størrelse på o. 50.000. Men da der ikke findes et »nationalt register«, er der tale om et kvalificeret gæt.

Sproglig mangfoldighed.

Sproget er et andet af de forhold, som altid bliver berørt i forbindelse med det danske mindretal. Da det er genstand for en særlig artikel i denne årbog, skal omtalen heraf begrænses til et minimum.

I en dansk-tysk sammenhæng er det en gammel sandhed, at der siden det nationale opbrud i 1830'erne og 1840'erne ikke har været fuld overensstemmelse mellem sprog og sindelag i grænselandet. Det er trådt tydeligt frem i tiden efter 1920. Det er således velkendt, at flertallet inden for det tyske mindretal i Nordslesvig benytter den danske dialekt sønderjysk som hjemmesprog, og at det tilsvarende er flertallet inden for det danske mindretal i Sydslesvig, som har tysk som hjemmesprog. Modsat er der langt større sproglig overensstemmelse i de to mindretals »officielle liv« i skoler, foreninger m.m. Der er i Sydslesvig imidlertid grund til at glæde sig over, at der arbejdes aktivt med sproget, og at mindretallet markerer en klar holdning hertil. Det er på denne baggrund - og her ikke mindst skolens virke, at kendskabet til dansk i Sydslesvig i dag er langt større, end det var for 30 eller 50 år siden.

Det skal tilføjes, at sproget altid har været et diskussionsemne. Gæster

nordfra spørger ofte – undertiden med en kritisk undertone – om der bliver talt dansk nok i Sydslesvig; eller mere direkte hvorfor der ikke bliver talt mere dansk. Omvendt er det et tilbagevendende emne indenfor mindretallet. Det er et spørgsmål, som der ikke falder ro om – og godt det samme. Debatten er med til at stimulere bevidstheden om det danske sprogs nødvendighed inden for mindretallet. Når det er sagt, må omverdenen også have forståelse for, at den enkeltes sprogvaner kan være stærkt påvirkede af en dagligdag med tysktalende arbejdskolleger, tysktalende naboer og venner – og måske en tysktalende ægtefælle.

Kontakten over grænsen

Fra barnsben kommer alle danske sydslesvigere til Danmark. De fleste har i dag været der med deres forældre, allerede før de kommer i børnehave og skole – enten på indkøbsture, ferie eller familiebesøg. Men med børnehaven og skolealderen rykker Danmark nærmere. Man kan ligefrem sige, at Danmark bliver en del af hverdagen. De danske børnehaver og skoler sikrer, at børnene og de unge får ikke kun en god uddannelse, men også et velfunderet kendskab til det danske – såvel sprogligt som kulturelt. Det er med denne ballast, at de unge sydslesvigere i deres børnehaven- og skoletid besøger Danmark. For en del af dem, der holder sommerferie i de private hjem, gælder det, at der her knyttes venskaber for livet – børn og voksne imellem. Der er i dag mange inden for det danske mindretal, der har en »plejefader« eller »plejemoder« i Danmark, som de har besøgt mange gange, og som de føler en nær tilknytning til. Det samme gælder selvsagt også den modsatte vej.

Med endt skolegang – det være sig gymnasiet, realskolen eller 9.-10. klasse. – skal den unge sydslesviger så tage stilling til egen uddannelse – herunder om det nu skal det være i Danmark eller i Tyskland. Hvor mange der vælger den ene eller den anden mulighed, findes der ingen præcise tal for. På Duborg Skolen er det imidlertid en tommelfingerregel, at o. 60% af en studenterårgang vælger at tage en uddannelse i Danmark. Mens de fleste har besøgt Danmark på ferieophold, lejrskole eller lign, skal de unge, der vælger at tage en uddannelse i Danmark, nu også til at leve en hverdag nord for grænsen.

Nogle af de unge vender efter endt studietid tilbage til Sydslesvig, andre bliver i Danmark eller drager andet steds hen. Hvad enten de nu gør det ene eller det andet, så udgør de en stor ressource for det danske – i bred almindelighed. De, der bliver i Danmark, er med til at styrke danskernes viden om det danske mindretal, om Sydslesvig og om tyske samfundsfor-

hold. I sproglig henseende er de også en berigelse ved beherskelsen af både dansk og tysk. Det er derfor forkert – som det ofte sker i debatten – at opfatte det som et tab for det danske mindretal og for landsdelen, at en del af mindretallets unge bliver i Danmark. Det er en helt naturlig ting og er til gavn for begge parter. Det samme gælder de unge, der efter endt studium - eller senere - vender tilbage til Sydslesvig. De har friske indtryk med sig fra Danmark, fra dansk kultur og samfundsforhold, og har i sproglig henseende fået øget deres dansk-kundskaber. Herved er de på afgørende vis med til at bevare kontakten over grænsen og styrke kendskabet til Danmark. Det er selvsagt til stor gavn for det danske mindretal og grænselandet som helhed.

Så er der den modsatte bevægelse. Foruden de mange lejlighedsvisе besøg af danske nordfra i Sydslesvig er der også nogle, der bosætter sig i landsdelen. Der er i dag omkring 4.000 danske statsborgere i Sydslesvig. Nogle er – for at benytte et gængs udtryk – 2. eller 3. generations danskere i Sydslesvig, der af den ene eller den anden grund har bevaret deres danske statsborgerskab. Andre er de, der selv er flyttet herved. En del af dem er lærere, pædagoger, præster eller folk med lign. arbejde i mindretallets organisationer. Nogle har andet arbejde, er private erhvervsdrivende eller pensionister. Hertil kommer så – og det ene udelukker ikke det andet – de der er ægtefæller til en sydslesviger med tysk pas. Uanset bevæggrund eller årsag til flytningen, så er de pågældende en del af den levende kontakt, der er mellem Danmark og det danske mindretal. De udgør et stort aktiv for det danske arbejde i landsdelen og er med til at levere frisk input hver på sit sted om dansk kultur og samfundsudvikling. Herved er de en stor ressource for mindretallet.

Det er denne dobbelte kontakt over grænsen, som er en del af livsnerven mellem Sydslesvig og Danmark. Det er denne livsnerve, der er med til at sikre, at det danske mindretal forbliver en levende organisme i nær forbundethed med Danmark og den danske befolkning. Nok lever man i en tysk omverden, men den fælles historiske baggrund, den fysiske nærhed til Danmark og – som nævnt - de nære menneskelige kontakter bevirker, at der stort set er samme pulsslag nord og syd for grænsen.

Mindretal i omrids

Når man taler om mindretallet i Danmark, er man tilbøjelig til at opfatte det som en samlet størrelse. Men det snyder. Den interesserede iagttager vil efter nogen tid bemærke, at mindretallet ikke altid taler med én røst – for nu at sige det diplomatisk. Den decentrale opbygning med forskellige

organisationer og foreninger er medvirkende, men her til kommer en stor diskussionslyst. Nord for grænsen er der derfor undertiden undren over, om alle nu også kan være i stue sammen i Sydslesvig – i hvert fald bedømt ud fra debatterne i Flensborg Avis eller referater fra forskellige møder. Men det kan man. Den stadige debat – bl.a. om egen danskhed, sprogets stilling etc. – er et tegn på, at det er et levende mindretal, og at det forholder sig til sig selv. Det viser sig da også gang på gang, at man kan stå sammen, når det gælder – f.eks. ved et landdagsvalg.

Mange unge danske, der første gang kommer til Sydslesvig eller på anden måde får kontakt med mindretallet, undres over, at sprog og sindelag kan være forskellige. Men det at være dansk sydslesviger er noget andet end at være dansk i Skagen eller Vordingborg. I Sydslesvig må man tage aktiv stilling til sindelaget – og bliver daglig konfronteret med sit valg i en tysk hverdag. Hertil kommer, at mange ægteskaber er nationalt blandede; konen dansk, manden tysk – eller omvendt. Det er også en del af forklaringen på, at hjemmesproget er overvejende tysk. Her er det et afgørende valg, der skal træffes, når forældrene skal bestemme, om det første barn skal i dansk eller i tysk børnehave og skole.

I praksis betyder det, at danskheden i Sydslesvig kan få mange forskellige udtryk. Det lejr sig i sprogbrugen med betegnelser som dansk, dansk sydslesviger, eller sydslesviger.

De forskellige medlemstal i det danske mindretals foreninger er også

I Sydslesvig må man selv tage aktiv stilling til sindelaget – og man bliver dagligt konfronteret med sit valg i sin tyske hverdag...

med til at illustrere, at der – som det er blevet udtrykt – ikke er tale om en samlet pakkelsesløsning omkring det nationale tilhørsforhold. Det danske mindretal har lod og del i en samfundsudvikling, som foregår i det omgivende tyske samfund, i Danmark – og mange andre steder rundt på kloden. Det er blevet vanskeligere i kraft af den ydre adfærd at sætte den enkelte i en bestemt bås. Men det forhindrer ikke, at den enkelte har et fast ståsted og opfattelse af tilværelsen. Sådan er det også i Sydslesvig. Her er det i national henseende ikke de ydre kriterier, men den indre overbevisning, der tæller. Det kan være vanskeligt at måle set med det blotte øje, men det er netop det, der også ligger i København-Bonn-erklæringernes ord om, at bekendelsen til dansk – henholdsvis tysk – nationalitet og kultur er fri og ikke af myndighederne må bestrides eller efterprøves.

Nogle steder oplever man i disse år, at nationale mindretal lever – for at bruge et eksempel fra det vilde vesten – i en vognborg omgivet af fjender til alle sider. Der er ikke plads til nuancer eller fredeligt samliv. Det er i sig selv et tegn på krise – og en tilværelse som ikke er værdig for nogen af parterne. Sådan har det også engang været i Sydslesvig, men det er efterhånden mange år siden. I dag er det i stedet afspænding og godt naboskab, der præger grænselandet.

Hvordan skal man så opfatte det danske mindretal, når billedet med vognborgen ikke er anvendeligt?

Det ydre synlige tilhørsforhold kan sammenlignes med en række ringe uden på hinanden. I den inderste cirkel er der fuld overensstemmelse – eller næsten – mellem ydre adfærd og indre overbevisning. Konkret kan det f.eks. betyde, at man har børn i den danske skole, er medlem af SSF, medlem af en eller flere foreninger under SdU, abonnerer på Flensborg Avis osv. I de næste ringe – eller cirkler – er det kun nogen af disse tilbud, der benyttes. I de yderste cirkler er det måske kun et enkelt tilbud. Det er også her, at tilgangen og afgangene mellem mindretallet og det omgivende tyske samfund foregår. Over tid kan den enkelte bevæge sig længere ind i cirklerne, eller længere ud. Det kan være udtryk for ændrede behov, det kan være udtryk for ændringer i engagementet – og det er nødvendigvis ikke det samme.

Det kan tilføjes, at det her beskrevne billede ikke er specielt for det danske mindretal. Det gælder også for andre nationale mindretal, der lever i fred og fordragelighed med det omgivende samfund – som f.eks. det tyske mindretal i Sønderjylland. Det er med til at illustrere, at nationale mindretal ikke kun næres og bevares af konfrontationen med det omgivende samfund, men bæres af styrken i egne værdier.

Mit liv i mindretallet

Af Karin Johannsen-Bojsen

Begyndelsen

Mit liv i mindretallet begyndte med, at jeg efter fire år i en af Flensborgs tyske grundskoler skiftede til den danske skole. Det skete i 1946, da jeg var ti år gammel, og uden at jeg kunne ane det, skulle det blive den omvæltning i mit liv, der fik de mest vidtrækkende konsekvenser.

I situationen var vi alle grebet af en opløftende fornemmelse af, at der

*Farfars romfabrik, Mariegade 6,
Flensborg*

skete vældige ting omkring os: det før så mægtige tyske rige var sunket i grus, og den tusind-årige danskhed kunne endnu engang rejse sig frit som en anden Holger Danske og gøre vor grå og fattige efterkrigshverdag rig og varm og broget og frem for alt rød-hvid.

Også i min familie kom det danske nu til at fylde mere, skønt det i forskellige henseender altid havde været der. Mor havde som datter af en aktiv socialdemokratisk værftsarbejder ganske vist gået i den tyske afdeling af skolen i Skolegyde. Men takket være sin mor og den danske afdelingsrektor var hun i 1920 alligevel blevet feriebarndom i Nørre Vissing og siden elev på den danske »Volksbank« (foruden i sin fritid en ivrig låner af dansk lyrik i Flensborghusets bogsamling). Og fars velhavende romfabrikant-familie havde aldrig helt glemt hverken sin kongerigske fortid eller sine danske familieforbindelser, af hvilke specielt en edsnægter-forfader fra Egersund var blevet berømmet i Ferdinand Zeemanns nationalromantisk farvede bog: »En dansk familie i Sønderjylland«.

Dansk skole og fritid

Efter 1946 blev min far - og efter hans tidlige død min mor - dybt engageret i forældrerådsarbejdet på Nørreport-Skolen, især i forbindelse med oprettelsen af Gustav Johannsen-Skolen.

Jeg selv følte lige straks, at den danske måde at være på svarede til mit dybeste væsen, og var så taknemmelig for min danske skolegang, at det var en selvfølge, jeg ville søge at gøre gengæld, når jeg blev stor. Specielt glad blev jeg for min klasselærer fra Christian Paulsen-Skolen (dengang mellem-skole), den unge Elise Poulsen med proptrækkerkrøllerne. »Hvor skriver du godt! Det er præcis som taget ud af en bog« skrev hun neden under min stil om et ophold i en spejderlejr. Det gav blod på tanden.

Det var en sommersøndag i 1947, mens vi beruset af danskhed strejfedes rundt på årsmødepladsen og salige hilste på alle vore lærere, at min slyngveninde havde fået mig overtalte til at blive spejder. Sammen med vore nærmeste kammerater dannede vi patruljen »Gnisternerne«. Til sidst - da vor leder, en sød, ung lærerinde, igen var rejst nordpå og min veninde sydpå - med mig selv som patruljefører. Med skam at melde gik flokken dog efterhånden i opløsning - alle råbåndsknob og kællingeknuder var ligesom knyttet én gang for meget og alle ordsprogs- og stillelege brugt én gang for tit. Så en skønne dag i 1950, mens jeg stod og eksercerede med den sølle rest af veninder foran barakken i Junkerhulvej, blev jeg grebet af en uimodståelig fornemmelse af, at et enormt oplevelsesrigt afsnit af mit liv nu var forbi.

Der var dog masser af andre fritidstilbud, jeg benyttede mig af, lige fra film i Flensborghus eller Borgerforeningen til forskellige slags idræt inden for SdU. Man havde indtryk af at være en del af et stort, imponerende hele, ledet på forrygende idealistisk vis af en sværm af unge lærere.

I gymnasietiden var det biblioteket på Flensborghus, der blev mit foretrukne opholdssted. I de tidlige vinteraftener sad jeg ved de lange borde i læsesalen, aldeles fordybet i »Front og Bro«, »Heretica« eller »Hvedekorn« - undtagen når en af de ældre mænd, der sad rundt omkring og læste avis, kom med et højlydt ræb. Så plejede den vagthavende bibliotekar at kigge op med et misbilligende og forbløffet udtryk i ansigtet, som om det var første gang, det skete. Senere på aftenen fortsatte jeg gerne i kakkellovnskrogen derhjemme med de klassiske storværker i dansk litteratur - alt imens jeg blev bestandig dybere bundet til det danske.

De varmeste personlige kontakter til Danmark blev knyttet i ferierne. Først gennem feriebørnstransporten til en varmhjertet, indremissionsk gårdmandsfamilie på Fyn, som jeg stadig står i taknemmelig forbindelse med. Siden gennem et pennevenskab, formidlet af en lærer, med min livslange veninde Rie fra Herning. Og endelig gennem et ophold hos Anna Krogh og Jørgine Abildgaard på Snoghøj Gymnastikhøjskole på initiativ af Duborg-læreren Grethe Biering.

Gårdmandsfamilien og veninden fik ganske ubevidst smittet mig for livet med deres danske måde at være på. Og Snoghøj blev en kæmpeoplevelse både med hensyntil idrætten, mødet med Grundtvigs højskoletanker

Studentergang 1954 til reception på Generalkonsulatet. (Karin Johannsen-Bojsen er nr. 2 fra venstre)

og Solvejg Bordings litteraturfortolkning - skønt den generelle måde at dyrke det danske på ind imellem nok kunne få mit kritiske gymnasiastsind til at rebellere.

I 1954 tog jeg studentereksamen, og da det oven i købet skete med en høj karakter, blev jeg rigtig godt forkælet med både hilsener og blomster, legater og taler fra alle sider. »Flensborg Avis« og »Südschleswigsche Heimatzeitung« skulle have interviews, folk som Grænseforeningens formand Holger Andersen og Sydslesvigsk Forenings formand Bøgh Andersen, generalkonsul grev Schack og generalsekretær Frants Thygesen samt den danskvenlige tyske skoleråd Ina Carstensen viste venlig interesse, og der var ingen ende på lærernes hjælpsomhed med henblik på mine fremtidsplaner. Det kom altså sammen fuldstændig bag på mig.

Tysk studentereksamen

Mine fremtidsplaner var nu ikke længere, hvad jeg ellers altid havde drømt om: at læse dansk i Danmark. I stedet skulle jeg tage endnu en studentereksamen, nemlig den tyske. Grunden til denne skæbnesvangre kursændring var daværende rektor Henry Jensens brændende ønske om at fravriste de tyske myndigheder en anerkendelse af Duborg-Skolens studentereksamen. Den var hidtil blevet os nægtet, bl. a. med henvisning til betydningen af tysk modersmålsundervisning. Hvis jeg med mit tyske modersmål nu kunne tage »Abitur« og gennemføre et tyskstudium i Tyskland, kunne det måske tjene som en brik i spillet. Fire klassekammerater tog med mig, og stedet, vi valgte, var Hamborg af frygt for nationalpolitisk diskriminering hjemme i Flensborg. Så tog vi hellere med i købet, at »Abend-Oberschule« kun havde en matematisk-naturvidenskabelig linje. Det blev til et spændende år, som for mit vedkommende sluttede med, at vi stod i halvkreds foran eksamenskommissionen. Jeg hørte til de heldige, som blev kaldt frem for at få meddelt fritagelse for mundtlig studentereksamen.

Studietid

Da jeg var fast besluttet på at vende tilbage til Sydslesvig efter endt uddannelse, ville jeg til gengæld opleve så meget som muligt af den vide verden, mens tid var. Det gjorde jeg ved at følge den gamle tyske tradition med at »vandre« fra universitet til universitet, og det blev til lykkelige år på seks forskellige universiteter i Tyskland, Danmark og England. Studiet af de tre landes litteratur og sprog fascinerede mig dybt lige fra det første semester,

da sammenhængen mellem det oldnordiske Sigurdkvad og den middelhøjtske Nibelungenlied - ligesom de nordiske reminiscenser i det oldengelske Beowulf-kvad og de sproghistoriske relationer i Wulfilas gotiske bibel - gik nærmest berusende op for mig. Hvor havde Sydslesvig dog altid været en bro for kulturelle strømninger fra alle sider! Studiet sluttede med embedseksamen og doktorgrad fra universitetet i Kiel. Som emne for afhandlingen valgte jeg den engelske kunstnerroman - ikke uden sammenhæng med mit lønlige håb om engang at blive forfatter.

Mest væsentligt i mindretalssammenhæng var semestrene i København, Århus og Kiel i et herligt samspil med kammeraterne fra »Foreningen af Sydslesvigs Studerende«, som jeg var aktiv i studietiden igennem, bl. a. som formand. Men også på de andre studiesteder fik jeg gennemført »dagligstuemøder«, så snart jeg havde fundet frem til nogle få andre sydslesvigske eller danske studerende. I semesterferien søgte jeg gerne at knytte kontakt med de nye studenterårgange, som dog ikke altid var lige interesserede. Bag ved det hele lå »Front og Bro«-bevægelsens idéer, for mig især personificeret i Vilhelm Tams Jørgensens inspirerende skikkelse. De kom til at præge mig for resten af livet, og tidsskriftet af samme navn, som i den grad havde grebet mig allerede i gymnasietiden, blev stedet for mine første skriveøvelser, både under eget navn og under pseudonymet -sen.

Duborg-Skolen

Efter pædagogikum fra Øregårds Gymnasium og en periode som vikar ved københavnske gymnasier startede jeg i 1966 som adjunkt ved Duborg-Skolen. Den kom selvfølgelig i allerhøjeste grad til at præge mit liv i mindretallet. Med de mange elever (p. t. næsten tusind) fra de forskellige miljøer rundt om i landsdelen og det bestandigt voksende antal kolleger med forskellig tilknytning til det folkelige arbejde (fra små tredivende, da jeg kom, til over halvfems, da jeg gik), er det et sted, der syder af liv og inspiration - faktisk langt mere, end man til daglig kan udnytte, når de faglige opgaver, man er der for, skal passes.

Samtidig er der dog også en del indbyggede, typisk sydslesvigske irritationsmomenter, f. eks. at skolen selvfølgelig hele tiden gerne skal være så dansk som mulig, men dog i væsentlige henseender som opbygning, pensum og eksamenskrav er underlagt tysk skolestruktur. Det kan ind imellem føre til en stressende spagat mellem en normal dansk pædagogik og afslappet måde at omgås hinanden på og så de tyske krav, f. eks. om en bestandig minutøs kontrol af elevernes skriftlige præstationer.

I modsætning til lærerkollegiet, hvoraf de fleste er nordfra, har hoved-

*Sidste undervisningstime
inden pensioneringen*

parten af eleverne gerne virket intenst sydslesvigske på mig (faktisk havde jeg længtes efter dem, mens jeg underviste de så meget mere homogene og stilfærdige unge i Hellerup). Da de dog ikke altid selv var sig deres sydslesvigske identitet bevidst, har jeg indrømmetvis engang imellem søgt at vække dem lidt i den retning. Når jeg overtog nye klasser i ellefte eller tolvte årgang, føltes det således naturligt at spørge de enkelte elever om, hvor de havde gået i skole før (de mange forskellige svar vakte gerne forbløffelse blandt kammeraterne). Spørgsmålet, hvorfor deres forældre overhovedet havde valgt en dansk skole, var nærliggende, og slet ikke så sjældent kom det frem, at det havde man ingen anelse om. Heldigvis var der som regel stadig mulighed for at få spurgt hjemme.

Ind imellem stillede jeg også stilemmner med relevans til mindretallet, for fairness' skyld dog altid med en litterær eller almen problemstilling som alternativ. Det kunne give nogle spændende stile at diskutere, hvad enten de priste berigelsen ved at høre til mindretallet eller gik ind for berigelsen ved størst mulig internationalitet. De meget forskellige opfattelser kunne vække hidsig debat, men blev dog som regel blot mødt med en

afslappet undren over, hvor forskelligt man kunne se på noget så almindeligt som at gå i dansk skole i Sydslesvig.

FUEV og SSV

I de første år med et hav af uønskede overtimer var der ingen tid til at dyrke andre mindretalsområder end selve skolen. Da der blev lidt luft, blev jeg hurtigt igen optaget af studietidens engagement i mindretalsunionen FUEV, hvor jeg kom til at agere som tolk mellem nordiske sprog og tysk og engelsk. Det lå helt på linje med Front og Bro-bevægelsens interesse for mellemfolkeligt samvirke og gav spændende personlige kontakter, især til mindretalsrepræsentanter fra de nordiske lande, fra grønlandere i vest til Finlandssvenskere og samer i øst.

Da jeg i 1973 blev opfordret til at lade mig opstille som SSV-byråds-kandidat - som den eneste kvinde på en lige akkurat opnåelig listeplads - greb jeg chancen. Det syntes mig i god overensstemmelse med et ord fra Goethes »Wilhelm Meister«, at i ungdommens tid bør et menneske samle mest mulig erfaring i den vide verden for siden at gå i dybden på et bestemt sted. Dermed blev jeg hvirvlet ind i en helt ny verden, hvor jeg fra den ene dag til den anden forventedes at komme med indlæg på møder og fester i en lind strøm, især i de fem SSV/SSF-distrikter, hvoraf dele indgik i min kommunale valgkreds. Ganske vist havde jeg kun ringe forhåndskendskab til kommunalpolitik, men desto mere energisk styrtede jeg mig ud i det og kunne jo kun blive klogere. Både vælgerne og byrådsgruppen med Jakob Meyer som formand tog særdeles vel imod mig uden smålig hensyntagen til min manglende erfaring. Til min egen forbløffelse blev flere af mine tiltag, f. eks. for øgede tilskud til Centralbiblioteket, Voksenundervisningen og Det lille Teater, og selv min ambitiøse drøm om at få oprettet et søfartsmuseum i et gammelt dansk toldpakhus, kronet med held.

Alligevel valgte jeg efter otte år at trække mig. Vel var byrådsarbejdet dybt spændende, men stresset med bestandig at hænge i en klokkestreng blev efterhånden ulideligt. Samtidig med, at livet forekom mig alt for rigt til at blive begravet i alle de ord og tal, grafikker og strategier, møder og papirdynger, som hører kommunalpolitikken til!

«Sindelag» og »Som vi ser os selv«

I byrådstiden havde jeg stor fornøjelse af at møde nogle af mine bysbørn, også fra de tyske partier. På den anden side var det dog mødet med visse

særligt nationale CDU-kolleger - der til min forbløffelse ville frakende mindretallet ethvert anstrøg af moralsk berettigelse eller blot af egen kultur og kontinuerlig historie - som provokerede mig til at samle og afpudse nogle af de digte, jeg af bare længsel og spænding havde skrevet i studietiden.

Jeg sendte dem til Gyldendal og fik dem efter et par måneders spændt venten retur tillige med to skrivelser. Den ene var fra forlagsdirektør Ole Wivel, som efter megen venlig ros - »Der er en indiskutabel kvalitet i digtsamlingen« - dog slutter med et dybt skuffende afslag: »Endelig har digtsamlinger p. t. et elendigt salg.«

Den anden skrivelse var en indfølelse bedømmelse ved forlagslektoren, der konkluderer: »Den smertelige hovedsag er netop denne livsvarige spænding mellem det danske, som man fornemmer og erkender som det rigtigere, men lidt for selvsikre og selvtilstrækkelige, og så det andet, som jo også er ens eget, er en selv.« Skønt denne udtalelse ikke tager højde for al den frydefulde berigelse ved mødet med det danske, som digtene bobler over med, så viser den dog, hvor vigtig netop litteraturen er til at formidle et væsentligt aspekt: at den sydslesvigske »hovedsag« ikke blot forgår for åbent tæppe, som vi kender det fra politik og foreningsliv og gennem medierne, men at den nok så meget udspilles i den enkeltes sind.

Til trods for afslaget var de to skrivelser fra Gyldendal dog med til at give mit liv i mindretallet en spændende saltvandsindprøjtning, endda i de skønneste italienske omgivelser: ved at indsende dem som »anbefaling« fik jeg bevilget et uforglemmeligt fire ugers ophold på det danskejede tidligere kloster San Cataldo i selskab med danske kunstnere og videnskabsmænd.

Jeg gennemarbejdede digtene endnu engang med den venligste hjælp udi det sproglige fra rigsdanske venners side (til sprogforsker Karen Margrethe Petersens fortrydelse). I 1977 blev de omsider udgivet gennem Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek, på min kollega Poul Svenssons initiativ forsynet med flotte tegninger af hans søster Kamma.

«Sindelag» blev en overraskende stor succes, bl. a. med den konsekvens, at Grænseforeningen bad mig skrive sin årbog 1981 - emnet måtte jeg selv om. Det blev efter mange forgæves forsøg til dokumentationen »Som vi ser os selv« med uddrag fra tres interviews af menige SSF-medlemmer. Den gav selvsagt et anderledes bredt og objektivt spektrum af mindretallets mentalitetshistorie end min egen lyriske selvbiografi. Ind imellem kunne også dette arbejde dog være ganske smerteligt, fordi noget af det, der blev mig betroet, især fra ældre sydslesvigeres side, kunne være så rystende og rørte ved så meget, der fra barnsben af var mig fortroligt,

at det næsten ikke var til at bære.

Familien

Min trofaste følgesvend på alle landevejene, der måtte slides, før et sådant foretagende kunne lykkes, var min nybagte ægtemand og kollega fra Duborg-Skolen, lektor i matematik og fysik Hans Gunner Bojsen. Han er sønderjyde til marven, i familie med nationale foregangsmænd som Jørgen Gram og Laurids Skau, og har livet igennem været vant til en aktiv foreningsindsats i sagens tjeneste - lige fra Det unge Grænseværn som gymnasist til Dansk Seniorcenter som pensionist. I tilgift fik jeg en stor nordslesvigsk gårdmandsfamilie, hvilket efterhånden er de færreste sydslesvigere beskåret, og en inspirerende ny vennekreds lige fra Danmark og til USA.

Nu var det i den nærmeste familie kun min mor, jeg talte tysk med, når vi hyggede os på tomandshånd, idet min bror og jeg var gået over til dansk, efter at han var blevet dansk uddannet, dansk gift og bosat i Danmark. Trods denne svir i danskhed er der dog sørget for, at træerne ikke vokser ind i himlen: min mand og min bror har hver to sønner, hvoraf den ene er dansk gift og den anden tysk!

«Regnbuelandet»

Et år efter min udtræden af byrådet tog ønsket om at skrive for alvor overhånd. Jeg søgte om orlov fra skolen for at prøve kræfter med den første roman, først i et år og siden i yderligere to år. Det blev til en tid med mange anfægtelser og hårdt slid, ikke mindst med sproget, hvis fine nuancer og iboende rytmik er så langt vanskeligere at mestre for én, der er opvokset med tysk modersmål og har levet det meste af sit liv uden for det danske sprogområde.

Men i 1987 var »Regnbuelandet« færdig, og igen var det en velsignelse at møde så megen positiv respons i form af anmeldelser, breve fra læsere eller ønsker om foredrag og oplæsning, ikke mindst i sønderjyske foreninger i det ganske land. En sådan direkte kontakt med læserne har altid været den bedste belønning, jeg kunne tænke mig. Mest forbløffet i så henseende blev jeg nok ganske kort efter udgivelsen, da en flok yngre sydslesvigere spændt ventede os forud for et arrangement på Jaruplund Højskole. Først efterhånden begreb jeg, at det var, fordi de allerede havde læst bogen og havde en masse at sige til den.

Debat om identitet og SSF

Grunden viste sig at være, at de i romanen havde genkendt mange af deres egne følelser og idéer, sådan som de var kommet til udtryk i tidens hidsige identitetsdebatter, bl. a. i »Frit Folkeligt Forum« og i forskellige rødstrømpegrupper, på alternative årsmøder eller info-festivaller og på livlige højskolemøder - deriblandt på den nyetablerede udenoms-organisatoriske sommerhøjskole - og gennem præsentationer af museumsplaner og -genstande eller kunstner- og forfatterværksteder, som engagerede græsrodder dengang lancerede rundt om i landsdelen. Jeg selv var løseligt knyttet til bevægelsen, bl. a. gennem foredrag og deltagelse i paneldiskussioner og gang på gang som ordstyrer (skønt jeg vitterligt søgte at knibe udenom p.gr. af min manglende evne til at huske navne). Dertil kom en række læserbreve og kronikker i Flensborg Avis - lige fra serien om »Vor egen kultur« til en lidenskabelig debat omkring selve bladet, deriblandt tilsynsrådets rolle og ikke mindst SSF's brug af sin aktiepakke og generelle mangel på åbenhed.

Alt det bidrog til, at jeg i 1987 uforvarende blev katapulteret ind i SSF's forretningsudvalg - oprindelig som forslag til formand og i sidste ende valgt som bisidder. Også det gav nogle intensivt levede år og et spændende kig bag kulisserne. Godt nok var der mange diskussioner om bygnin-

ger, repræsentationsopgaver og indbyrdes konflikter (som Resi Petersen-sagen), præcis som tidens engagerede basis havde kritiseret SSF-styrelsen for. Men der var selvfølgelig også mange andre ting at se til på de ugentlige møder i forretningsudvalget.

Vedtægtsdebat

En ting, der tog mange kræfter, var således et nyt vedtægtsforslag udarbejdet af organisationsudvalget. Det førte til heftige debatter, bl. a. på et ekstraordinært sendemandsmøde i Husum i juni 1989. Her skulle de nye love egentlig være blevet vedtaget, men da hverken forlægget eller mit ændringsforslag om antallet af medlemmer i forretningsudvalget opnåede det nødvendige to tredjedels flertal, blev det hele trukket tilbage og mødet opløst. Jeg fik nogle mørkt ulmende blikke og vink med en vognstang om, at ikke alle delegerede var tilfredse med at have ofret en enestående grillaften for, hvad de anså for en ren akademisk diskussion!

Siden har jeg dog haft den glæde, at netop de synspunkter, der lå mig mest på sinde, for at demokrati og mangfoldighed så nogenlunde kunne bevares, alligevel er blevet optaget i Sydslesvigsk Forenings vedtægter: forretningsudvalget kom ikke til at bestå af tre, men af fem medlemmer, og også ønsket om »at øge forståelsen for den sydslesvigske hjemstavn og dens særpræg«, som ellers var blevet nedstemt på det ekstraordinære møde af frygt for det tyske islæt, kom med igen. Selv nogle af museums-idéerne («udstilling af bildende kunst og historiske kulturgenstande») har fundet vej ind i formålsparagraffen.

Skuffelse og trøst

På det ordinære landsmøde i efteråret 1989 blev jeg dog ikke genvalgt - min utålmodige iver og kritiske nidkærhed havde ikke blot skaffet mig venner, og ikke alle kunne med sindsro se på, at én, der ikke fra sin tidligste ungdom havde »flyttet stole« i SSF, pludselig var røget til tops og kom med afvigende idéer. Det hele kulminerede, da Flensborg bys daværende formand lige før valget kaldte sine delegerede til møde i Husumhus' kælders for at anbefale dem ikke at stemme på mig.

Samtidig kunne jeg dog endnu engang sande, at der for hver negativ erfaring med mindretallet gerne er så mange flere positive oplevelser og mennesker at glæde sig over. Det var en fryd, som vennerne bakkede op, både med private tilkendegivelser og offentlige protester. Blandt andet demonstreret ved tildelingen af »årets kritikerpris« i form af en Bøgh

*Karin Johannsen-Bojsen modtog i 1989
«grets kritikerpris» – en Bøgh-Andersen-statuette*

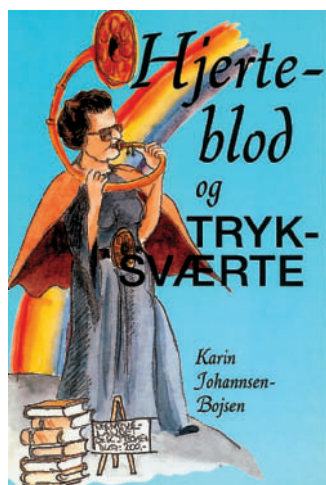

*Forsiden af GRÆNSEN viste
i december 1997 Karin
Johannsen-Bojsen, der med et
stort smil modtog Grænse-
foreningens Kulturpris.*

Andersen-statuetten, som altid har været mig særlig kær (skønt andre påskønnelser, som Grænseforeningens fornemme Kulturpris, så sandelig heller ikke har været at foragte).

«Hjerteblod og Trykssvæte»

Mens formand Heinrich Schultz lettet kunne forsikre mig, at alt i forretningsudvalget »nu igen var som før«, kunne jeg ikke lade være med at spekulere over de i mine øjne næsten diametralt forandrede forhold, som mindretallet efterhånden var kommet til at leve under, ikke mindst på grund af den tiltagende europæisering og internationalisering, der dagligt blev ført mig for øje af mine elever. Mange af de unge syntes præget af en voksende orienteringsløshed, og mange af de ældre fra opbrudstiderne i 1920 og 1945 - med mindelser om uselvsk indsats for det fælles bedste under trange kår, usvigelig trofasthed over for alt dansk og sammenhold mod alt tysk uden slinger i valsen - var tiltagende skuffet over de nye velstandstidens generelle »selvbetjenings-danskhed«. Så meget desto mere, som der efter identitets-bevægelsens stormløb ikke fulgte nogen anden

vedholdende principdebat om, hvilke stjerner man nu ville styre efter.

Alt det har jeg gang på gang kredset om i tale og skrift, således i kronikker som »Sørger vi for sammenhængen?« og »14. marts og vor identitet« eller årsmødetalet »Tag sydslesvigerne som de er«. Et udvalg af disse debatoplæg indgik i de »Klip fra en Sydslesvig-kronikørs værksted«, som i anledning af min tres-årsdag blev udgivet af Flensborg Avis under titlen »Hjerteblod og Trykssvæerte«.

«Himmel med mange Stjerner»

Efter endnu en orlov på tre år kunne jeg i 1997 forelægge romanen »Himmel med mange Stjerner«. Den beskrives i Britta Lehfelts særdeles positive anmeldelse i Flensborg Avis som »en historie om en sydslesvigsk slægt, der glimtvis afdækker de smertepunkter, traumer og fortrængninger fra en historisk turbulent tid, som de enkelte slægtleds mødre har båret og bærer rundt på«.

Også nord for grænsen opnåede romanen fine anmeldelser (til sidst dr. Weitlings i »Der Nordschleswiger«: »Darum kann man die dänische Volksgruppe nur beneiden«). Men det gælder altså kun, hvor bogen overhovedet blev omtalt, idet ingen af de landsdækkende blade øst for Storebælt tog notits af den. Som forfatter syd for grænsen kan man godt ind imellem føle sig meget langt væk fra de relevante forbindelser og sædvanlige marketingsmekanismer i Danmark!

Desværre må dette hjertesuk i endnu højere grad gælde Sydslesvig,

hvor en effektiv markedsføring ellers ville være endnu mere påkrævet, både fordi emnerne angår befolkningen selv og fordi brugen af tysk som førstesprog gør tærsklen til læsning af en dansksproget roman så meget højere. Hvordan få spredt sine bøger i en landsdel, den end ikke har en eneste almindelig dansk boghandel?

Vel, Grænseforeningen og Sprogforeningen gør i hvert fald, hvad der står i deres magt!

Andre tillidshverv

Samtidig med skriveriet var jeg stadig involveret på forskellige områder, der havde min særlige interesse, såsom Sprogforeningens side i Flensborg Avis, Voksenundervisningen og Dansk Centralbibliotek. Især i sidstnævntes styrelse var der ingen mangel på knaster, der på en eller anden måde havde med vor specielle situation i Sydslesvig at gøre. Således løb jeg min-sandten igen ind i en vedtægtsdebat, hvor jeg var specielt ked af, at en reel mulighed for at styrke den såkaldte »Slesvigske Samling« blev droppet, fordi dens daværende leder var for beskeden til at ville acceptere særrettigheder. Eller det kunne gælde en ansættelsessag, hvor jeg fandt det beklageligt, at en bestemt sydslesviger blev afvist. Eller det drejede sig om at finde frem til en ny fridagsordning, hvor tingene gerne skulle gå op i en slags højere enhed, skønt medarbejdere med forskellige funktioner er ansat efter enten dansk eller tysk overenskomst. Også her har en del af problemerne trukket sig i lave i tidens løb - for så vidt som det endnu kunne lade sig gøre.

Omkring den tid, jeg fyldte tres, trak jeg mig lige så stille tilbage fra det ene tillidshverv efter det andet. Det gav plads til at leve, tænke og skrive, samtidig med at jeg kunne sole mig i fornemmelsen af at holde mit løfte fra tiden med Foreningen af Sydslesvigs Studerende. Dengang havde jeg for første gang fået øjnene op for, hvor nemt fristelsen til at blive siddende kan komme til at stå i vejen for nytænkning. Hvor svært man end selv kan have ved at se det!

ZDF

Også jeg er dog blot en stakkels synder, idet jeg alligevel siden 1996 stadig sidder på samme taburet, omend et fjernt og sært sted - i den lille by Lerchenberg ved Mainz, hvor jeg på anbefaling af SSV og ministerpræsident Heide Simonis skal holde øje med kulturen i »Zweites Deutsches Fernsehen«. Her kommer forbundsdaysmedlemmer og delstatspolitikere,

partisekretærer og repræsentanter for samfundets store grupperinger i flokkevis, og det er såvist ikke mange, der får lov til at slippe for at høre om mindretallet. Det er jo aldrig faldet mig svært at bevæge mig blandt tyskere, tale deres sprog og forstå, hvad de tænker, samtidig med at jeg helt uden egen fortjeneste nyder godt af, at de fleste tyskere nutildags ser så overmåde positivt på Danmark (alt efter partifarve selvfølgelig med visse politiske forbehold).

Efter et års tid blev jeg næstformand for kulturudvalget, og den fhv. EU-delegerede i det tidligere Jugoslavien, Hans Koschnick, rømmede til lige sin plads i det politiske udvalg, så »unsere Dänin« kunne tale mindretallets sag generelt. De næsten månedlige møder i disse ganske anderledes omgivelser har givet luft og nyt udsyn.

I dag

I sommeren 2000 gik jeg på pension - »med et leende og et grædende øje«, som det hedder på tysk. Til gengæld for det daglige samvær med alle de gamle kolleger og alle de unge elever er der blevet mere tid til familielivet - alt i alt måske den største tumleplads for vore specielle sydslesvigske ejendommeligheder, lige fra diskussionen om forskellige dansk-tyske værdinormer og typiske misforståelser til de særeste sprogløst. Det samme gælder samværet med vennerne - og sikke venner man har fået gennem livet i mindretallet!

Også en anden stor sydslesvigsk tumleplads, foreningslivet, er det skønt at kunne nyde mere afstresset - bortset fra enkelte foredrag nu som menig »indianer«, befriet for mangt et snærende bånd.

Foredragene fortsætter også nord for grænsen. Emnerne omfatter foruden det politiske og alment kulturelle specielt det litterære, som enten kan handle om mit eget forfatterskab eller om skønlitterære eller selvbiografiske bøger af andre sydslesvigske forfattere. Det bedste ved foredragsvirksomheden er stadig den inspirerende kontakt, det giver til dagens Danmark. Som bekendt bliver det stadig mere nødvendigt at fortælle tilhørerne om den historiske baggrund, som altid har været en grundakkord i mit eget liv i mindretallet. Men ind imellem hænder det også, at jeg må forsvare retten til at være ren og skær »sindelags-dansker«.

På den private scene ved jeg intet bedre end at færdes i den skønne natur ved Flensborg Fjord. Da jeg langt om længe tillige har kunnet realisere en ungdomsdrøm om et sommerhus på dansk grund, kan jeg ind imellem fornemme mig meget nær hin edsnægter-forfader fra Egersund, der følte sig så »let og fri over atter at høre Danmark til, over at kunne aande

På dansk i Sydslesvig

*Karen Margrethe Pedersen
Institut for grænseregionsforskning,
Aabenraa*

På vej til De Danske Årsmøder i Sydslesvig i 2002 toner et nyt skilt frem i udkanten af Flensborg: Idrætshallen. Et officielt henvisningsskilt på dansk blandt de øvrige med tysk tekst. Jeg fulgte sporet, og adskillige skilte viste både til Idrætshallen og velegnede parkeringspladser. Det ser ud til at være en af de bedst afmærkede institutioner i Flensborg i dag. Og det på dansk.

Da jeg for fem-seks år siden intenst iagttog sprogbrugen inde i Idrætshallen, kunne jeg konstatere at der blev brugt både dansk og tysk i tale og på skrift. Fx var informationstavlen på dansk, men den havde et påklistret skilt som på tysk forbød boldspil i forhallen.

Derfra gik turen ofte til de udendørs aktiviteter på idrætspladsen med et smut undervejs ind på Dansk Aldersdomshjem. Skiltene udenfor markerer

Skiltet ved Idrætshallen

Klubhjem

at det er en dansk institution. Men som i Idrætshallen hører man både dansk og tysk indendøre. Endda mest tysk forekom det mig.

Idrætsparken

På denne årsmødedag var mit mål også idrætspladsen. Her foregår søndagens friluftsmøde i Flensborg hvert år. Det er Dansk Gymnastik Forenings (DGF) idrætsplads, eller som der står på bygningen med omklædningsfaciliteter: IDRÆTSPARKEN. Sydslesvigerne har ligesom københavnernes fået deres Idrætspark om end den ikke lever op til 'Parkens' dimensioner. Men både klubhus og restaurant er der.

Og hvad ser jeg? Skiltet på klubhuset er skiftet ud. Tidligere stod der 'DFG-Klubhjem', en direkte oversættelse til dansk af det tyske ord 'Klubheim'. Sydslesvigismen 'Klubhjem', er blevet erstattet af 'Klubhus'. Dermed er en af de charmerende pudsigheder forsvundet, for nu at bruge Karl Otto Meyers karakteriserende ord om sydslesvigismer.

Ellers er alt ved det gamle. Opslagene fra DGF inde i klubhuset er på dansk og tysk, og omklædningsbygningen har stadig skilte på tysk 'Umkleide 1, 2, 3' osv. Det får mig til at tænke på de mange træningseftermiddage og -aftner hvor jeg har stået på sidelinjen, og tysk var det dominerende sprog. Dog blev børnene ofte trænet på dansk, men de talte tysk indbyrdes. Ligesom de gør i frikvartererne både i den danske og den tyske skole som deltagerne kom fra.

Alt i alt et sprogligt mønster og en skolebaggrund som bliver debatteret i Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger (SdU), som idrætten sorterer under. Nogle ønsker etsyrogede tysktalende trænerø og deltagere udelukket eller deres antal begrænset, mens andre accepterer principperne i Bonn-erklæringen om friheden til at tilhøre mindretallet. En frihed som ikke er betinget af danskundskaber. De er imidlertid en betingelse for at nå til tops i SdU's ledelse. Her bliver der kun talt dansk. Men på lokalplan kan idrætsforeningerne godt bruge etsyrogede tysktalende endda som formænd for klubberne. Og skilte og opslag får lov til at være på dansk eller tysk.

Friluftsmødet i Flensborg

I dag er det ikke sporten det gælder, men friluftsmødet. Fra den flagsmykkede talerstol bliver der talt dansk, dog lige med undtagelse af hilsner fra officiel tysk side. Brugen af dansk er også fremherskende i de boder som reklamerer for mindretallets foreninger. Ved børneaktiviteterne kommer tysk til, ligeledes i samtalerne mellem forældre og børn. På det private plan er sprogbrugen mangfoldig, men de som har deres job inden for mindretallet, taler dansk indbyrdes. Lærerne taler også dansk til nuværende eller tidligere elever, men når eleverne møder hinanden, er chancerne for tysk højest. Sådan var og er det blandt skoleelever og tillige for mange gymnasieelever. Deres valg af sprog er ikke betinget af at de er til årsmøde med en dansksproget ramme. De vælger det sprog som de er vant til at tale med den de møder. Det gælder også mange år efter de har forladt skolen.

En tidligere student fra Duborg-Skolen med dansk hjemmesprog havde fået som opgave at notere ned hvilket sprog hun talte med dem hun mødte på årsmødepladsen. Billedet er broget. Til alle lærerne talte hun dansk, og med spejderlederen fra 12-13 års alderen blev det også til et par ord på dansk. Så dukkede en kammerat fra gymnasietiden op, og studenten fortæller: "Da jeg møder Astrid begynder vi med at tale tysk, men da jeg fortæller om mit arbejde, slår vi om og bliver ved med at tale dansk resten af tiden. Hun er en mange jeg talte dansk med i gymnasiet. Hun virker meget dansk, men derhjemme taler familien udelukkende tysk sammen selv om de fleste også kan tale dansk. Hun er for tiden vikar på en dansk skole, og hun taler dansk med de elever hun møder. Så ser jeg Peter. Vi taler tysk sammen som vi plejer, men dansk i forbindelse med oplevelser fra skoletiden. Tysk bruger vi om vores dagligdag i Flensborg, hans arbejde og alt der har med Tyskland at gøre. Efter årsmødet tager vi ud at spise sammen,

og vi taler tysk hele aftenen. Det gør Peter også derhjemme. Han har lært dansk i børnehaven.«

Selv taler jeg dansk med alle dem jeg træffer. Det gælder nok for de fleste årsmødegæster fra Danmark, og nogle af de etsprogede blandt dem har svært ved at forstå at de også hører tysk. Men for de tosprogede sydslesvigere er hverdagen overvejende på tysk, og det afspejler sig ved festlige lejligheder inden for mindretallet. Derfor kan deres nationale sindelag godt være dansk. Sproget er ikke altid lig med den nationale identitet. Den tankegang der sætter lighedstegn, hører til nationalismen.

Sprogidealet i kulturlivet

Sydslesvigsk Forening (SSF) står som arrangør for årsmøderne. Denne kulturelle forening har dansk som ideal, men betragter tysk som et nødvendigt hjælpesprog på vej mod målet. Det mener nogle truer danskheden, typisk danskere vokset op i Danmark. Men foreningens kulturarbejde er domineret af en pragmatisk holdning. Det bliver accepteret at medlemmerne er ved at blive tosprogede med tysk og dansk. Sprogbrugen ved arrangementer er derfor meget varieret. Som ved friluftsmødet er den ved nogle udelukkende på dansk, mens kun rammen er dansksproget ved andre. Dvs. at der anvendes dansk til indledning og afslutning. Men de behandlede emner kan forelægges på dansk og tysk, eller måske udelukkende tysk. Fælles er at deltagerne taler dansk eller tysk med hinanden. Sprogbrugen på møder i topledelsen er derimod dansk, og foreningens 'Sydslesvigsk Årbog' er også kun på dansk.

Friluftsmødet er slut, og folk strømmer ud fra pladsen. To jeg kender perifert, og som jeg går bagved, taler dansk lige indtil de er ude på gaden. Så drejer samtalen sig om aftenensmaden, og de slår over i tysk. Til hverdag og fest hører hvert sit sprog. Tysk er hjemmesproget, mens dansk er mindretalssproget der markerer det nationale tilhørsforhold. For langt de fleste et sprog de har tilegnet sig som deres andetsprog i mindretallets institutioner og foreninger. Og det er især her de bruger dansk, men selvfølgelig falder valget også på dansk i samtaler med danskere fra Danmark, mindretallets tilhørsland. For mange er det dog ikke en daglig begivenhed, tværtimod.

Tosprogetheden i social- og sundhedsvæsenet

Vi er nu lige ud for Dansk Sundhedstjeneste som ligger over for Idrætsparken. Det er sydslesvigernes 'socialstation', som der står i annoncerne i Flensborg Avis.

Skilt ved Dansk Sundhedstjeneste, Flensborg

Ordet er en oversættelse af 'Sozialstation', en offentlig tysk institution der giver vejledning og hjælp inden for social- og sundhedsområdet, og som ikke findes tilsvarende i Danmark. Derfor har sydslesvigerne dannet deres eget danske sydslesvigord 'socialstation'. Herfra yder Dansk Sundhedstjenestes socialrådgivere, sygeplejersker og læger en service svarende til den tyske. Men skiltet på Sundhedstjenesten bygning fortæller at de også har træffetid på 'Rådgivningsstation/Børneplejestation'.

Disse to ord blev anvendt i 1940'erne og 50'erne i Danmark, dog især på Sjælland, men er nu gået af brug. De blev efter al sandsynlighed bragt til Sydslesvig af de to københavnske læger som var med til at oprette Dansk Sundhedstjeneste efter anden verdenskrig. I øvrigt er ordet 'sundhedstjeneste' usædvanligt i forbindelse med civilbefolkningen. Det hører til inden for militæret. Sundhedstjenestens fhv. mangeårige formand, Paul Tappe fortæller at det har været brugt lige fra de første skriftlige kilder. Han formoder at det er hjemmesygeplejerskernes brune Røde Kors-uniformer som har givet associationer til den danske hærs sundhedstjeneste. Og deraf fulgte navnet.

I dag er ordet 'sundhedstjeneste' interessant nok også kommet ind i dansk i Danmark uden for militærregi. Syddansk Universitet har i Odense nu et Institut for Sundhedstjenesteforskning, mens Institut for Folkesundhedsvidenskab ved Københavns Universitet har en Afdeling for Sundhedstjenesteforskning. Denne afdeling blev oprettet i 1997, og

den analyserer sundhedssektoren som organisation, dens opgaver, resurser, aktiviteter og resultater. Gad vide om den også omfatter Dansk Sundhedstjeneste i Sydslesvig.

Både Dansk Sundhedstjenestes annonce og den daglige sprogbrug inden for rammerne af mindretallets social- og sundhedsvæsen tyder på at dansk og tysk er ligeværdige i kontakten med klienterne. De får tosprogede breve, og det sprog de ønsker på tomandshånd, bliver valgt. Det kan være dansk, men er oftest tysk. Sådan er det også på hjemmesygeplejerskernes telefonsvarere. Dansk bruges derimod blandt de ansatte i Sundhedstjenesten og i årsberetningen.

Dansk Kirke

Turen går mod Danmark, og atter får jeg øje på et nyt skilt. Eller rettere en dansk tilføjelse på det velkendte tyske skilt som oplyser om gudstjenester. 'Dansk Kirke i Sydslesvig Gudstjenester hver søndag kl. 10' er blevet klistret på. Det er iøjnefaldende, både fordi det er på dansk og nyere og hvidere end resten. Tidligere var det så vidt vides kun Dansk Kirke i Rendsborg som havde et officielt henvisningsskilt sat op af de tyske myndigheder. Dertil kommer de uofficielle skilte som medlemmer af mindretallet selv har sat op på eksisterende tyske vejskilte som fx i Valsbøl.

Dansk kirke i Sydslesvig har ellers menigheder og prædikesteder over hele landsdelen. Her er det kirkelige liv præget af en holdning til brugen af dansk og tysk som minder om den i Sydslesvigsk Forening. Dansk er

Skilt om gudstjenester i Flensburg og officielt skilt i Rendsborg

Årsmødet i Slesvig 1997

Årsmødet i Flensburg 1998

hovedsproget og har den højeste status, og tysk er hjælpesproget ved kirkelige handlinger og i samtaler med medlemmerne og tysk familie.

Politik og sprog

Da jeg har krydset grænsen, kommer jeg til at tænke på at jeg har glemt at se efter SSW-U'erne på årsmødepladsen. Ikke for at studere hvorledes de unge i Sydslesvigsk Vælgerforening markerer deres politiske holdninger, men for at iagttage deres valg af sprog. Ved et tidligere friluftsmøde i Flensburg havde de trykt den tyske tekst: "Es gibt auch andere... SSW-Jugend« på ryggen af deres bluser, mens de til friluftsmødet i Slesvig havde dansk tekst: "Unge i SSW Slesvig by og Gottorp amt«.

Denne brug af tysk og dansk afspejler ganske godt valget af sprog i det politiske liv i mindretallet. I SSW er det et både-og. Idealet er dansk-tysk tosprogethed. Et ideal som afspejler at det er mindretallets parti, men også at det er et parti der skal fungere i tysk politik i det tyske samfund. Og det er på tysk. Sproglige betingelser som Dansk Sundhedstjeneste også lever under i kontakten med det offentlige tyske social- og sundhedssystem, fx bevilgende myndigheder og sygehuse. De kulturelle foreninger og kirken eksisterer derimod forholdsvis uafhængigt af det tyske samfund når der lige ses bort fra regnskaber og lån af lokaler. De kan have dansk som eneste ideal.

Men virkeligheden svarer ikke altid til idealet. Det gør den heller ikke i SSW. Øverst i ledelsesstrukturen lever man op til idealet. Men tosprogetheden kan vige til fordel for tysk etsprogethed på lokalniveau.

Avisen

Efter at være kommet hjem tager jeg Årsmødeavisen frem. Den bliver udgivet af Flensborg Avis og uddelt på friluftsmøderne om søndagen. Her kan jeg se hvad jeg har gået glip af fredag og lørdag, for det er jo umuligt at nå til alle møderne. De foregår over hele Sydslesvig. Men årsmødetalerne kommer som kronikker i Flensborg Avis i de følgende måneder, så de kan indhentes.

Årsmødeavisen og kronikkerne er altid på dansk i dette dagblad som til hverdag er på to sprog. Derudover er kolofonen og lederen på dansk. De tegner tilsammen avisens ansigt og viser at dansk er avisens hovedsprog. Det understreges af at forside og bagside kun er på dansk, og at radio- og tv-programmerne, både de danske, tyske og internationale, næsten alle er på dansk. Sporten, også den sydslesvigske, er derimod kun delvis på dansk. Sammenlagt udgør de danske sider således to tredjedele af avisen.

De tyske sider midt i avisen har avishovedet *Flensborg Avis* med undertitlen *Südschleswigsche Heimatzeitung - Der Schleswiger*. Det er navnene på to tysksprogede, men dansksindede aviser som er blevet lagt sammen med Flensborg Avis. I et historisk perspektiv er de med til at vise at nationalt sindelag og sprog ikke altid er sammenfaldende. Og set med nutidens øjne kan brugen af dansk og tysk i mindretallets avis tolkes som et udtryk for at mindretallet er tosproget med dansk og tysk og etsproget tysk. Gennem sit sprogvvalg er Flensborg Avis desuden et bevis på at sprogpolitikken inden for mindretallet er en flerdimensionel størrelse.

Sydslesvigsk

Flensborg Avis er ikke blot tosproget, den er også skrevet på to former for dansk, alt afhængig af journalistens sproglige baggrund. De som har en etsproget dansk baggrund fra Danmark, overholder stort set normen for dansk rigssprog. Flere af de tosprogede med tysk som førstesprog udtrykker sig derimod på et dansk som er præget af kontakten med tysk. Det gælder i øvrigt også for læserbreve og private annoncer. Især er det præget af direkte oversættelser af tyske udtryk til danske som enten ikke eksisterer i dansk rigssprog eller som har en anden betydning. De udtryk som betegner forhold eller ting som findes i Danmark, kaldes sydslesvigismer. Et

eksempel er 'husmester' fra tysk 'Hausmeister' svarende til 'en pedel' eller 'vicevært'. De danske sydslesvigord derimod, dækker over fænomener som ikke findes i Danmark fx det tidligere omtalte ord 'socialstation' fra tysk 'Sozialstation'.

Også opbygningen af sætningerne kan have tyske træk. Det er karakteristisk at forholdsordsled eller ordet 'ikke' kommer tidligere i sætningen end forventet i dansk rigssprog. I hvert fald når det gælder sproget i en avis. De træk som nok er tyske, kan dog have lighed med stilen i et snørklet, bureaukratisk dansk.

Ikke blot på tryk, men også i tale er tysk en stærk påvirkningskilde. Foruden ordforrådet er især lydene og tonegangen præget af tysk. Der er således flere udtaler af vokalerne på dansk end på tysk. Fx kan 'a' være dybt eller fladt på dansk, mens det alt i alt ligger dybere på tysk. I sydslesvigsk slår det tyske dybe 'a' igennem i alle forbindelser. Nuancerne kommer ikke med. Også det danske stød er en sjælden gæst i sydslesvigsk. Dertil kommer at tonegangen i sætningerne ofte er præget af lokal stigning eller fald hvor det på dansk er en mere jævnt fordelt tonegang.

Idealet og identiteten

Dette grænseregionale mindretalssprog sydslesvigsk trives internt i mindretallet. Den udstrakte brug af sydslesvigsk og en udbredt positiv holdning til sprogformen blandt mindretallets medlemmer tyder på at mindretallet er ved at få sydslesvigsk som norm, i hvert fald mundtligt. De sydslesvigske skønlitterære forfattere oplever dog stadig at brud i forhold til rigssproget ikke bliver tolereret, også inden for mindretallet. Til litteratur er kravene åbenbart anderledes end til aviser.

Men hvad angår dagligtalen, så har både nuværende og tidligere formænd for store mindretalsforeninger udtalt deres accept af de træk som skyldes sprogkontakt. De ser dem som identitetsskabende og tillægger sydslesvigsk en høj status. De som tilstræber at overholde en sydslesvigsk sprognorm, vil betragtes som sydslesvigere med en mindretalsidentitet.

Det er imidlertid ikke ensbetydende med at de udelukkende taler sydslesvigsk og så tysk. I samtaler med etsprogede danskere fra Danmark slår mange af de tosprogede sydslesvigere over i en form for dansk som ligger nærmere dansk rigssprog. Helt ligesom de fleste sønderjyder skifter væk fra sønderjysk over for ikke-sønderjyder.

Blandt dem der taler sydslesvigsk til hverdag i mindretallet, er der flere der skifter til et mere rigsdanskpræget sprog når de står på en talerstol. Det sker ofte under De Danske Årsmøder, også år 2002. Der taler de ikke kun til

tosprogede, men også til etsprogede danske årsmødegæster. Og det bliver sproget tilpasset efter. Det sker også til de årlige landsmøder i SSF og SSW.

Tosprogethed

Sydslesvigsk er mest udbredt blandt dem som er vokset op i Sydslesvig, og først og fremmest blandt dem som har tilegnet sig dansk som andetsprog i mindretallets børnehaver og skoler eller inden for voksenundervisningen. Ikke fordi det er idealet i disse institutioner, men fordi den tosprogede virkelighed sætter sit præg på det sproglige udtryk.

Mine undersøgelser af det danske sprogs status omkring årtusindskiftet, som er offentliggjort i *Dansk sprog i Sydslesvig* (2000), belyser udviklingen af denne tosprogethed. Blandt skole- og gymnasieeleverne er det udbredt at de som har forældre fra Sydslesvig eller det øvrige Tyskland har tysk som hjemmesprog og førstesprog. Og det uanset om forældrene har gået i dansk skole. Det er i øvrigt kun knap halvdelen af skoleeleverne som har en forælder der har gået i dansk skole og to tredjedele af gymnasieeleverne. I mindretallet siger man ellers at alle elever har mindst en forælder med dansk skolegang. Det holder altså ikke stik blandt dem jeg har undersøgt.

De som har en forælder fra Danmark, har derimod dansk eller både dansk og tysk som hjemmesprog og førstesprog. I børnehaven lærer børnene så deres andetsprog. For langt de fleste er det dansk, mindretalssproget. I takt med at flere og flere pædagoger og medhjælpere er vokset op i Sydslesvig med dansk som andetsprog og måske aldrig har boet i Danmark, ser det ud til at børnenes sproglige forbillede i børnehaven ofte er sydslesvigsk.

Børnene stifter så bekendtskab med det danske rigssprog i skolen. Det er idealet, og de fleste lærere er enten vokset op i Danmark eller har boet der i længere perioder under uddannelsen. Og de bruger som regel det danske rigssprog i undervisningen, men mange behersker også sydslesvigsk.

Allerede i 6. klasse er eleverne selv stort set godt tilfredse med deres beherskelse af dansk og tysk. Og denne vurdering fortsætter op i de ældste gymnasieklasser. Men de bruger ikke begge sprog på alle områder. De er funktionelt tosprogede, dvs. der er en fordeling mellem sprogene. For langt den største del er tysk hjemmesproget, sproget til kammeraterne i den danske skole og i fritiden og til naboerne og i forretningerne. Det er også i overvejende grad sproget i medierne de vælger.

Dansk derimod bliver brugt af en femtedel af skoleeleverne og halvdelen af gymnasieeleverne i snak med kammeraterne. Et antal der svarer

nogenlunde til dem som har dansk som eneste eller et af flere førstesprog. Ellers hører dansk til i mindretallets institutioner og først og fremmest i samværet med de voksne, pædagoger og lærere.

Det sprog mønster forbliver det samme livet igennem. Dansk har den højeste status i samtaler med de mennesker som repræsenterer det officielle mindretal, funktionærer og ledere med topposter i det frivillige ungdoms- og idrætsarbejde eller i det kulturelle og politiske foreningsliv.

Dansk har derimod ikke nogen høj status som hjemmesprog og førstesprog. Der har tysk høj status. Det er således medlemmernes andetsprog, mindretalssproget dansk, som er med til at bære mindretallet som et nationalt dansk mindretal. Men man kan godt tilhøre mindretallet uden at beherske dansk. Det står alle frit for at vælge mindretallet.

Nye idealer

I mindretallet spores en stigende erkendelse og accept af at den sproglige virkelighed forholder sig sådan. Det danske sprog har en varierende status, og virkeligheden er tosproget. Blandt de unge er der tilmed en udvikling hen imod en integreret flersprogethed. Dvs. at de bruger sydslesvigsk, dansk rigssprog, tysk og engelsk i skøn forening. I hvert fald sammen med dem som også er flersprogede. Og det kan kaldes et globaliseret ungdomssprog på grund af at det engelske sprog har vundet indpas. Til den etsprogede flertalsbefolkning i Danmark og i Sydslesvig vælger mange dog kun et sprog, men så er vi uden for mindretallet.

Det globaliserede ungdomssprog ser ud til at hænge sammen med to typer af identitet, en lokal og en global. Den lokale identitet er en trans-etnisk dansk-tysk identitet med en national dansk identifikation, et dansk sindelag. Den globale identitet er båret af en identifikation med det som er oppe i tiden på verdensplan, og som bliver formidlet gennem det engelske sprog. De to identiteter udelukker imidlertid ikke hinanden. De kan forekomme hos den enkelte ligesom man kan føle sig både jysk og dansk.

Blandt voksne er brugen af dansk og tysk i mindretallet stadig det dominerende sproglige mønster. Engelsk har kun vundet indpas hos de unge. Tosprogetheden er den sproglige virkelighed, men ikke idealet inden for alle områder.

Bliver tosprogetheden det generelle ideal, en tosprogethed hvor flere former for dansk og tysk, sammen og hver for sig har høj status, har mindretallet en sydslesvigsk sprogmodel. Den dansk-tyske grænseregion har i forvejen en model for hele Europa hvad angår fredelig sameksistens mellem flertal og nationale mindretal. Nu har den også et potentiale for en

sydslesvigsk sprogmodel, som kan være et forbillede for det flersproglige og multikulturelle Europa der er ved at udvikle sig.

Fremtiden for årsmøderne

Det bliver spændende at se hvornår tosprogheden vinder indpas på De Danske Årsmøder i Sydslesvig. Der har været forslag fremme om arrangementer med indslag på tysk, men foreløbig er de blevet afvist af Sydslesvigsk Forening. Dansk er enerådende på møderne som officielt sprog. Dermed er Årsmøderne en markering af en danskhed med dansk etsproghed som ideal. Men det er ikke en afspejling af den sproglige virkelighed internt i det danske mindretal.

Sådan gør vi i Egernførde!

*Arbogens redaktør
har besøgt Fred Witt*

Da der i januar 2002 var generalforsamling i SSF i Egernførde, kunne formanden i sin beretning fortælle, at foreningen i det foregående år havde haft et meget »højt aktivitetsniveau«, ligesom han konstaterede, at man havde haft en lille medlemsfremgang. I sin beretning nævnte han en række forskellige aktiviteter som SSF havde arrangeret og han noterede sig, at medlemmerne i »det store og hele havde taget godt imod tilbudene«.

Omkring 25 arrangementer var det blevet til, i året der var gået. Den lokale forening stod alene i spidsen for en stor del af disse arrangementer, men flere af arrangementerne var kommet i stand i samarbejde med andre danske foreninger i Egernførde.

Det fremgik af formandens beretning, at SSF i Egernførde lægger stor vægt på tilbud, der involverer hele familien. I det hele taget er det en rød tråd i formandens arbejde i SSF; Der skal være tilbud, der appellerer til hele familien og til alle generationer...

Men hvem er han så, denne formand, som med så stor succes sætter »gang i den« i Egernførde?

Navnet er Fred Witt.

Han er født i Egernførde i 1967. Gik i den danske skole i Egernførde, er døbt og konfirmeret i den danske kirke i Egernførde, kom i lære som elektriker i Egernførde og arbejder nu som elektriker i et lokalt firma i Egernførde.

Da han var 24 år blev han i 1991 medlem af SSFs bestyrelse i Egernførde. Allerede i 1993 blev han næstformand. Formand har han været siden 1997.

- Jeg er formand for en bestyrelse med en rigtig god aldersmæssig fordeling. Det betyder meget for arbejdet. Når man ser på det besvær, som andre distrikter kan have ved at finde aktive folk til samtlige bestyrelsesposter, kan jeg kun være glad og tilfreds med den interesse, som vi møder her i Egernførde. Her har vi ikke problemer med at få de unge med i arbejdet...

Fred Witt husker, da han i 1997 blev formand:

- Medborgerhuset var lige blevet færdigt og da der ikke lige tegnede sig en oplagt kandidat som efterfølger til den daværende formand, tænkte jeg, at vi da ikke i sådan en situation kunne stå uden formand. Derfor stillede jeg op til formandsposten. Og nu har jeg så været formand i fem år. Jeg nægter imidlertid at sidde i formandsstolen i 25 år.

Men mindre kan vel også gøre det, siger Fred Witt med et stort smil...

- Der har været nok at se til. Heldigvis har jeg et perfekt samarbejde med amtssekretær Jan Svendsen, der klarer den daglige postgang og de mange telefonopringninger, når han arbejder fra sit kontor på Medborgerhuset.

Min tanke med kontoret er, at det skal fungere som et slags »service-center«. Alle beboere i Egernførde og omegn skal på kontoret kunne indhente de informationer de har brug for. Og så skal de – når vi har videregivet informationerne – videre herfra til eksempelvis børnehaven, skolen eller idrætsklubben.

Kontoret er placeret i Medborgerhuset, der ligger centralt i »det danske hjørne« på H.C.Andersensvej i Egernførde.

– Kontoret på Medborgerhuset skal fungere som en slags »service-center« for mindre-tallet...

Jeg finder stor inspiration i foreningsarbejdet. Det er meget spændende og udfordrende at få det hele til at fungere.

Men det er bestemt ikke nemt, skulle jeg lige hilse og sige. Vi skal kæmpe for at holde tingene i gang her i Egernførde. Ingenting kommer af sig selv.

Tidligere kørte hver enkelt forening sit eget løb. Jeg har brugt mange ressourcer på at få samlet arbejdet...

Eksempelvis er Årsmødet ikke kun et SSF-arrangement.

– De enkelte foreninger medvirker også på forskellige niveauer. Og det er op til den enkelte forening at få »solgt« årsmødet til sine medlemmer.

Årsmødet er i øvrigt et typisk eksempel på, hvordan man i Egernførde ganske målrettet satser på at lave arrangementer, hvor hele familien kan være med.

Vi satser klart på at lave arrangementer for forældregruppen. Der skal kunne være børn med til de fleste arrangementer, for de voksne vil gerne bruge deres fritid sammen med deres børn. De vil ikke hyre en barnepige for at deltage i et SSF-arrangement.

Blandt andet derfor er vi gået over til, at Årsmøderne foregår i det fri i stedet for den traditionelle mødeform. Børnene kan således boltre sig i den ene ende af pladsen, mens forældre hører taler og hilsener i den anden ende. Når børnene leger og har det sjovt, har far og mor ro på sig selv og tid til at høre på indlæg fra talerstolen!

I det hele taget er det vigtigt, at bestyrelsen er i stand til at producere noget nytænkning. Et eksempel på dette er vores årlige Lanterneoptog, der finder sted den sidste fredag inden skolernes efterårsferie. Dér får vi virkelig fat i børnene og deres familier. Vi er efterhånden oppe på at have omkring 400 deltagere i vores optog, som SSF inviterer til i samarbejde med de danske børnehaver i Egernførde og Askfeldt. Vi sætter invitationer op alle tænkelige steder. Selve turen varer en lille time. Vi går ad forskellige veje til Rådhuspladsen og tilbage igen til H.C. Andersensvej. Efter optoget mødes vi på Medborgerhuset for at spise pølser og vafler. Lanterneoptoget er virkelig noget, som både børn og voksne efterhånden glæder sig til hvert år. Og det opfylder flere formål. Dels er det en god social begivenhed for familierne. Men det er også med til at synliggøre det danske mindretal i byen. Ingen er i tvivl om hvem vi er, når vi drager igennem Egernførdes gader!

I det hele taget, er det væsentligt at få SSF placeret som den store folkelige danske forening i området. Midt i en hverdag, der for de flestes vedkommende leves i tyske omgivelser og på tyske præmisser, tilbyder vi nogle rammer, inden for hvilke dansk kultur i bredeste forstand kan

Sct. Hansfesten – en årlig tradition.

Juletræs festen er en sikker succes hos børn og voksne. Sidste år havde arrangementet over 100 deltagere.

komme til orde. Det drejer sig om danske teaterforestillinger, om klassiske koncerter, jazz og meget andet. SSF i Egernførde tilbyder også foredrag og diskussioner, ofte i samarbejde med andre danske foreninger og institutioner, og så arrangerer vi spændende - og billige - ture til Danmark, hvor vi forsøger at tilgodese alle behov – indkøbsture, familieture og »kulturture«.

Men det hele skal bestemt ikke være kultur. Det er også meget vigtigt at finde tiden til blot at have det hyggeligt og rart med hinanden. Eksempelvis ved vinterfesten med grønlangkålsspising, ved Sct. Hansfesten med grill og bål og ved den årlige juletræs fest. Juletræs festen er en af årets store fester med over 100 deltagere.

Jeg tror, at vi er ved at have fundet en form, som appellerer både til vore mange dansktalende medlemmer og til de medlemmer, som føler sig danske. Vores måde at leve på og anskue tilværelsen på, vækker interesse langt ud over den »lille faste kerne«. Vi har faktisk folk helt nede fra det sydligste af Tyskland, som med mellemrum deltager i nogle af arrangementerne!

Som man sikkert kan regne ud, har vi en del medlemmer, som ikke kan tale dansk. Men de kan altså *læse* dansk i Højskolesangbogen og synge de danske melodier og tekster. Det er da en god begyndelse!

Fred Witt pointerer, at det slet ikke er godt nok, hvis der kun satses på »den tunge kultur«:

- En symfonikoncert? Ja, det er altså ikke noget for mig. Jeg kommer *kun* til en symfonikoncert her i byen, fordi jeg er formand for SSF. Men der skal være tilbud til alle – og naturligvis også til dem, der er til klassisk musik.

Det er *altafgørende*, at vi formår at tilpasse vore tilbud til medlemmerne.

Mindretallet er ikke en død sild.

I hvert tilfælde ikke så længe vi følger med tiden og fornyer os. Hvis vi kun gør det traditionelle – så er vi færdige. Vi skal fungere som en moderne virksomhed – vi skal tilpasse vore tilbud til kunderne, altså til medlemmerne.

Netop derfor er vi meget opmærksomme på, ikke bare at gøre »som sidste år«.

Golf er også på denne side af grænsen blevet en meget populær sport og fritidsbeskæftigelse. Vi havde derfor arrangeret et »golf-snusekursus«. Her havde vi samlet tyve nye mennesker, som i et par timer havde det sjovt og hyggeligt i en lokal golfklub. Måske gemmer der sig blandt disse tyve mennesker et par ny medlemmer af mindretallet?

Vin og vinsmagning hører også til populært stof i år 2002. Snart skal vi have vores populære vinaften, hvor en kender vil fortælle os om vinens hemmeligheder og hvor medlemmerne får mulighed for at smage den gode most.

Vi har heldigvis en særdeles velfungerende ældreklub. Medlemmerne er meget glade for at komme i klubben. Vi samler da også nemt op til 40 mennesker til et eftermiddagsmøde. Ældreklubben klarer sig selv og står selv for arrangementerne. De er meget fantasifulde når der skal arrangeres noget og kan få meget ud af ganske lidt. De ældre er gode til at hygge sig med »småting«. Mange af de ældre har ikke ret mange penge og må spare på næsten alting i hverdagen. Men de har altid penge til at komme til arrangementerne på Medborgerhuset i Egernførde.

Når vi afholder generalforsamling i SSF i Egernførde får vi i bestyrelsen oftest ros. Men det er ikke kun det, vi vil have. Vi må som bestyrelse kunne forlange at få et velargumenteret modspil. Vi skal have nogle *input* – så skal vi nok i det efterfølgende år komme med nogle *output*, der modsvare de stillede krav og forventninger.

Man skal huske på, at vi gør det her arbejde i vores fritid. Motivationen er det eneste, der driver os. Derfor skal motivationen hele tiden være der. Hvis motivationen er væk, kan man lige så godt droppe sit foreningsarbejde.

Formandsarbejdet kræver næsten al min fritid. Men jeg føler, at det er

indsatsen værd – fordi jeg oplever så stor en opbakning fra medlemskredsen.

Og så er vi ved at have sluttet cirklen. Vi er tilbage ved medlemskredsen og medlemstallet. Tilbage til spørgsmålet om, hvordan det kan være, at SSF i Egernførde oplever medlems*fremgang* i en tid, hvor det ellers går tilbage så mange andre steder.

- Først og fremmest drejer det sig jo om – som jeg har understreget – at arrangementerne passer til medlemmerne. Men det drejer sig i allerhøjeste grad også om, at tage ud og fortælle lidt om foreningen en gang imellem og om at være til stede der, hvor de potentielle nye medlemmer er. Når der begynder nye elever i skolen, kommer vi med små SSF-poser med blyant og viskelæder i. Vi fortæller forældrene, at det er SSF, der står for børneteater og børnekoncerter.

Vi skal fra SSF ud og hverve nye medlemmer på de steder, hvor folk er. De kommer ikke til os af sig selv.

Det er os, der må komme til dem.

Den ene af byens danske børnehaver inviterer mig hvert år til at komme og fortælle om vores lokale SSF-forening. Og jeg kommer naturligvis med glæde hver gang, de inviterer.

I det hele taget er en af årsagerne til, at mit arbejde som formand sluger så stor en del af min fritid ganske givet, at jeg – næsten – hver gang er personligt til stede, når vi har et arrangement. Og jeg lader sjældent en mulighed for at orientere om foreningen gå min næse forbi. Vi har fået en stor del af de nye medlemmer, ved at besøge forskellige forældremøder.

Når vi så har fået et nyt medlem, er det meget vigtigt at man føler sig velkommen i foreningen. Alle får et personligt velkomstbrev og et lille dansk flag. Og så forsøger alle vi »gamle« medlemmer, at hilse pænt og

*Arsmøderne foregår i
det fri i Egernførde*

tage venligt mod de nye medlemmer, når de første gang dukker op til et arrangement.

I januar 2002 så et nyt medie dagens lys i Egernførde. Et lille lysegult blad med den foreløbige titel »Egernførde Nyt«.

- Hensigten med nyhedsbladet er, at alle medlemmer af de danske foreninger i området samt alle, der har børn i dansk skole eller børnehave, skal modtage bladet, beretter Fred Witt.

- Formålet med Egernførde Nyt er at informere bredest muligt og dermed få styrket fællesskabet yderligere. Indtil bladet kom på gaden i januar har det været sådan, at hver enkelt forening kun havde kontakt til sine egne medlemmer. Eksempelvis vidste kun Idrætsklubbens medlemmer, hvornår der var kamp på grønsværen eller i idrætshallen. Men det kunne da godt tænkes, at en fodbold- eller håndboldinteresseret pensionist kunne have lyst til at møde på på sidelinien for at heppe. Og det kunne jo også tænkes, at der et eller andet sted i mindretallet sad en kvinde, som nu har fået lidt tid til overs og som havde lyst til lidt fællesskab med andre, men som måske ikke var klar over, at eksempelvis Husmoderforeningen eksisterede i bedste velgående.

Vores blad giver alle foreninger og institutioner muligheden for at profilere sig og gøre opmærksom på, hvad netop de har at byde på.

Med andre ord: Bladet giver informationer om alt, hvad der rører sig inden for mindretallets rækker på egernførdeegnen...

Og der er ganske meget!

SSW, mindretallets og regionens parti

Af Anke Spoorendonk

Det hører til kendemærkerne for det danske mindretal i Sydslesvig at det har et eget politisk parti - Sydslesvigsk Vælgerforening, oprettet i 1948. Partiets tilblivelse må altså ses i sammenhæng med de begivenheder der i de første år efter 1945 satte deres præg på forholdene i Slesvig-Holsten.

Det vil føre for vidt i denne sammenhæng at give en detaljeret gennemgang af SSV's historie. For at kunne forstå partiets placering i det slesvig-holstenske partilandskab i dag er det dog nødvendigt at fokusere på et par årstal i forbindelse med Sydslesvigsk Vælgerforenings udvikling.

Frem til 1955 var situationen i det dansk-tyske grænseland konfliktfyldt og langt fra præget af, hvad man i international politik kalder »fredelig sameksistens«. Set med SSV-øjne måtte målet derfor være at forbedre mindretallets udfoldelsesmuligheder uden at tabe det overordnede af syne, nemlig at adskille Sydslesvig fra Holsten – med det for øje at bane vejen for en folkeafstemning i lighed med den der i 1920 havde ført til en grænsedragning mellem Danmark og Tyskland ud fra princippet om folkenes selvbestemmelsesret. På trods af at den danske regering umiddelbart efter Danmarks befrielse fra nazismen formulerede tesen om at »grænsen ligger fast«, havde man fra dansk sydslesvigsk side svært ved at opgive håbet om en genforening med Danmark.

På det statslige plan var der med den såkaldte »Kiel-erklæring« fra 1949 gjort et første forsøg på at sikre mindretallets rettigheder, idet der i denne erklæring slås fast at tilhørsforholdet til et nationalt mindretal ikke må drages i tvivl af de offentlige myndigheder. - Kiel-erklæringen indgår

i den slesvig-holstenske delstats første »Landessatzung«. Den aktualiseres og udvides i 1990, hvor Slesvig-Holsten får en egentlig landsforfatning.

Bonn-København erklæringerne fra 1955 er med rette blevet kaldt en af hovedhjørnestenene i grænselandets mindretalsordning. Mere end alt andet repræsenterer de i dag det syn på mindretalspolitik som også SSV står for. Grundholdningen er at et samfunds demokratiske tilstand genspejles i den måde det behandler sine mindretal på. Konkret førte mindretalserklæringerne til at SSV blev fritaget for den gældende 5% - spærregrænse i tysk politik. Partiet skal dog fortsat have så mange stemmer som det sidste mandat i den slesvig-holstenske landdag »koster«, dvs mellem 18.000 og 20.000 stemmer.

SSV har altså intet grundmandat. Som mindretallets parti kandiderer Vælgerforeningen traditionelt kun i den nordlige del af Slesvig-Holsten, altså kun i 14 af delstatens 45 valgkredse. Den juridiske begrundelse for SSV's fritagelse for 5%-grænsen har på den baggrund at gøre med at alle partier skal have lige muligheder for at kunne deltage i den politiske beslutningsproces.

*Bonn-København
erklæringerne blev i 1955
underskrevet af statsminister
H.C. Hansen og forbunds-
kansler Konrad Adenauer.*

Bonn-København erklæringerne er hensigtserklæringer, derfor står og falder de med den måde de omsættes på. De er kun så gode som de gøres til, og forudsætningen er at både flertals- og mindretalsbefolkningen anerkender deres intentioner om at skabe et fredeligt samfund, hvor flertal og mindretal kan leve i gensidig respekt for hinanden. – Sagt på en anden måde: retten til at bekende sig til et nationalt mindretal fritager ikke fra de rettigheder og pligter den enkelte har som statsborger i det land han eller hun lever i. Vægten i mindretalspolitikken flyttes derved væk fra det mellemfolkelige og hen i retning af det indre politiske plan. Mindretallets interesser kommer på den baggrund let til at stå i konkurrence til andre samfundsinteresser – med mindre der skabes konsensus omkring at mindretalspolitik er et fælles samfundsmæssigt ansvar. Hvor svært det er at efterleve en sådan grundholdning, viser det slesvig-holstenske eksempel. Først fra midten af 80'erne kan man med rette tale om at mindretalspolitik står over partipolitik i gængs forstand – udadtil markeret ved at den slesvig-holstenske landdag på skoleområdet tog et afgørende skridt hen imod en økonomisk ligestilling mellem mindretallets og flertallets skoler, dvs det offentlige skolevæsen i Slesvig-Holsten. I 1986 beslutter parlamentet at landsregeringen én gang i hver valgperiode skal aflægge en skriftlig udsendt »mindretalsberetning«. Det er min påstand at SSV på afgørende vis har sat skub i denne udvikling.

Efter 1955 indledes en ny fase i SSV's politiske arbejde. – Ikke straks; men i slutningen af 60'erne står det klart at SSV er parat til at tage stilling til alle væsentlige samfundsspørgsmål, netop udfra ovennævnte syn på mindretalspolitik. Samtidig begynder partiet at gå til valg på at det ikke blot er mindretallets, men også regionens parti. For os i SSV er der tale om to sider af samme sag. Udviklingen fører med andre ord til at Vælgerforeningen nu også får tilslutning af vælgere som identificerer sig med partiets program, uden selv at have en baggrund i det danske mindretal.

Op igennem 80'erne forstærkes denne samfundspolitiske linje. Tesen er at vi som mindretal kun har en fremtid, hvis vi formår at påvirke samfundsudviklingen i sin helhed – det være sig miljøpolitikken, socialpolitikken eller det kulturpolitiske område. I vore politiske udspil identificerer vi os vidtgående med danske og nordisk inspirerede løsninger på samfundets problemer, idet vi tager udgangspunkt i de overordnede strukturer det har været muligt at skabe. Derfor går vi i SSV ind for en »udelt skole«; vi går ind for en skattefinansieret socialpolitik, »nej til atomkraft« og en kulturpolitik der er så rummelig at den både indholdsmæssigt og økonomisk kan være med til at skabe ligestilling mellem flertal og mindretal.

Som politisk parti står SSV altså for en række holdninger som i tysk politik ikke blot hører hjemme i midten af det politiske spektrum, men også til venstre for midten. Disse holdninger er der fortsat stor opbakning til i SSV, det viser debatterne på partiets landsmøder. På den anden side er vi bevidste om at vort politiske arbejde står og falder med den solidaritet mindretallet føler overfor sit politiske parti. Men modsat gælder også: der kan næppe herske tvivl om at det – bagud betragtet – har været med til at styrke mindretallets stilling at det med SSV har et eget politisk talerør.

Lad mig give et eksempel på, hvor vi befinder os i dag. Som tidligere nævnt, betyder partiets fritagelse for 5%-spærregrænsen ikke at vi, uafhængig af vælgertilslutningen, kan gøre krav på et politisk grundmandat. Set med SSV-øjne er dette et afgørende punkt, da det er baggrunden for at vi i en valgkamp kan argumentere for at en stemme på SSV er lige så meget værd som en stemme på et af de andre politiske partier. Vi har et uindskrænket mandat som vi også agter at bruge til fordel for den politik som SSV står for, sagde vi f.eks. i landdagsvalgkampen i 2000. Ved samme lejlighed slog vi fast at SSV også ville vælge side, hvis partiet skulle gå hen at blive »tungen på vægtskålen«. Jeg er sikker på at denne holdning fremover vil vinde endnu mere gehør, samtidig med at ingen vil drage i tvivl at SSV er det danske mindretals og de nationale friseres parti. Det hører til min forgængers – til Karl Otto Meyers store fortjenester at han op igennem 70'erne og 80'erne, ikke mindst i landdagen, tog diskussionerne om SSV's politiske mandat. For dengang var der stadig mange der mente at mindretalspolitik burde defineres som politik for mindretallet og ikke som politik med mindretallet som kulturel og politisk ståsted.

Med sine 4.700 medlemmer er SSV et relativt stort parti. Det har således flere medlemmer end de slesvig-holstenske Grønne og F.D.P. tilsammen – blot for at nævne et sammen-ligningspunkt. Medlemsarbejdet prioriteres derfor højt, ligesom der på lokalt plan traditionelt er et tæt samarbejde mellem Sydslesvigsk Forenings og SSV's aktiviteter. Mindretallets parti fungerer derfor i de lokale distrikter både som partiforeninger og som en del af mindretallets foreningsliv. Der er ingen tvivl om at denne struktur styrker sammenholdet, mens det egentlige politiske arbejde derved kan komme til kort. Det er koncentreret omkring SSV's kommunalpolitiske arbejde. – Siden sidste kommunalvalg i 1998 er SSV repræsenteret med over 160 medlemmer i kommunalbestyrelserne rundt om i Sydslesvig: i by- og landkommunerne samt i amtsrådene for Slesvig-Flensborg, Nordfrislands og Rendsborg-Egernfælde amter. Bedst har vi klaret os i Flensborg by med 25% af stemmerne og i grænsekommunen Harreslev, hvor SSV fik knap 30% af de afgivne stemmer.

SSV er altså stærkt forankret i det kommunalpolitiske arbejde. Set med mindretalspolitiske øjne er det en nødvendighed, idet vi kan konstatere at vi er nået længst i vores politiske målsætning om at skabe lige vilkår – og dermed også lige økonomiske vilkår for flertal og mindretal - de steder hvor SSV er politisk aktiv. I modsætning til hvad der gælder nord for grænsen har vi i Slesvig-Holsten meget få love som i sig selv fremmer denne ligestilling. Det er derfor kendetegnende for mindretallets situation at de fleste resultater er opnået ad politisk vej. Vi skal med andre ord have politisk flertal for vore initiativer. Det forudsætter vilje til forhandling og kraft til at stå ved sine meninger. Er man flere om arbejdet er det ingen sag, men der findes også kommuner, hvor SSV blot er repræsenteret ved et enkelt medlem i kommunalbestyrelsen.

Taget i betragtning at slesvig-holstensk politik i de sidste ti år har været styret af manglende offentlige indtægter med deraf følgende krav om besparelser, har SSV's indsats set i en større sammenhæng også bestået i at fastholde delstaten og dens kommuner på deres mindretalspolitiske forpligtelse. Det har vi ikke været ene om. Jeg er dog ikke i tvivl om at SSV's politiske pres har været nok så afgørende.

SSV kan se tilbage på mere end 50 års arbejde, idet partiet har været repræsenteret i den slesvig-holstenske landdag lige siden delstatens oprettelse i 1947 – kun afbrudt af perioden 1954-58, hvor vi – trods 40.000 stemmer - ikke opnåede valg på grund af 5%-spærregrænsen. I samme periode fik det tyske mindretal i Danmark med godt 9.000 stemmer valgt et medlem til det danske Folketing. Dette misforhold var med til at sætte skub i den danske regerings ønske om at skabe en mere permanent ordning for mindretallene i det dansk-tyske grænseland.

Ved landdagsvalget i 1996 fik SSV for første gang i over tredive år valgt to medlemmer ind i den slesvig-holstenske landdag. Fire år senere, ved landdagsvalget i februar 2000, blev denne succes overgået ved at SSV vandt 60.000 stemmer og tre mandater. En væsentlig grund til denne stemmefremgang skal søges i at delstaten har fået en ny valglov som giver hver vælger to stemmer. Mens førstestemmen afgør hvilken partikandidat der vinder valgkredsen, bestemmer andenstemmen, partistemmen, styrkeforholdet partierne imellem efter forholdstalsmetoden. Ved det sidste landdagsvalg var det således muligt at stemme på SSV som parti i hele Slesvig-Holsten.

SSV stemte imod indførelsen af denne valglov – ikke kun af taktiske grunde for ikke at sætte spørgsmålstejn ved partiets fortsatte fritagelse for 5%-grænsen, men også af almen politiske grunde, fordi vi holder fast ved princippet »én stemme, én vælger«. Og dog er vi bevidste om at vi med

SSV fik 60.000 stemmer og tre mandater, da der i februar 2000 var valg til Landdagen. Billedet viser Lars Harms, Silke Hinrichsen og Anke Spoorendonk.

den nye valglov også har fået nye rammebetingelser for vort arbejde. Konklusionen er: vil vi satse på at styrke partiets stilling i det slesvig-holstenske partispektrum, må vi samtidig styrke sammenhængen mellem SSV's mindretalspolitiske og partiets almene samfundspolitiske budskaber. Taget i betragtning at mindretalspolitik i løbet af 90'erne i langt højere grad end tidligere har fået en europæisk dimension oplever jeg dette som en gevinst for vort arbejde.

Internt har SSV's fremgang ført til en diskussion om hvad partiets nye styrke skal bruges til. Siden 1995 har vi således ført en debat om vi påny burde opstille kandidater til forbundsdagen. - SSV var repræsenteret i forbundsdagen i den første valgperiode efter forbundsrepublikkens oprettelse, idet partiets mangeårige landsformand og gruppeformand i landdagen, Herman Clausen, havde sæde i forbundsdagen fra 1949-53.

Både i forbindelse med valget i 1998 og forud for det kommende valg i efteråret 2002 har vi afholdt landsmøder om emnet, og begge gange stemte et stort flertal af partiets delegerede imod SSV's opstilling til forbundsdagsvalget. Mens diskussionen for fire år siden næsten udelukkende drejede sig om principielle spørgsmål, bl.a. om SSV's selvforståelse som mindretallets parti, var drøftelserne denne gang mere differentieret. Reelt havde debatten dog ligget stille i den mellemliggende tid.

Mens jeg i 1998 havde udtalt mig til fordel for SSV's deltagelse i forbundsdagsvalget – ikke mindst udfra en opfattelse af at et forbundsdagsmandat ville kunne give vort arbejde i landsdelen et kvalitativt løft - meldte jeg denne gang fra. Overordnet set har jeg ikke skiftet mening, der er dog fortsat er alt for mange uafklarede spørgsmål til at det ville være forsvarlig at gå ind i en forbundsdagsvalgkamp på nuværende tidspunkt. Dertil hører f.eks. også at vi ikke har nogen indlysende kandidat. - SSV's landdagsgruppe har været delt i spørgsmålet om partiets opstilling til forbundsdagsvalget: mens Lars Harms siger ja med stor overbevisning, er Silke Hinrichsen overbevist om at svaret bør være nej. For mig står det klart at SSV som parti stadig ikke er gearret til et forbundsdagsmandat – at vi skylder hinanden at der bliver udarbejdet en handlingsplan, inden vi skal tage stilling næste gang.

Hvis SSV's valgresultater i de senere år er en målestok for partiets tilstand, så går det godt for SSV. Vi ved dog at vi ikke lever i et lufttomt rum og at vi kun kan fastholde engagementet for SSV som mindretallets og regionens parti, hvis vi fortsat er parate til at komme med bud på den fremtidige udvikling. Set i bakspejlet kan vi konstatere at forholdet mellem flertal og mindretal i dag er så godt som nogensinde. Samtidig ved vi at det ikke er kommet af sig selv. Vi ved at mindretalspolitik kun kan fungere, hvis ikke vi giver plads til nationale egoismer – at mindretalspolitik i sidste ende handler om at nedbryde grænser uden at man mister sig selv.

Hvordan fandt jeg til Sydslesvig?

Af Susanne Bramsen Böll

Når et langt teologistudium nærmer sig afslutningen begynder til gengæld overvejelserne om, hvor man evt. kunne tænke sig at søge embede. For mit eget vedkommende var jeg egentlig aldrig i tvivl: Jeg forestillede mig at skulle tilbage til Sønderjylland, hvor jeg kom fra.

Jeg er opvokset på landet i nærheden af Haderslev og holder meget af det sydøstlige Sønderjylland.

Det var dermed mit udgangspunkt, da jeg i vinteren 1999 fulgte det afsluttende forløb på Pastorseminariet i Århus og nu endelig for alvor kunne begynde at granske de bagerste sider i Præsteforeningens Blad, hvor ledige embeder er opslået.

Imidlertid kunne jeg her ikke undgå at blive opmærksom på, at de danske menigheder i Tønning og Vestejdersted i Sydslesvigs syd-vestligste hjørne skulle have ny præst til foråret 2000. Det satte en masse tanker i gang og vakte ikke mindst min nysgerrighed: Hvordan mon det danske menighedsliv fungerede på den sydlige side af grænsen? Fandtes der andre eller anderledes oplevelser og udfordringer som præst i Sydslesvig end dem, der ville være at finde andetsteds?

Og hvordan mon det ville være at leve som dansk syd for grænsen i det hele taget?

Nu går mine egne rødder delvist tilbage til det tyske, og min opvækst i Sønderjylland har selvfølgelig gjort, at jeg på forhånd har kendt noget til grænselandet og dets møde mellem dansk og tysk.

Der var gymnasiekammeraten, som havde gået på den tyske folkeskole i Haderslev og i øvrigt flere af dem, man ellers kom i kontakt med, som

bekendte sig til det tyske mindretal. Det var aldrig noget, man gjorde sig mange tanker om, for det var en jo naturlig del af ens hverdag. Nøjagtig som når man af og til diskuterede noget, man havde set i fjernsynet - så spekulerede man ikke over, om det nu havde været et tysk eller et dansk program, man havde set.

Nu stod jeg pludselig en del år senere og i kraft af min uddannelse med en mulighed for at søge til Sydslesvig og opleve samspillet mellem dansk og tysk fra den modsatte side af grænsen.

Men vigtigst af alt var naturligvis at besøge Ejdersted og danne sig sit første indtryk af det kirkelige liv på stedet.

Sådan var det en tidlig januardag år 2000, da min mand og jeg begav os fra Århus til Tønning med aftaler både i præstegården og hos et medlem af menighedsrådet. Et besøg i kirkesalen på Uffe-Skolen og på plejehjemmet, hvor der den samme dag var dansk gudstjeneste, blev det også til.

Det var nu ikke fordi marsken som sådan tog sig synderlig spændende ud den vinterdag, men Tønning by gjorde et ganske særligt indtryk, og Christian VII's pakhús på havnen stod stadig med skodderne pyntet som låger i en stor julekalender. Og så kunne det i øvrigt være nok så koldt udenfor, for dem vi fik hilst på, tog varmt i mod os. Der blev stillet mange forskellige spørgsmål fra vores side og de blev besvaret med samme iver, som vi stillede dem med.

Jeg har altid vidst, at jeg ville trives bedst et mindre sted, dvs. i et mindre sogn, hvor den tætte kontakt til menigheden kunne sætte en stor del af dagsordenen for mit præstelige arbejde. Og så var Sydslesvig og Ejdersted

BUSk-gudstjeneste i Kirkesalen i Tønning

jo oplagt, for jeg fornemmede hurtigt, at her var man i menighederne vant til, at præsten udover at have ansvaret for søndagens gudstjeneste og de kirkelige handlinger også var opsøgende i sit arbejde. Desuden var det af stor betydning for mig at finde embede et sted, hvor der ville være en åben forbindelse mellem det kirkelige og det folkelige liv, og det må også i høj grad siges at være tilfældet i Sydslesvig. Sådan kunne jeg forstå, at man ville betragte det positivt, hvis præsten her var en naturlig samarbejdspartner i forbindelse med det folkelige liv, som det danske arbejde i det hele taget forgrenede sig ud i. Så alt i alt blev jeg altså allerede ved mit første besøg i Ejdersted overbevist om, at stedet ville svare godt til mine forestillinger og forventninger om at være præst, fordi der til embedet hørte en kombination af arbejdsopgaver og en alsidighed, som nok ikke var at finde alle steder. Derfor søgte jeg også stillingen, og så gik det hele pludselig meget stærkt med prøveprædiken, indstilling, bispeeksamen, flytning, ordination i Helligåndskirken i Flensborg og indsættelse i embedet.

Det blev nok alligevel en større omvæltning end jeg havde forestillet mig – ikke bare at få titel af pastor med alt, hvad det indebærer, men også at flytte til Sydslesvig .

Allerede det at opsiges sin lejlighed, sine forsikringer, sin bankkonto, sit avisabonnement osv. i Danmark gav en følelse af, at nu begyndte for alvor et helt nyt og anderledes kapitel i ens liv. Og så skulle vi jo ellers til at have alle disse ting bragt i orden på den anden side af grænsen, samtidig med at vi skulle danne os et socialt netværk og til at lære det danske mindretal at kende indefra.

De praktiske ting var naturligvis det, som var nemmest og tog mindst tid – og så kunne vi jo samtidig glæde os over, at vi også hernede havde mulighed for bl.a. at få dansk bank og holde dansk avis.

Jeg husker også, at det strejfede mig mange gange i den første tid, at nu var vi virkelig flyttet til et andet land! Men efterhånden som vi har fået en almindelig hverdag og er blevet en del af det danske liv her, er det ikke noget, der optager os på samme måde mere. Jeg betragter det sådan, at nok bor vi i Tyskland og har tysk adresse, men vores virkelige hjem i Ejdersted, det har vi fundet i den store »familie« af mennesker, som hører sammen i kraft af deres tilhørsforhold til det danske.

Jeg tør endda også vove den påstand, at den danske præst hører til blandt dem, der har den bredeste berøringsflade til det danske arbejde i Sydslesvig, lokalt set. I hvert fald består mit daglige arbejde for en stor del i at følge med i, hvad der foregår i børnehaver og skoler og så vidt muligt deltage i det brogede udbud af arrangementer, som Ejdersteds forskellige

SSF-distrikter står for.

Det er også en måde at gøre sig selv og den danske kirke synlig på, og synlighed, det er nødvendigt! Det er nemlig langt fra alle dem, der er medlemmer af den danske menighed, der bruger dens gudstjenester og derfor er det heller ikke altid i den sammenhæng, at man møder dem. Det kan ikke betegnes som et udelukkende Sydslesvig-fænomen, men her er vi så forholdsvis få i menighederne, at det er af meget stor betydning for det kirkelige liv.

På samme måde er der ikke altid sammenfald sådan, at forældre som har børn i dansk børnehave eller skole, også er medlemmer af den danske menighed. Det hører til noget af det, der har undret mig mest, fordi jeg kom til Sydslesvig med en forestilling om, at der ville være en større sammenhæng og konsekvens i tingene. Når man så samtidig selv arbejder ud fra en forudsætning om, at det danske som sådan danner en helhed, hvor man er indbyrdes afhængige af hinanden, så kan det være svært at forstå, at den tanke ikke altid synes at være ligeså fremherskende i bevidstheden hos dem, der færdes og øjensynligt også trives indenfor det danske mindretal.

Heldigvis er det sådan på Ejdersted, at samarbejdet mellem kirke og

Høstgudstjeneste

børnehave og skole fungerer godt, og det er af meget stor betydning for mit præstelige arbejde, at jeg kan komme der, hvad enten det er med eller uden præstekjole. Det er så også af den vej, at der kan skabes kontakt ikke bare til børnene, men også til deres forældre, så de får øjnene op for, at der faktisk også er dansk kirke og menighedsliv her - hvis de altså ikke skulle være bekendt med det i forvejen. Jeg bemærkede også forholdsvis hurtigt, at den personlige kontakt er meget afgørende for, om man vælger den danske præst til at forrette sine kirkelige handlinger. Langt størstedelen af vore medlemmer i den danske menighed, er samtidig også medlemmer af den Nordelbiske Kirke, så det er ikke nogen selvfølge, at man vælger dansk i den forbindelse. Nu er der i dag ikke noget konkurrenceforhold vore kirker imellem. Samarbejdet fungerer tværtimod udmærket og med en indbygget respekt for hinandens traditioner og særpræg. Men netop fordi den danske kirke udgør mindretallets kirke, desto større betydning har det naturligvis, at vi også har kirkelige handlinger af og til – og det har vi da for øvrigt også, selvom det altså godt kunne have været flere. Det er min fornemmelse, at når man bruger den danske kirke i den forbindelse, så er det også, fordi man dér i modsætning til den tyske kirke bliver imødekommet sprogligt set. Hos os kan der jo nemlig tales både dansk og tysk, uden at der dermed bliver givet afkald på det særligt danske ved gudstjenesten eller ritualer.

Jeg håber meget for fremtiden, at jeg fortsat må blive personligt beriget ved at leve og arbejde i Sydslesvig. Efter to år har jeg jo i virkeligheden kun gjort mig de allerførste erfaringer med den brogede og mangfoldige størrelse, som det danske mindretal udgør. Mit første møde med mindretallet i Ejdersted må i hvert fald siges at have været overvejende positivt og det har bidraget med overraskelser, oplevelser og glæder, som jeg ikke ville have været foruden.

Det har overvældet mig med alle de forskellige mennesker, som gør et stort stykke arbejde for det danske her og utrætteligt bliver ved med det, selvom de har gjort det i snart en menneskealder.

Det vidner om en trofasthed, som kan være svær at beskrive med ord – og som jeg måske i virkeligheden slet heller ikke formår at forstå dybden af, dersom jeg som »nordfrakommende« har været vant til en dansk hverdag og har kunnet leve den som en selvfølge.

Når det drejer sig om den sammenhæng, jeg her primært har beskrevet mit møde med mindretallet ud fra, nemlig den kirkelige, så er det den samme trofasthed, der præger billedet. Det gælder både i menighedsrådsarbejdet, men så sandelig også hos dem, der så gør det valg at sidde på kirkebænken søndag formiddag. Når vi i menigheden har gæster på

besøg fra Danmark, så glæder jeg mig også altid til at fortælle dem om, hvordan man som præst i Sydslesvig kan opleve før søndagen at blive ringet op af et sognebarn, der gør opmærksom på, hvorfor han eller hun er forhindret i at komme til gudstjeneste næste dag. »Bare så du lige ved besked«, bliver der sagt!! Jeg siger ikke dermed, at det samme ikke kan være tilfældet i en menighed nord for grænsen, men uden sammenligning i øvrigt, så er denne nære, personlige kontakt og fortrolighed mellem menighed og præst ikke desto mindre noget af det, som gør det meget dejligt og værdifuldt at have embede netop her.

Jeg har heller ikke på nogen måde fortrudt, at jeg søgte og kom til Sydslesvig og Ejdersted i stedet for den del af Sønderjylland nord for grænsen, som jeg kender så godt i forvejen. Det at leve og arbejde her har bidraget til, at jeg har fået »forstørret« mit billede af grænselandet.

Grænsen i vore hoveder

En grænsegængers iagttagelser, erfaringer og tanker

*Af Gerret
Liebing Schlaber*

Gerret Liebing Schlaber er historiker og er født (1971) og opvokset i Flensborg. Han gik på en tysk skole, men havde allerede i ung alder også god kontakt til det danske mindretal og til Danmark. Efter studietiden i Kiel og Odense arbejdede han i arkivet på det danske Centralbibliotek i Flensborg og på landsarkivet i Aabenraa. 1999 blev han ph.d.-stipendiat på Syddansk Universitet i Odense og har i maj 2002 afleveret sin afhandling om socialpolitikken i Sønderjylland 1840-1880. Siden har han på ny været ansat på landsarkivet. Han bor i Haderslev, er dansk gift og har en datter.

Det foreliggende bidrag er en revideret version af forfatterens artikel »Die Grenze in den Köpfen«, som for første gang blev publiceret i »Grenzfriedenshefte« III/2001. Man skal ikke nødvendigvis være enig med forfatteren i alle hans iagttagelser og holdninger for at opfatte hans »opråb« som en konstruktiv impuls fra en »grænsegænger«, der føler sig hjemme både nord og syd for grænsen. Vi imødeser naturligvis gerne en diskussion om nærværende indlæg eller enkelte af forfatterens påstande.

Forfatterens forord

Repræsentanter for begge sider fremhæver gang på gang, hvor godt det dansk-tyske forhold er. Løsningsmodellen for de nationale mindretal betragtes som forbilledlig, og det gode naboskab anses for en selvfølge, ikke mindst som følge af de to landes tætte samarbejde i en lang række

internationale organisationer og på mange andre niveauer. De seneste højdepunkter var oprettelsen af et fælles regionalråd i 1997 og Schengensamarbejdets ikrafttræden den 25. marts 2001. Det kan ikke nægtes, at der har været både fremskridt og succeser.

Disse positive resultater må imidlertid ikke blokere for en erkendelse af, at realiteten i det slesvigske grænseland ofte ser noget anderledes ud. Dette bliver man nok især bevidst om, når man som forfatteren af nærværende indlæg har hjemme på begge sider af grænsen. Der findes fortsat modsætningsforhold, som kan besværliggøre hverdagen. Ud over de mange praktiske problemer (trafik, socialvæsen, skattesystem osv.) er der også det, som man kunne kalde »grænsen i vore hoveder«, konstrueret af dårlige historiske erfaringer, fordomme, misforståelser og frem for alt uvidenhed. I det følgende vil forfatteren - ikke mindst på grundlag af egne erfaringer - forsøge at påvise områder, hvor der fortsat kræves handling. Hermed ønsker forfatteren dog på ingen måde at bestride de opnåede resultater, at tegne et generelt trist billede af forholdene i grænselandet eller at sætte de nævnte negative eksempler i forbindelse med alle tyskere og/eller danskere.

Ensidig orientering

Moderne kulturlandskab ved Heds i Tinglev kommune. Moderniseringen i landbruget har påvirket landskabsbilledet på begge sider af grænsen på forskellige måder. En dansk »specialitet« er lange rækker af rødgran, som i stedet for de traditionelle voldhegn skal brække vinden. Da rødgrantræer ikke hører hjemme i et åbent landskab med havklima, gror de dårligt og er alt andet end en øjenslyst. (foto: forfatteren)

Selv om Bonn-København-erklæringerne snart er 50 år gamle, og Danmarks indtræden i EF/EU snart ligger 30 år tilbage, har Nord- og Sydslesvig alligevel udviklet sig i forskellige retninger og er gledet længere væk fra hinanden. Denne udvikling forstærkes af den centralisme, som længe har været fremherskende i Danmark, samt af orienteringen mod syd i Tyskland. De to slesvigske landsdele blev efter 1920 faste bestanddele af deres respektive nationalstater. Selv på satellitbilledet taget fra 6000 km højde ses tydeligt, at strukturelle forandringer i landbruget på den danske side har sat et endnu skarpere præg på landskabet end syd for grænsen. Dette omfatter også den mere udbredte dræning af markerne og den naturstridige beplantning med rødgran som levende hegn.¹

Udviklingen manifesterer sig også i brugen af regionens navn. Således er betegnelsen *Sønderjylland* fuldstændigt dominerende på dansk, hvor- med man i dag - historisk ukorrekt - imidlertid kun mener den nordlige del. Betegnelsen er ganske vist ret gammel, men hermed fremhæver man tilhørsforholdet til Jylland uden at tage hensyn til områdets lange særegne historie. Navnet *Slesvig* er som påstået »tysk fremmedbetegnelse« stort set forsvundet fra dansk sprogbrug nord for grænsen, men alligevel kalder man også her den sydlige (tyske) landsdel for *Sydslesvig*.²

I tysk sprogbrug hedder den nordlige landsdel *Nordschleswig*, mens den sydlige som regel betragtes som en del af et ensartet *Schleswig-Holstein*, der kun sjældent omtales som selvstændig enhed og så i bedste fald betegnes som *Landesteil Schleswig*. Indbyggerne i grænselandet siger dog oftest ganske enkelt *Dänemark* og *Tyskland*, når de taler om naboregionen eller blot om en enkelt lokalitet på den anden side af grænsen. Grænsen er konkret!

I de sidste årtier er befolkningens mobilitet blevet stadig større. Dette har navnlig i to henseender haft uheldige virkninger for det slesvigske grænseland. For det første regnes regionen, som er tyndt befolket og mangler arbejdspladser, for et underudviklet randområde fjernt fra de økonomiske centre - hvor situationen nord for grænsen dog er noget bedre, først og fremmest i den østlige del. Især unge mennesker ser sig nødsaget til at forlade regionen. For det andet virker grænsen som en demografisk barriere. Fraflytningen sker kun i én retning, og omvendt kommer tilflytterne stort set kun fra andre dele af den pågældende nationalstat. Derved bliver orienteringen endnu mere ensidig.

For at skaffe mange mennesker arbejde i nabolandet og samtidig holde dem i landet har arbejdsformidlingerne i regionen i den seneste tid etableret et tættere samarbejde. Der vil imidlertid gå et stykke tid, før der for alvor kan komme gang i dette særdeles fornuftige projekt. Lovgivningen

er nødt til at forenkle virksomhedernes grænseoverskridende aktiviteter. Endvidere udgør sprogproblemet en vanskelig hindring ved formidlingen af arbejdskraft.

Sproglige kommunikationsproblemer

Sprogproblemet er en central, men ikke desto mindre ofte undervurderet hindring for det dansk-tyske samarbejde på alle niveauer. Bortset fra dem, der tilhører mindretallene, er folk som regel étsprogede. På den tyske side står det særlig sløjt til med kendskabet til nabosproget. Dansk tilbydes ganske vist på temmelig mange realskoler³ i Sydslesvig, men kun på få gymnasier, og så i bedste fald som tredje fremmedsprog. Som »argumenter« mod danskundervisning fremføres ofte, at alle danskere alligevel kan tale tysk, og at dansk jo ikke er noget verdenssprog. Det er muligt, at mange efterhånden har en anden opfattelse af, hvor stor betydning man skal tillægge denne »argumentation«. Der er imidlertid ikke sket noget som helst, selv om et ganske beskedent kendskab til dansk ofte ville være nok til at åbne mange døre for én!

Omvendt hører man gang på gang, at interessen for danskkurser i de seneste år er steget markant syd for grænsen.⁴ Selv om denne kendsgerning i sig selv er glædelig, må man dog ikke se bort fra, at der er lang vej fra deltagelse i et aftenkursus til praktisk anvendelse af de lærte færdigheder, og at deltagelsen ofte kun giver beskedne resultater. Som voksen er det meget vanskeligt at kompensere for manglende sprogundervisning i ung alder ved blot at deltage i aftenundervisning.

På den danske side ser det ikke længere meget bedre ud. Ganske vist er tyskundervisning obligatorisk fra 7. til 9. klassetrin, men netop i den yngre generation er interessen for nabosproget faldet markant. Som dansk gift tysksproget »grænsegænger« oplever jeg gang på gang, at vore tyske og danske venner og slægtninge er meget vanskelige at forene, og at de nærmest er ude af stand til at tale direkte med hinanden. Og selv Sønderjyllands unge amtsborgmester Carl Holst tillægger det tyske sprog en »svækket position« i størstedelen af befolkningen.⁵ Alligevel står det lidt bedre til med sprogfærdighederne på den danske side end syd for grænsen. Ved fælles arrangementer er det for det meste nødvendigt at tale tysk.

Der er selvfølgelig stadig den mulighed, at man på begge sider bruger det obligatoriske universalsprog engelsk som kommunikationsmiddel, sådan som Carl Holst og Slesvig-Holstens ministerpræsident Heide Simonis praktiserer det i deres indbyrdes forhold ⁶ og som mange unge

www.aldi.com

SPECIALITETER FRA TYSKLAND

Delikatesse
salami
Pølse, sennep
eller alm. 100 g.
Hj. pris 89,50

PR. PAKKE
8⁹⁵

Piesporter
Michelsberg
Trocken, 75 cl.
(Hj. pris 23,95)
Pr. flaske
17⁹⁵

Bockwurst
8 stk.
750 g.
(Hj. pris 27,10)
Pr. glas
19⁹⁵

Wiener-
pølse
6 stk.
300 g.
(Hj. pris 66,50)
Pr. dåse
19⁹⁵

Sennep
Ekstra i mørk eller alm.
150 g. (Hj. pris 11,20)
Pr. glas
3⁹⁵

Sekt Stolzenfels
25 cl. (Hj. pris 49,95)
Pr. flaske
29⁹⁵

Cocktailpølse
med skind
500 g.
(Hj. pris 36,50)
Pr. glas
16⁹⁵

Ensartede klicheer:
En dansk reklame viser pølse
fra grænselandet (fa. Redlefsen
fra Satrup i Sydslesvig)
inddraget i et typisk
Tyskland-klichee med hvidvin
og bjerglandskab i baggrunden
(reklame fra firmaet
Aldi, 30.7.2001)

gør, når de virkelig kommer i kontakt med hinanden.⁷ Dette bør dog generelt snarere betragtes med en vis skepsis, for på et »lingua franca« med andre tænkemåder vil man kun kunne gøre sig overfladisk forståelig og ikke lære meget om modpartens mentalitet. Sproget vil i bedste fald fungere som forretningssprog. I øvrigt ville det betyde en svækkelse af de regionale særpræg - og være noget af en falliterklæring for den flersprogede region!

Facit: Den sproglige forståelse er en vigtig nøgle til samarbejde hen over landegrænsen. I et område så tæt ved grænsen burde det være obligatorisk, at nabosproget kan læres tidligt på alle videregående uddannelsesinstitutioner. Denne investering er et af de mest nødvendige tiltag, hvis den i offentligheden så ofte besværede fælles fremtid for grænselandet skal blive en realitet. Det ville være et kæmpemæssigt fremskridt, hvis det danske sprog kommer til sin ret, når Slesvig-Holsten i næste år indfører sprogundervisningen i 3. klasse. Vel må man heller ikke overvurdere sko-

leundervisningens muligheder, men i hvert fald skal man give de unge chancen for tidligt at lære nabosproget. Eller for at udtrykke det omvendt: Man må ikke længere holde en hel verden lukket for de unge!

Uvidenhed på begge sider

Den manglende sprogforståelse forstærker nemlig et andet, egentlig banalt problem i danskernes og tyskerne omgang med hinanden: manglende viden om forholdene på den anden side af grænsen. I vor oplyste tidsalder forekommer det umiddelbart ikke sandsynligt, at dette skulle være et problem. Alligevel er det ofte rystende at konstatere, hvor lidt mange mennesker - også i grænselandet - egentlig ved om deres naboland, og hvor ofte billedet er domineret af gamle klichéer. Kendskabet til nabolandet synes ofte at være begrænset til turistperspektivet, hvilket nogle af forfatterens dagligdags erfaringer kan dokumentere i det følgende.

Folks almenviden om nabolandet er ofte chokerende. Gentagne gange har jeg i Flensborg været ude for, at man ikke engang kender større byer som Århus og Odense (selv om sidstnævnte ligger tættere på end Hamborg). Den 1000 km fjerne Bodensee ligger åbenbart langt tættere på

Det ukendte land: Postkort med Sønderjylland fra 2001 med brutalt snit ved den danske landegrænse. Mange vejkort ignorerer ligeledes den anden side af grænsen. (Trojaborgs forlag)

Flensborg end den fynske storby, som det fremgik af nogle fonetiske misforståelser. Selv Jylland er åbenbart noget, som mange ikke har en forestilling om. Og da jeg flyttede til Haderslev, som kun ligger 53 km væk, var jeg ofte nødt til at forklare, hvor denne mystiske by dog ligger. Hvad det har på sig med Dybbøl, og hvorfor den jyske vestkyst er skæmmet af bunkere helt ned til Rømø, er folk som regel heller ikke klar over.

På den danske side ser det ikke bedre ud. Ganske vist kender de fleste Flensborg som indkøbsby, men omegnen er for mange lige så ukendt som byens lange historie som en del af en samlet helstat under den danske krone og det forhold, at byen og hele Sydslesvig har et dansk mindretal. Og en og anden undrer sig over, at man syd for grænsen kan købe de samme rundstykker, at man kan hedde Bente, Kirsten eller Lars, og at der også findes en velfærdsstat, der gør det muligt, at man ikke behøver tage sit eget sengetøj med på sygehuset. Begrebet »tysk« er ofte negativt ladet i det danske sprog, også når det drejer sig om helt banale ting: Således er en stor, lidt tungt virkende cykel en »tyskercykel«, et stift jakkesæt ser »tysk« ud, hvilket også gælder for langt hår hos mænd (medmindre det ser »svensk« ud...), kitschet byggestil eller upraktisk design m.m. I det hele taget synes et unuanceret billede af Tyskland at være reglen - hvilket også skal uddybes nedenfor.

De fleste – danske og tyske - atlas indeholder kort, som ved grænsen har et brutalt snit, eller som fremstiller den viste del af nabolandet i stærkt forenklet form.⁸ Det er karakteristisk, at interregionaltogene fra Fredericia til Hannover i de danske forbindelsestog og på danske banegårde for det meste blot betegnes som tog »til det sydlige udland«.

Ofte har man kun en ringe viden om nabolandets geografi, historie og kultur - dette gælder især de unge. De i dette afsnit anførte og stadig ret harmløse eksempler stammer næsten udelukkende fra mine egne oplevelser med unge og dannede mennesker.⁹ Her påhviler det især de nævn, som er ansvarlige for læseplanerne, at fremme kendskabet til nabolandet. Men også medierne har et ansvar.

Mangel på daglig information

Bortset fra de to små aviser for mindretallene (henholdsvis Flensborg Avis og Der Nordschleswiger), oplyser medierne kun sparsomt om forholdene på den anden side af grænsen. Nogle aviser fra Schleswig-Holsteinischer Zeitungsverlag (sh:z) med hovedredaktion i Flensborg har ganske vist siden 1998 haft en rubrik »Schleswig/Sønderjylland«, hvor man dog som regel ikke får meget at vide om forholdene på den anden side af grænsen.

Mest bringes kun andre sydslesvigske lokalredaktioners næppe interessante bidrag. Desuden har rubrikken en meget skjult placering og fylder sjældent mere end en kvart side.

Hos »sh:z's« nordlige pendant ser det ikke bedre ud. Jyske Vestkysten har et regionalt monopol i hele Sønderjylland og Sydvestjylland. Hovedredaktionen har sæde i Esbjerg, altså et godt stykke fra grænsen, og læseren får ikke meget at vide om forholdene syd for grænsen. Bortset fra sjældne, enkeltstående indlæg¹⁰ indeholder Aabenraa-Tønder-udgaven kun en ugentlig rubrik »På den anden side af grænsen« med korte meddelelser.

Den lokale og den landsdækkende presse tager som regel udgangspunkt i de ovenfor beskrevne stive opfattelser af Danmark og/eller Tyskland. Således blev f.eks. finalerne i EHF-cuppen i 1997 mellem Virum Sorgenfri og SG Flensburg-Handewitt i Ekstra Bladet karakteriseret som en kamp mellem »fattigrøve og millionærer«.¹¹ Sådanne blade læses også i grænselandet - og de plumpe, ofte underforståede budskaber virker efter hensigten. I dette tilfælde slås på tyskernes formentlige rigdom, en udbredt fordom blandt danskerne, som sandsynligvis er begrundet i de forholdsvis lave bilafgifter, som gør det muligt at køre større biler end danskerne. Et andet pinligt eksempel var hetzen mod den europæiske »sprogpagt«

*Kritik mod regionalt samarbejde og grænseåbning:
Den sønderjyske Borgerliste har ophævelsen af
»Regionen Sønderjylland/Slesvig« og genindførslen
af grænsekontrol som formål. Ved valget i
november 2001 blev den dog uden for
Sønderjyllands amtsråd.
(Valgbrochure til valget 2001)*

Amtsrådsvalget 2001

Den Sønderjyske Borgerliste

- **JA** til at værne om grænsen
- **NEJ** til en ufølgelig Euroregion
Sønderjylland-Schleswig
- **JA** til at udbygge de eksisterende
veje til Sønderborg
- **NEJ** til at amtet bygger en
motorvej til 1 milliard kr.
- **JA** til demokrati, debat og åbenhed
- **NEJ** til det nuværende flertal og
afgørelser bag lukkede døre
- **JA** til at genindføre grænsekontrol
- **NEJ** til Schengen-aftalen

X Liste T

... hvis demokratiet er vigtigt!

www.borgerlisten.net

1999/2000, som bl.a. gør brugen af mindretalssprog ved myndighederne lettere. Desværre er det ikke kun boulevardpressen på begge sider af grænsen, der på denne måde arbejder med klicheer, ængstelser, fordomme og ikke mindst fjendebilleder.

I radio og TV ser det ikke meget bedre ud. Her er programmerne også nationalt orienteret. Nyheder fra nabolandet forekommer næsten ikke, hverken i TV Syd eller i Schleswig-Holstein-Magazin (for at tie høfligt om centralprogrammerne), og de få fælles programmer spiller kun en marginal rolle. Redaktørerne burde udvise mere mod og ansvarsbevidsthed ved at skabe mere plads til daglige nyheder og reportager fra den anden side af grænsen.

Danske bekymringer og forbehold

Et meget anskueligt eksempel på, hvilke kvalme antityske følelser der fortsat er til stede, var debatten om etablering af et grænseoverskridende regionalråd og en (euro)region i 1997. Som særligt iøjnefaldende eksempel skal her citeres præsten i Kliplev og forhenværende amtsrådsmedlem

Kritik mod regionalt samarbejde: Mange demonstranternes dobbeltmoral på den ene side at protestere mod et forøget grænseoverskridende samarbejde og på den anden side at udnytte rejsen til at handle billigt syd for grænsen blev bemærket i flere kommentarer samt i denne karikatur fra det sønderjyske satiriske grsskrift »Æ Rummelpot« (Æ Rummelpot 1997)

for Den Sønderjyske Borgerliste,¹² Britt Tryde Haarløv, som i en artikel i Jyllands-Posten har udmalet institutionaliseringen af det grænseoverskridende samarbejde som en fare for danskheden,¹³ fordi den tyske indflydelse ifølge hende meget hurtigt ville tage overhånd. Hun advarede således mod det tyske bureaukrati,¹⁴ mindede om tyskernes udåd i den nyere historie og understregede, at det er menneskets natur at forsvare sit territorium. Ordret hedder det her: »Som individer planter vi hække for at markere, at dette er mit. Som nationer trækker vi grænser«. Denne sammenligning synes overordentlig upassende, da personlig privat ejendom og et statsvæsen er helt forskellige ting. Og længere nede hedder det: »På den ene side er vi danske, på den anden er de tyske«. Mindretallene tager hun naturligvis ikke hensyn til. Højdepunktet i hendes redegørelse kom imidlertid med en bemærkning om, at Flensborg havde behov for »Lebensraum mod nord«, idet det tyske udtryk blev benyttet analogt med den nazistiske »Lebensraum-politik«, som udgjorde en del af det ideologiske grundlag for angrebskrigen mod Østeuropa.¹⁵

En unuanceret ligestilling af alt tysk med nazisme er i øvrigt særlig udbredt hos unge mennesker. Dette kan selv medlemmer af det danske mindretal i Sydslesvig undertiden opleve i Danmark.¹⁶ Også forfatteren af nærværende tekst har gentagne gange hørt »Arbeit macht frei« – det kyniske motto over indgangen til udryddelseslejren Auschwitz! – når han f.eks. talte tysk i toget. Sådanne udbrud har imidlertid intet at gøre med, at de mørke sider af den dansk-tyske historie også har præget den unge generation, sådan som det blev påstået af Britt Tryde Haarløv i hendes argumentation.¹⁷ De vidner snarere om manglende historiekundskaber og blinde fordomme.

Bunden af regionsdebatten i 1997 blev nået med hærværk mod regionsvenlige politikeres ejendom, som blandt andet gik ud over daværende amtsborgmester Kresten Philipsen og amtsdirektør Finn Hansen, samt med en terrortrussel, som ikke kun var rettet mod amtsborgmesteren. Den anonyme ophavsmand truede skriftligt med, at han ville udøve bombeattentater mod alle tyske skoler og børnehaver (!) og skyde på tyske turister, så snart regionen blev institutionaliseret.¹⁸

Selv om sådanne afsporede personer er enkelttilfælde og støder på enstemmig harme, viser det sig her den i Danmark meget udbredte ubestemte aversion mod alt, hvad der er tysk. Aversionen er bl.a. baseret på frykten for den store nabo, som har eksisteret siden oplevelsen i 1864 (og 1940-45).¹⁹ Menneskekæden til »beskyttelse af grænsen« den 10. maj 1997 med efterfølgende manifestation, hvor blandt andet »Det haver så nyligen regnet« blev sunget, er endnu et udtryk herfor. At synge sangen,

hvor det bl.a. hedder »Frø af ugræs er føjet over hegnet«, fik et særlig pikant præg i dette grænseanliggende. Imidlertid blev også denne demonstration ledsaget af kritik, og de fleste danske aviser noterede ikke uden ironi, at størstedelen af demonstranterne benyttede lejligheden til at købe ind på den anden side af grænsen.²⁰

Dette skyldes også, at undervisningen på folkehøjskolerne, men også på normale skoler, helt op i 1960'erne først og fremmest havde en national vifølelse som central bestanddel af undervisningen, idet man i hvert fald indirekte formidlede et tysk fjendebillede, hvor 1864-komplekset fik en central funktion ved dannelsen af den danske nationalbevidsthed.²¹ Sådan en »negativ identitetsdefinition« er meget problematisk og forøger den nationale selvretfærdighed, som ikke er sjælden i Danmark.

Den i forvejen stærke danske nationalbevidsthed viser sig ikke kun i nationalflagets dyrkelse, som på denne måde nok er enestående i verden – og svært at forstå for ikke-danskere, især i forbindelse med forbudet mod at hejse andre f. eks. lokale flag. Det er også en udbredt holdning, at det danske samfundssystem – skolen, velfærdsstaten, folkeligheden pp. - er bedst på alle områder; Bertel Haarder tillagde sine landsmænd for nogle år siden den egenskab at ville være »verdensmestre i at være danske«.²²

Også den udbredte skepsis over for EU blandes ofte med antityske forbehold. Hertil hører den allerede omtalte angst for bureaukratisk formynderi, hvor man overser, at det danske bureaukrati ofte er mindst lige så slemt.²³ Man kan ikke afvise, at den klare, nærmest isolationistiske gruppeafgrænsning er kendetegnende for mange danskeres nationale bevidsthed. Muligvis forstærkes dette også i skolen, hvor børnene som regel går i samme klasse fra 1. til 9. skoleår. Centrale værdier så som tryghed, stræben efter harmoni, samarbejde, socialt ansvar og fællesskabsfølelse bliver således ofte begrænset til barnets egen klasse,²⁴ og dermed kun til den nærmeste omverden. Det er en sag, man burde undersøge mere dybtgående.

Tyske forestillinger og klichéer

Også på tysk side er der imidlertid forbehold. De synes for størstedelens vedkommende at være et problem for den ældre generation. Til de mest markante eksempler i de sidste 20 år hører angrebene på det dansksindede gratis tidsskrift »Slesvigland«, som i de første år blev brændemærket med det hæslige ord »kulturoffensiv«, betegnet som »ejderdansk kampskrift« og »dansk propagandaskrift«, og hvis redaktion tilmed anklages for anskuelse »der minder om nazisme«, »agiterende nationalisme« og

*Nedgående historiebevisthed:
»Slesvig-Holsten – horisonernes
land« – et kedeligt logo og et
tomt slogan har erstattet delstatens
våben med de (omvendte) slesvigske
løver og det holstenske »nældeblad«
ved Kruså/Kobbermølle grænse - et
andet lille tegn for den nedadgående
historiebevidsthed syd for grænsen.
(Foto: Gerhard Schlaber)*

»drømme om flytning af grænsen«. ²⁵ Disse angreb kom fra den dengang meget national-konservativt prægede kulturforening »Schleswig-Holsteinischer Heimatbund« (SHHB), men også fra ellers moderate tyskere: Den daværende formand for det socialdemokratiske orienterede Grenzfriedensbund Arthur Thomsen skrev følgende betegnende linier: »Den, som her i landet ønsker at være dansk, kan frimodigt bekende sig til sin danskhed. Men lad os slippe godt fra at ville være tyske! Dette er, som man ved, næsten alle borgeres ønske i landsdelen Slesvig, bortset fra et lille mindretal. [...] Slesvigland er en udfordring!« ²⁶

Andre eksempler er forbeholdene over for det dansk ledede Dannevirke Museum ²⁷ og især protesterne mod Isted-løvens tilbagevenden til Flensborg, som blev anført af den allerede nævnte SHHB og den konservative lokalavis *Flensburger Tageblatt*, hvis medarbejdere ifølge ansættelseskontrakterne skal gå ind for den tyske position i grænseanliggender. Daværende redaktør Hans W. Pries advarede mod »grå eminencer« fra Danmark, som med deres foranstaltninger ved den tilbagevendte løve kunne forstyrre freden ved grænsen. ²⁸ Selv en udstilling om løven på museet i Flensborg var en torn i øjet på nogle. ²⁹ Efter en offentlig debat på Flensborgs Tyske Hus den 15. september 1992 konstaterede endog *Politiken* »hørmen af danskerhad«. ³⁰ Ganske vist er debatten siden blevet roligere igen, og ikke mindst Flensborgs lige afgåede socialdemokratiske byrådspræsident har udtalt sig for løvens tilbagekomst. ³¹ Men det ser ikke ud, som om der vil ske noget umiddelbart. Åbenbart er man bange for den pinlige debats genrejsning og dens mulige negative konsekvenser for det dansk-tyske forhold i grænselandet. Og det er virkelig svært at forudse, om der på ny ville komme en negativ og heftig reaktion, hvis monumentets hjemkomst atter kommer på den politiske dagsorden.

Eksemplerne viser, at selv mindre sager kan opfattes som provokationer og få nationale følelser til at blusse op. Sådanne kulturelt-historiske

irritationer synes dog efterhånden snarere at være et problem for et skrumpende mindretal. Frygten for dansk dominans, som ikke er historisk begrundet, skal ses på baggrund af, at man betragter den slesvig-holstenske kultur- og historiebevidsthed som værende for svag. Historiebevidstheden er rent faktisk mindre på den tyske side end på den danske.

Et alvorligt problem har været, at man i Slesvig-Holsten for længe har forsømt det nødvendige opgør med nazismen, og historieforskningen fortsatte i de traditionelle strukturer. Så sent som i 1970'erne kunne man i den officielle slesvig-holstensk historieskrivning finde en »vedvarende dano-fobi«, som en holstensk historiker udtrykte det.³² Derfor er den gamle nationale slesvig-holstenske historieskrivnings forestillinger i nogen grad stadig bevaret i mange hoveder, selv om forskningen i flere årtier er gået andre veje. Således har man ofte stadig ikke taget til efterretning, at den »uofficielle delstatshymne« »Schleswig-Holstein meerumschlungen« (»havomkranset«) er subtilt danskfjendtlig og i 1840'erne leverede et ikke uvæsentligt bidrag til dannelsen af nationale modsætninger. Sangen formidler et slesvig-holstensk martyrium, som i historisk henseende ikke er holdbart. Ord som »schwer errungen« (hårdt tilkæmpet), »bis ein schön'-rer Morgen tagt« (til en skønnere morgen gryr), »drohend sich der Nord erhebt« (truende sig norden rejser), »wie der Feind auch dräuen mag« (hvordan fjenden end måtte presse på) m.m. taler for sig selv.

Et langt større problem er imidlertid, at det for mange åbenbart er svært som en selvfølge at rette blikket mod nord. I stedet stirrer man sig blind på det fjerne syden og jamrer over den afsides beliggenhed og den ringe betydning, som det slesvigske grænseland har i en samlet tysk målestok. I den forbindelse hæfter man sig ikke ved, at Flensborg set med danske øjne er en storby. »Porten mod nord« står for mange mennesker for enden af en blindgyde, der markeres ved hjælp af græsen.

Et centralt problem er, at den tyske side ofte ikke tager den formodede »kære lille nabo« helt alvorligt! Således formidler lukningen af det tyske generalkonsulat i Aabenraa, at den tyske stat ikke længere behøver tage særligt hensyn til det dansk-tyske naboskab, fordi det hele synes at være i orden.³³ Mange tyskere opfatter forholdene i Danmark som behageligt afslappende og tegner et billede, som ikke holder til virkeligheden. Man synes, at det hele er »hyggeligt«, uden at forstå hvad begrebet egentlig indeholder. Og mange synes og udtrykker, at danskerne taler »nydeligt«. Mange danskere - især yngre mennesker - har indtrykket, at dagligdagen i Tyskland er stiv, f.eks. på grund af den formelle omgangsform og tone, den »korrekte« påklædning, tiltaleformen »De«, de tydelige hierarkier på

skoler og videregående uddannelser samt betydningen af titler osv.³⁴ I øvrigt kan forfatteren på grundlag af egne erfaringer bekræfte, at omgangsformen i Danmark faktisk er væsentligt mere afslappet og mindre stiv end under tilsvarende tyske forhold.

Selv om den tyske opfattelse af danskerne i dag er overvejende positiv, findes der stadigvæk forbehold over for og falske forestillinger om naboer mod nord. Denne spiller en alt for lille rolle i de fleste tyskeres bevidsthed, endog i grænselandet. I virkeligheden er der en mur, som spærrer for det rigtige blik mod nord.

Dagligdags grænseproblemer

Problemerne i grænselandet er ikke begrænset til de beskrevne mentale, sproglige og politiske forskelle. Der findes stadig mange vanskeligheder, som gør hverdagen mere kompliceret og ofte forstærkes eller tilmed er betinget af ovennævnte punkter. Trods alt ser det ud til, at politikerne langsomt bliver mere bevidste om dette.

På medicinalområdet er der allerede sket visse forbedringer. Således kan redningstjenesten nu arbejde på tværs af grænsen, og nordslesvigske kræftpatienter kan nu også få strålebehandling på St. Franziskus-Hospital i Flensborg i stedet for at skulle køre den lange vej til universitetsklinikken i Odense. Via en sygesikringsaftale er det også blevet muligt for grænsependlere at få lægebehandling på begge sider af grænsen uden ekstraomkostninger. Andre forhold lader meget tilbage at ønske: Således er der i Sønderjyllands amt alt i alt kun få speciallæger, men en behandling syd for grænsen refunderes ikke af den kommunale sygesikring. Også et øget samarbejde mellem sygehusene på tværs over grænsen (f. eks. Tønder og Nibøl) kunne skabe bedre forhold.

Det føromtalte bureaukrati på begge sider skaber problemer. Dette gælder f.eks. de forskellige skatteforhold, som især hæmmer det økonomiske samarbejde. De meget forskellige skatte- og sociallove, reguleringen af arbejdsmarkedet samt de forskellige lovbestemmelser for erhvervslivet gør det svært at arbejde på begge sider af grænsen. Også forsikringer mister som regel deres gyldighed ved grænsen. Skatte-, finans- og socialvæsen reguleres centralt af staten, således at undtagelser kun vanskeligt lader sig gennemføre. En vis harmonisering er påbudt.

Inden for postvæsenet er der sket væsentlige forringelser. Selv et brev fra Harreslev til Padborg betragtes som luftpost og skal tilbagelægge en stor omvej på grund af de to nationale postvæseners centraliserede strukturer. Dette medfører for det første betydelige forsinkelser. For det andet

er post til udlandet - bortset fra tyske standardbreve - væsentligt dyrere på begge sider af grænsen, især når det gælder større forsendelser. Den eneste mulighed for firmaer og institutioner, som arbejder på tværs af grænsen, er at leje en postboks på den anden side - og så selv transportere posten hen over grænsen.

Et særlig pinligt eksempel på tilbageskridtet er jernbanetrafikken. Mens der i køreplanen for 1995 stadig var 16 togpar om dagen³⁵ mellem grænsestationerne Flensborg H og Padborg, blev der netop i takt med den lange ventede elektrificering og åbningen af broen over Storebælt foretaget drastiske indskrænkninger. Med nu kun fem daglige togpar, af hvilke de fire (nu tre) interregionaltog slet ikke er integreret i den danske køreplan,³⁶ nåede man et historisk lavpunkt i 2000/2001. De lange ventetider i Padborg, der skyldes lokomotivskift som følge af de forskelligartede el-systemer, volder passagererne yderligere ulejlighed.³⁷ Dertil kommer problemet, at passagererne ikke får oplysninger om eventuelle rabatter på den anden side af grænsen. På grund af de dårlige forbindelser hen over grænsen har DSB-rejsende til Flensborg især om aftenen ofte kun en mulighed, nemlig at lade sig hente i Tinglev, som ligger 20 km fra deres destination. Genindsættelsen af to Intercitytog mellem Flensborg og Århus i 2001 modsvares af yderligere besparelser, og DB planlægger at afskaffe interregionaltog-forbindelsen Hannover-Flensborg-Fredericia.

Inden for bustrafikken ser det kun en smule bedre ud. Forbindelsen mellem Tønder og Nibøl er langsom og besværlig. Fra Flensborg er der ganske vist (med omstigning i Kruså) afgang til Åbenrå og Gråsten/Sønderborg næsten hver time, men alle andre forbindelser er også forbundet med lange ventetider og omveje.

Trods alt er der et par gode tiltag, f.eks. i år 2000 genåbningen af Vestbanen mellem Nibøl og Tønder (men indtil videre kun om sommeren), hvor forbindelsen blev afbrudt i 1981. Siden sommeren 2001 har Flensborgs bybustrafik været integreret i Sydbus.³⁸ Ovennævnte foranstaltninger er imidlertid kun små fremskridt. Den grænseoverskridende kollektive trafik mangler stadig simpelthen at blive normaliseret! Det gælder også de mange forskellige takster syd for grænsen, som burde erstattes med princippet »én rejse – én billet«, uanset om rejsen starter og slutter på et stoppested for lokalbusser eller på en storbys hovedbanegård i ind- eller udlandet!

Der ligger også en stor chance i etableringen og udbygningen af grænseoverskridende institutioner. Tanken om at organisere de højere læreanstalter i Flensborg som et dansk-tysk universitet er ikke ny.³⁹ Samarbejdet med Syddansk Universitet skal udbygges yderligere; oprettelsen af de før-

ste tosprogede studieforløb er en god begyndelse, men langt fra nok. Måske kan der på den måde opstå en læreanstalt efter samme model som det tysk-polske universitet »Viadrina« i Frankfurt/Oder eller »Øresundsuniversitetet«, således at også danske studerende som noget helt naturligt kan studere i Flensborg. Engelsksproget undervisning på f.eks. tekniske studier - som for længst er standard andre steder - ville ligeledes være et fremskridt. Et tysk mini-universitet med stærke konkurrenter mod syd, en barriere mod nord og havet mod vest og øst vil næppe klare sig særlig længe.

Man må vurdere, om der ikke er behov for en langt bedre fælles koordinering inden for de nævnte og andre problemområder, f.eks. gennem fælles udvalg vedr. de enkelte problemer, som ud over de politiske beslutningstagere på de pågældende niveauer også skulle sammensættes af personer fra de berørte områder. Det nuværende regionalråd bør være meget mere fleksibel og få større kompetence, og dets arbejde skal være let at gennemskue for befolkningen. Netop derfor gælder det om at afklare de sproglige og administrative spørgsmål.

Inkompatible forvaltningsenheder

Et stort praktisk problem, som vanskeliggør samarbejdet, er de forskellige administrative strukturer i de to lande. Således svarer Sønderjyllands Amt som et af de 14 danske amter stort set til den nordlige del af det historiske hertugdømme. På lavere administrativt niveau har der siden 1970 været 23 kommuner, hvor købstadskommunerne ikke længere spiller nogen særlig rolle. Sydslesvig optræder derimod ikke længere som selvstændig territorial enhed, for på mellemste administrative niveau er det inddelt i tre og en halv »landkredse«.⁴⁰ Med undtagelse af Flensborg, som i sig selv udgør en kreds, er disse inddelt i snesevis af kommuner, af hvilke de fleste af de små landkommuner igen er samlet i amtsdistrikter. De små kommuners fordel er et nærdemokrati, som de danske storkommuner ikke kan byde på. Til gengæld er den komplicerede fordeling af kompetencerne mellem kommunerne, landkredsene og delstaten svært at gennemskue.

Disse meget forskellige forhold vanskeliggør et praktisk samarbejde, både på regionalt og kommunalt niveau. Da de tre sydslesvigske enheder krævede en rimelig repræsentation i regionalrådet, blev dette tre gange så stort som oprindeligt planlagt. Dette er en ikke uvæsentlig årsag til, at regionalrådets resultater hidtil har været temmelig beskedne.

Det administrative problem er sikkert det vanskeligste at løse. Ikke desto mindre er reformer nødvendige. Et af de sædvanlige danske forbe-

hold er, at man, hvis man rækker Sydslesvig en hånd, skal samarbejde med en håbløst overlegen modpart, eftersom hele Slesvig-Holsten eller tilmed hele Tyskland nu vil øve indflydelse. I forhold til de fleste nabostater har Tyskland en »uheldig størrelse«.⁴¹ Dette er nu engang stadig et af de største problemer i den danske bevidsthed i forhold til Tyskland, og denne størrelse gør det vanskeligt for den tyske side at forstå de mindre staters anliggender og problemer.

Men også set med tyske øjne er det administrative problem synligt. I »firekløverstrategien« i Slesvig-Holstens samarbejde på tværs af grænsen spiller samarbejdet i grænselandet kun en underordnet rolle.⁴² Naturligvis er det vigtigt, at delstatsregeringen ser i alle retninger og inddrager større distancer. Netop derfor var den nye partnerskabsaftale af 15. juni 2001 nødvendig; Heide Simonis og Carl Holst betegnede den som et nyt kapitel i det grænseoverskridende samarbejde. »Nogle dele af Slesvig-Holsten ligger nu engang ikke i nærheden af grænsen«, mindede Simonis dog med rette om,⁴³ for Slesvig-Holsten er hverken så lille eller så ensartet, som det ofte fremstilles. På delstatsniveau er det slesvigske grænseland blot en lille region blandt mange. I samarbejdet mellem f.eks. Fyn og K.E.R.N.-regionen (Kiel-Egernførde-Rendsborg-Neumünster) eller Storstrøms Amt og Østholsten spiller andre - berettigede - lokale interesser en fremtrædende rolle. Dette gælder i endnu højere grad for Sydholsten og Stormarn, som er orienteret mod Hamborg.

For grænseregionens fremtid ville det være en fordel igen at markere Sydslesvig på det administrative kort (hvilket man siden 1867 bevidst har undladt), således at det inden for det nødvendige grænseoverskridende samarbejde så vidt muligt kan handle uafhængigt af lokal- og delstatsinteresser. Af samme grund ville det være et stort tilbageskridt at afskaffe amterne i Danmark og dermed også Sønderjyllands amt, som det bliver diskuteret med stigende intensitet. Grænselandets problemer kan ikke løses i København og Berlin eller i Odense og Kiel; det kan de kun i regionen selv!

Historie som belastning - historie som chance

Det slesvigske grænseland er en region, hvor historien helt frem til i dag har spillet en stor rolle, ja tilmed er allestedsnærværende. Især på den danske side findes en stor historiebevidsthed - hvor *historiebevidst* dog ikke automatisk betyder *historiekyndig*. Steder som Skamlingsbanke, Dannevirke og Dybbøl er næsten mytiske steder, og kendsgerningen, at slagsdagene ved Mysunde (2.2.1864), Dybbøl (18.4.1864), Helgoland

Markeringen af kulturel mangfoldighed: Tosprogede skilte i den lausitziske by Hoyerswerda/Wojerecy syd for Berlin. Sorbisk er ligeberettiget med tysk på alle offentlige skilte og henvisninger i byen, selv om kun et ganske lille mindretal af de næsten 70.000 indbyggere i Hoyerswerda taler det gamle vestslaviske sprog. (Foto: Tina Krause)

(9.5.1864), Fredericia (6.7.1849), Isted (25.7.1850) og Frederiksstad (4.10.1850) endog i dag er militære flagdage,⁴⁴ beviser, hvilken fremtrædende rolle konflikterne i det 19. århundrede har spillet for dannelsen af danskernes nationale identitet frem til vor tid. Desuden er følelsen overfor nationalhistoriske symboler generelt stærkt udpræget i Danmark. Andre kendte begivenheder er »folkekampen« og Köller-politikken, folkeafstemningerne om grænsedragningen i 1920, mindretalskonflikterne mellem verdenskrigene, den tyske besættelse af Danmark 1940-1945, den nye grænsekamp i Sydslesvig efter 1945 og endelig Bonn-København-erklæringerne i 1955 som løsning - altså i overvejende grad med den dansk-tyske modsætning som emne. Alle disse konflikter har givet grænselandet sit nuværende præg.

En afgørende forskel er, at disse i dag i den tyske offentlige og politiske bevidsthed er et underordnet fænomen, mens de derimod i den danske erkendelse er en afgørende del af den nationale historie - og identitet. Netop derfor er det fortsat vigtigt, på begge sider af grænsen at beskæftige sig med fortidens konflikter for at drage de rigtige konsekvenser for nu- og fremtiden. Opgøret med ens egen histories mørke og plettede sider er altid en vanskelig proces, og hver ny generation har nye synsvinkler. Selvfølgelig kan man ikke beskyldte nutidens unge for deres forfædres gerninger, som det gøres i et ekstremt læserbrev vedrørende deltagelsen af tyske soldater ved mindehøjtideligheden på Dybbøl Banke: »... der tages mere hensyn til forbryderen end til ofret. At tysk og dansk militær skal holde 18. april sammen på Dybbøl er endnu et eksempel herpå. Man inviterer morderen med til ofrets mindehøjtidelighed. Sønderjylland blev myrdet af germanerne i 1864, og vi er endnu mange sønderjyder, der selv eller hvis forældre og slægt har måttet lide bittert under følgerne heraf. [...]«⁴⁵ Det er uden tvivl bekvemt at kunne benytte sig af »forældrenes og slæg-

tens« lidelser i fortiden for at konstruere sin personlige offerrolle, idet det således bliver muligt at fortrænge resten af historien. Og det er simpelthen slemt og ydmygende at betegne alle nutidige sprogfæller af erobrerne fra 1864 som mordere! En sådan brug af historie og historiebevisthed oprettholder de gamle konflikter og viderefører dem i forhold til en generation, som slet ikke har noget at gøre med begivenheder, der har fundet sted for langt over 100 år siden. Derimod har vi *alle sammen* – gammel og ung – ansvar for, at historiens slemme begivenheder ikke kan gentages. For hvis man drager de rigtige konklusioner ud af historien, går den fra at være en belastning til at blive en chance for at udvikle en bedre fremtid, og det gælder i højeste grad en grænseregion!

Historien byder i øvrigt på endnu flere chancer: Som følge af fokuseringen på de nationale konflikter glemmer man, at det gamle hertugdømme Slesvig har en betydeligt længere *fælles* historie, og at de dansk-tyske modsætninger i historisk perspektiv er et ret nyt fænomen – og det til trods for, at der i mange år har været en omfattende forskning på mange andre områder af den slesvigske historie, men denne synes, med urette, at tiltrække mindre offentlig opmærksomhed. I øvrigt er samarbejde mellem danske og tyske historikere for længst en selvfølge, også når det gælder konfliktskabende emner, således at historien ikke længere kan misbruges som stenbrud for magtpolitikken, som det tidligere var tilfældet. Udledning af ejendomsret af påståede »historiske rettigheder« var i det 19. århundrede med til at forstærke konflikten yderligere. Også i det 20. århundrede var historieskrivningen længe nationalt bestemt, hvor ensidige fortolkninger var reglen.⁴⁶

Regionen har en enestående, historisk skabt kulturel rigdom – bebyggelse, kulturlandskabet, sprogforholdene, det kulturelle liv og meget andet. Begge sider skal lære, at denne ikke kun skal opfattes som en chance, men også som en selvfølge – og det som noget *fælles*! Og det gælder om at fremhæve denne rigdom endnu mere end tidligere. Hvad taler imod, at man i byerne langs med grænsen eller med et stort mindretal indfører skiltning på flere sprog, som det f.eks. er almindeligt i Lausitz, Sydtyrol, Vestfrisland, Brabant, dele af Finland og mange andre blandede distrikter? Med optagelsen af de frisiske navne på nogle nordfrisiske kommuners byskilte (men indtil videre kun på disse) har man i det mindste gjort en beskeden begyndelse.

«Jo mere sikre mennesker kan være på deres identitet, [...] desto mindre har de behov for at afgrænse sig og holde andre udenfor, desto mere villige er de til ikke at opfatte en anden kultur og et andet sprog som en trussel, men snarere som en berigelse«, sagde den slesvig-holstenske del-

statsregerings mindretalskonsulent Renate Schnack i sin velkomsttale på Knivbjergfest 2001.⁴⁷ Dette er helt rigtigt! Og for at skabe en egen identitet kræves der mange positive faktorer og ikke en national monokultur og uovervindelige afgrænsninger!

Selv om det af og til er ubekvemt at leve ved grænsen mellem to nationer, har det den uvurderlige fordel, at man bedre kan se svagheder og fordele på begge sider og ikke så let risikerer at tillægge det ene eller det andet absolut værdi.⁴⁸ Netop derfor er de nationale mindretal - for ikke at glemme friserne, som alt for ofte er blevet forbigået - af uvurderlig værdi, også for flertalsbefolkningen. Denne kendsgerning samt regionens lange historie udgør sammen en væsentlig særegenhed ved det slesvigske grænseland. Dette skal fremhæves langt stærkere end hidtil.

Dårlige fremtidsudsigter?

Med nærværende artikel har forfatteren forsøgt at gøre opmærksom på nogle problemer i grænselandet, der ofte kommer til kort i skildringer af regionens situation, sådan som de opleves af et menneske, der føler sig hjemme på begge sider af den dansk-tyske grænse. Ganske vist er der i de sidste 47 år sket mange gladelige forbedringer, ikke mindst i det sidste årti, og yderligere anstrengelser gøres fortsat, men de opnåede resultater er på ingen måde tilstrækkelige. Det tager sin tid, før visse af de fælles anstrengelser for alvor har fået fodfæste og viser resultater. Og der er fortsat mange opgaver at udføre, for problemets kerne er stadig »grænsen i vore hoveder«. Med hensyn til sprogspørgsmålet og i forbindelse med mange dagligdags problemer som f.eks. den kollektive trafik er hurtig handling påkrævet, hvis regionen ikke skal komme endnu længere bagefter. En styrkelse af tyndt befolkede områder som det slesvigske grænseland er tvingende nødvendig. Ellers vil de gå til grunde i et »metropolernes Europa«. Det må anses for temmelig sikkert, at der om nogle år vil være en bro mellem Femern og Lolland og dermed en endnu hurtigere forbindelse mellem centrene København og Hamborg. Det må regionen være forberedt på.

Det er vigtigt at gøre regionens rigdom og identitet(er) mere synlig - og det ikke kun for feriegæster, men frem for alt for regionens egen befolkning! Der er stadig brug for større gensidig viden og regional selvbevidsthed. Man er nødt til at lære at orientere sig i alle retninger, i stedet for kun at vende blikket mod København eller Hamborg og Berlin. Både den danske og den tyske side ville gøre klogt i starte flere ensidige foranstaltninger, der skal tjene forståelsen i grænselandet, uden at gøre dem

afhængig af en samtidig gengældelse.

Man må også håbe, at åbningen af grænsen den 25. marts 2001 kan hjælpe at nedbryde den »psykologiske barriere«, og at man mere spontant tager turen til nabolandet - og her menes ikke kun til grænsekioskerne - og derved lærer dette og dets beboere bedre at kende. Man skal løse sig fra de gamle klicheer uden at fortrænge historien.

Foreløbig er der ingen laurbær, som den dansk-tyske grænselandspolitik kan hvile på. Ganske vist er der sket meget i de forgangne årtier, men der venter stadigvæk mange opgaver for at føre grænselandet ud af den dobbelte blindvej, som den i mange henseender fortsat stikker i. Et forbedret samarbejde på tværs af statsgrænsen, orienteringen mod naboen lige som mod den egne nation og forøgelsen af videnet om naboerne har ikke nødvendigvis med europæiske idealer at gøre. Det drejer sig simpelthen om det slesvigske grænselands overlevelse i fremtiden!

Noter

- 1 Inge Adriansen og Broder Schwensen: Fra det tyske nederlag til Slesvigs deling 1918-1920; Aabenraa og Flensborg 1995, s. 75.
- 2 Nærmere oplysninger om historien bag betegnelserne Sønderjylland og Slesvig hos Lars N. Henningsen og Hans Schulz Hansen: »Sønderjylland« og »Slesvig« i: Sønderjyske Årbøger 1997, s. 5-26.
- 3 Som »Realschule« betegnes mellemtrinnet i det fra 5. klasse tredelte tyske skolesystem.
- 4 »Mange ønsker at lære dansk«, i: Flensborg Avis den 21.6.2001. Begynderkurser i dansk har den største tilstrømning.
- 5 Citeret efter »Deutsch stößt in Dänemark auf wenig Akzeptanz« (Tysk møder ringe accept i Danmark), i: Flensburger Tageblatt den 6.11.2000.
- 6 »Kein Sprachenpakt Simonis/Holst« (Ingen sprogpagt Simonis/Holst), i: Der Nordschleswiger den 16.6.2001.
- 7 »Venskabelig idræt i bagende sol«, i Jyske Vestkysten den 23.08.2002. Sprogproblemet gjorde den ellers succesrige første dansk-tyske børne-idrætsdag i Aabenraa vanskelige.
- 8 Som prisværdig undtagelse skal her nævnes Euro Atlas 2001/02 (dansk udgave), udg. af Mairs geographischer Verlag, Ostfildern 2001, hvor hele det slesvigske grænseland trods alt er vist i målestok 1:750.000, endog på et særskilt kort.
- 9 Interessant er det, at Eckhard Bodenstein i starten af 1980'erne gjorde de samme observationer hos den på det tidspunkt yngste generation. Jf. Bodenstein: »Hilfe, die Deutschen kommen!« (Hjælp, tyskerne kommer!), i: Grenzfriedenshefte 4/1983, s. 225.
- 10 Flensborg skabte forsidehistorien den 30. maj 2001, som stod under overskriften »Tysk by søger dansk borgmester«. Det er dog betegnende, at man her ikke fokuserede på nabobyen som sådan, men på det usædvanlige i det dansk-tyske naboskab.
- 11 Dette er kun et eksempel blandt mange, hvor især denne avis udspreder negative tyske stereotyper. En interessant afhandling i forbindelse med dette emne: Roy Langer: Zwischen Gefühl und Vernunft: zur Darstellung Deutschlands in dänischen

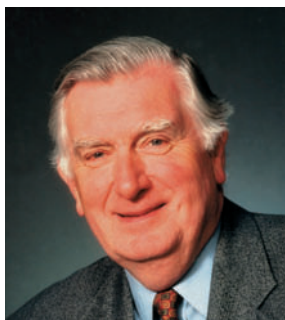
- Medien, København 2000.
- 12 Ved amtsrådsvalget i november 2001 nåede Den sønderjyske Borgerliste ikke mere at komme ind i Sønderjyllands amtsråd.
 - 13 «Præst vil slå for danskheden», i: Jyllands-Posten, 19.4.1997.
 - 14 Ordret hedder det: »Vi vil se den tyske hang til paragraffer og lov og orden brede sig op gennem Sønderjylland til Kongeåen...«
 - 15 Ordret hedder det: »Flensborg har brug for Lebensraum, og det kan kun skaffes mod nord.«
 - 16 Jf. også bl.a. Eckhard Bodenstein: Der ewig »hässliche Deutsche« i: Grenzfriedenshefte 2/1987, s. 68. Dengang havde danske elever fra Flensborg beklaget sig over, at de ved sportsarrangementer i Danmark blev kaldt nazister, blot fordi de boede syd for grænsen. Denne erfaring delte forfatterens far, da han har spillet håndbold i den dansk-sydlesvigske klub Sørup UF i de danske ligaer. I artiklen giver Bodenstein flere eksempler på, hvor letfærdigt man selv i dagbladene sætter lighedstegn mellem nazismen og alt, hvad der er tysk.
 - 17 I den ovenfor citerede artikel beskriver præsten i sin argumentation mod Euroregionen, at hun i sit embede ofte har med mennesker at gøre, som har oplevet de ubehagelige sider af den dansk-tyske historie, såsom 1. verdenskrig og den tyske besættelse i 1940-45: »Det har også sat sine dybe spor. Og selv blandt de helt unge«. Denne mistro hos ungdommen regner hun åbenbart som endnu et argument mod det regionale samarbejde.
 - 18 «Modstander af Euroregion truer amtsborgmesteren og det tyske mindretal», i: Flensborg Avis, 22.4.1997.
 - 19 Her skal citeres endnu et bemærkelsesværdigt læserbrev fra debatten om (Euro)regionen. I Jyske Vestkysten den 10.5.1997 skrev medlem af Dansk Folkepartis ungdomsorganisation, Ole R. Kiilerich fra Odense, bl.a. følgende om etableringen af en grænseoverskridende region: »... der har ikke været en folkeafstemning, om befolkningen ønsker en sådan indlemmelse i Tyskland« og »Det tyder på, at Sønderjylland for altid vil være tabt for Danmark med denne indlemmelse i Euroregion Slesvig«.
 - 20 Således havde Jyske Vestkysten følgende overskrift den 11.5.1997: »Protester og dåseøl«. Politiken fremhævede, at demonstrationen var et slag mod den »sønderjyske tanke«.
 - 21 Således bl.a. Knud-Erik Therkelsen i »Angsten for det tyske«, temabilag i Berlingske Tidende den 11.5.1997.
 - 22 Bertel Haarder: Den bløde kynisme, København 1997, s. 96.
 - 23 Et yndet eksempel på det påståede (central)europæiske overbureauokrati er »agurkeforordningen«, hvor det blev fastsat, at agurker over en vis krumning ikke længere måtte forhandles som standardvare. Denne er imidlertid et dansk værk, som går tilbage til en regel fra 1926. Jf. Haarder, Den bløde kynisme, s. 115.
 - 24 Tove Heidemann: »Samarbejde mellem tyske og danske skoler i grænseregionen«, i: Grenzfriedenshefte 3/2000, s. 242. Docenten fra Danmarks Lærerhøjskole beklager: »Dermed opstår en skjult læseplan, som fastsætter, at ansvarsbevidsthed og samarbejde kun skal lægges for dagen over for personer, som man kender«.
 - 25 Citater fra SHHB's månedsskrift »Schleswig-Holstein« 3/1982, 7 og 9/1984.
 - 26 Grenzfriedenshefte 1/1980, s. 18. Thomsen kritiserer desuden tidsskriftets tosprogethed: »som om det danske sprog nogensinde har spillet samme rolle her som det tyske«, i: Grenzfriedenshefte 2/1980, s. 93.
 - 27 Bl.a. Gerd Vaagt i: Mitteilungen der GSHG 37 (Meddelelser fra 'Gesellschaft für schleswig-holsteinische Geschichte' nr. 37), 1990, s. 17 f.
 - 28 Hans W. Pries: »Kein Denkmal des Grenzfriedens«, in »Flensburger Tageblatt«, 10.9.1992.

- 29 Jf. bl.a. Gerd Vaagt: »Eine besondere Ausstellung in Sonderburg und Flensburg«. Diskussionsbidrag i: Mitteilungen der GSHG 46 (Meddelelser fra 'Gesellschaft für schleswig-holsteinische Geschichte' nr. 46), 1994, s. 28 f. Udstillingen blev kritiseret for at være »tendentiøs«. Lokalredaktøren ved Flensburger Tageblatt forsøgte ligeledes at gøre foranstaltningen latterlig («Start der Löwen-Schau», i »Flensburger Tageblatt«, 24.1.1994)
- 30 „Løven dødsdømt“, i „Politiken“, 17.9.1992. Men også fra tysk side kom skarp kritik og bestyrtelse, især om SHHB-forretningsføreren Hans-Joachim von Leesens opførsel, som under diskussionen bl.a. havde sagt, at Danmark med sit nej mod Maastricht-kontrakten på ny havde stillet sig uden for Europa. „Löwendiskussion mit penetranter Duftmarke“ overskrev Renate Kleffel sin beretning i ugebladet „Moin Moin“ (17.9.1992), og Frank Lubowitz, siden 1992 leder af det tyske mindretals studieafdeling og arkiv, udtrykte i meddelelsesbladet for det slesvig-holstenske historiesamfund ligeledes sin bestyrtelse over von Leesens nationalistiske mislyd („Diskussion über den Idstedt-Löwen“, in „Mitteilungen der GSHG“ 42, 1992, s. 26.
- 31 Således ved det slesvig-holstenske arkivarmøde i Flensborg den 12. juni 2001.
- 32 Det skriver arkivar Klaus-Joachim Lorenzen-Schmidt i præsentationen om Slesvig-Holstens erhvervs- og socialhistoriske arbejdsreds, som i 1970'erne blev dannet for at indbringe nye strømninger i delstatens historiske forskning. Se hjemmesiden www.arbeitskreis-geschichte.de.
- 33 Jf. bl.a. Artur Thomsen: 50 Jahre Grenzfriedensbund. Ein paar eher persönliche Erinnerungen, i: »Grenzfriedenshefte« 1/2000, s. 34. Lukningen blev foranlediget af sparekrav i alle tyske ministerier inkl. udenrigsministeriet.
- 34 Jf. bl.a. Ny viden (Syddansk Universitet) 6/2001, s. 4 f.
- 35 Normalt var det regionaltog med endestation i Fredericia, som derfra havde direkte forbindelse til andre strækninger i Danmark. Det samme gjaldt for Intercitytog til Ålborg og København.
- 36 Desuden findes EuroCityNight »H. C. Andersen« mellem København og Bonn/Stuttgart/München, som imidlertid ikke kan benyttes i regionaltrafikken.
- 37 Den største tilbøjelighed til forsinkelser i DSB-nettet (!) forstærkes af den dårlige udbygning af strækningen. Således mangler man mellem Padborg og Tinglev samt mellem Vojens og Vamdrup et ekstra spor, som absolut burde genetableres for at opnå en mere gnidningsløs afvikling af trafikken. Dette blev forsømt i forbindelse med elektrificeringen.
- 38 Det vil vise sig, om man har succes med denne foranstaltning. Den 19.6.2001 bragte Der Nordschleswiger forsideoverskriften »Grænseoverskridende bustrafik i kaos«, fordi Flensborgs bybusser ofte ankommer for sent i Kruså, hvor de videre busforbindelser så er kørt. Den tvungne omstigning og de noget længere køretider er heller ikke med til at gøre turen til og fra Flensborg mere behagelig. Det er derimod et stort fremskridt, at en Sydbus-billet til og fra Flensborg også er gyldig og kan købes på alle AktivBus-linier. Det er imidlertid forvirrende, at hverken AFAG (Allgemeine Flensburger Autobusgesellschaft, som driver seks bybusruter) eller andre trafikelskaber i Flensborg indtil videre er med i denne ordning.
- 39 Forslaget blev allerede fremsat for 30 år siden af Gerhard Beier: »Möglichkeiten einer Friedenspolitik im Grenzland«, i: Grenzfriedenshefte 4/1971, s. 198.
- 40 Ved siden af Flensborg by er det landkredsene Nordfrisland, Slesvig-Flensborg (uden Flensborg) og Rendsborg-Egernfælde, hvis sydlige og større del historisk set hører til Holsten.
- 41 Det rammende begreb »ungeschickte Größe« er præget af sociologen og forfatteren Christian Graf von Krockow. Nærmere oplysninger i: Christian Graf von Krockow: Über die Deutschen. München 2000, s. 32 f.

- 42 Heide Simonis: »Netzwerke für die Wissensgesellschaft - Die Kleeblattstrategie Schleswig-Holsteins« i: Grenzfriedenshefte 4, 2000, s. 290 f. Under beskrivelsen af samarbejdets »nordskinne« understreger ministerpræsidenten: »Vort gode samarbejde med Danmark - ikke kun i grænseregionen - er kendt«, hvor hun dog tilføjer: »lejlighedsvis irritationsmomenter ikke udelukket«.
- 43 »Ja auf der Insel« (Ja på øen), i: Der Nordschleswiger den 16.6.2001
- 44 Ifølge Maylands Kontorkalender 2002.
- 45 Kirsten Grau Nielsen: »Forbryderen og ofret«, læserbrev i Flensborg Avis, 16.4.2002. Det er i øvrigt også et forskel mellem dansk og tysk, at ekstreme positioner som denne får offentlig opmærksomhed i de danske medier, mens de tyske medier og den tyske politik i de fleste tilfælde trods al uenighed forsøger at holde politisk ikke korrekte holdninger ned.
- 46 Som eksempel kan her nævnes Otto Brandt/Wilhelm Klüver: Geschichte Schleswig-Holsteins, Neumünster 81981, som første gang udkom i 1925 og først i 1996 (!) blev afløst af et nyt standardværk (Ulrich Lange: Geschichte Schleswig-Holsteins. Von den Anfängen bis zur Gegenwart. Neumünster 1996), selv om det tidligere værk længe var blevet afvist som forældet af mange historikere. Jf. Jörn-Peter Leppien: »Schleswig-Holsteinische Geschichte seit 1866« (Slesvig-Holstens historie efter 1866), i: Grenzfriedenshefte 4/1971, s. 196.
- 47 »Je sicherer Identität desto weniger Abgrenzung« (Jo sikrere identitet, desto mindre afgrænsning), i: Der Nordschleswiger, 18.6.2001.
- 48 Således sociolog, historiker og forfatter Christian Graf von Krockow (1927-2002) i et brev til forfatteren af 2.2.2001.

Beretning om Grænseforeningens virksomhed

1. september 2001 – 31. august 2002

*Torben Rechendorff,
Grænseforeningens formand*

Grænseforeningen i arbejdstøjet

Uanset om vi taler om Grænseforeningens 135 lokalforeninger, om kredsforeningerne, om hovedstyrelsen eller om vore udvalg drejer det sig om hele tiden at være i arbejdstøjet. Være i arbejdstøjet for at nå det formål vi er fælles om, og som handler om det danske mindretal i Sydslesvig. Vi vil støtte mindretallets arbejde i det omfang vi formår, vi vil oplyse danskerne om dagliglivet syd for grænsen, og vi vil sætte det hele ind i en lidt overordnet sammenhæng ved at styrke dansk sprog og kultur. *Det* er vores opgave.

Måske taler vi ind imellem for meget om det svære i at nå vore mål. Klager over det lidt faldende medlemstal, over en økonomi, der har lidt svært ved at finde balancen og over det komplicerede i at finde nye mennesker, der vil påtage sig et bestyrelsesansvar i vore mange lokalforeninger. Skulle vi prøve at vende det hele lidt om:

I forbindelse med de danske årsmøder i Sydslesvig i forsommeren fik jeg sagt noget om, at danskerne sådan i al almindelighed vidste alt for lidt om det danske mindretal i Sydslesvig. Det førte til et lidt »surt opstød« fra nogle af vore medlemmer i det sønderjyske. Deres indvending var, at her pukler vi i tide og utide for Grænseforeningens sag, vi holder møder, arrangerer ture og oplyser så godt vi nu formår, - og så siger vores formand, at ingen i Danmark ved noget som helst om Sydslesvig!

Indrømmet: jeg følte mig en smule ramt. De, der kender mig, vil vide, at det naturligvis ikke var min tanke at falde foreningens mange tillidsfolk og medlemmer i ryggen. Bedre end de fleste kender jeg energien og gå-på-mødet hos Grænseforeningens medlemmer. Og jeg kan da godt se, at et formands-skulderklap kunne være på sin plads og at vendingen »ingen mennesker i Danmark aner noget som helst om Sydslesvig«, var en smule flot.

Men det ændrer imidlertid intet som helst ved, at *udfordringen* er at øge danskernes viden, at informere om mindretallet og støtte hvor vi kan.

Nu er »støtte« måske sådan et lidt belastet ord. Vi ved da også udmærket, at sammenlignet med de tilskud der ydes fra (især) dansk side og fra tysk side - altså de officielle tilskud - er Grænseforeningens økonomiske håndsrækning til mindretallet af stærkt begrænset omfang. Alligevel er vores bidrag jo udtryk *både* for en rent faktisk hjælp *og* for en understregning af de menneskelige bånd, der binder tværs over grænsen. Man kan måske diskutere om pengene eller følelserne er det vigtigste.

I sommer holdt Grænseforeningens Hovedstyrelse et af sine møder i Egernførde. Det gjorde vi bl.a. for at kigge indenfor i det nye fritidshjem, der just var blevet indviet og som ganske enkelt ikke havde set dagens lys uden Grænseforeningens milliontilskud.

Fritidshjemmets ansatte og brugere synes ikke, at Grænseforeningens bidrag var ligegyldigt. For øvrigt holdt vi mødet i Medborgerhuset, der ligger ved siden af skolen og fritidshjemmet. Også på dette hus har Grænseforeningen sat sit tydelige økonomiske aftryk. Derfor var det også så glæ-

Grænseforeningen har sat sine tydelige økonomiske aftryk i Egernførde, hvor det danske skole- og foreningssliv er inde i en markant opgangsperiode.

deligt at høre beretningerne om det danske skole- og foreningsliv i Egenførde. Det er inde i en meget betydelig opgangsperiode.

SdU synes heller ikke det er ligegyldigt at Grænseforeningen har påtaget sig den totale finansiering af købet af idrætsgrunden i Flensborg, som omtalt i min beretning i fjor.

For resten synes de mange lærere, der har deltaget i vore seminarer på Christianslyst også at Grænseforeningens økonomiske formåen er af betydning.

Og sådan kunne man blive ved! Takket være en kæmpeindsats omkring lodseddsalg og salg af Dybbølmærker kan vi give seriøse bidrag til arbejdet blandt vore venner i Sydslesvig. Det vil vi fortsat gøre.

Og så var der det med følelserne. Det med båndene på tværs af grænsen. Man kan næppe stille det sådan op, at vi måske her har fat i det vigtigste. Men ingen, der har kontakter i Sydslesvig, er et øjeblik i tvivl om, at båndene er af umistelig betydning. Grænseforeningens 30.000 medlemmer er naturligvis ikke ene om at have sådanne kontakter. Men når jeg kigger på lokalforeningernes programmer og læser de små klip i aviserne om aktiviteterne, glæder jeg mig bestandigt over, at der er så meget grøde netop i kontakterne på tværs af grænsen. Det har uhyre stor betydning. For sydslesvigerne, ja. Men så sandelig også for os nord for grænsen. Tænk, hvad vi alle har hentet af inspiration under vore besøg i Sydslesvig! Tænk, hvad vi pludselig har fået sat i relief omkring begrebet danskhed, som så mange i Danmark gerne vil tage patent på. Tænk, hvad vi har set af konstruktivt samvirke mellem dansk og tysk til fælles glæde.

Tilbage til udgangspunktet: Tak til Grænseforeningens medlemmer, til tillidsfolk, udvalgsmedlemmer, vore konsulenter og personalet på vores hovedkontor. *Alle* ved de, hvad »det der« i Sydslesvig går ud på. Alle arbejder de med at nå stadig længere ud med vort hovedanliggende. Udfordringen er, at langt, langt den overvejende del af danskerne lever lykkeligt uden at vide, at der lige uden for deres dør lever et dansk mindretal med grokraft og energi. Et mindretal, som holder fast ved os, - og som vi holder fast ved! Dybest set er det synd for danskerne, at de ikke ved det!

I det følgende kan man fordybe sig i de konkrete kendsgerninger om vort arbejde i det forløbne år. Forhåbentlig efterlader det et indtryk af en forening i arbejdstøjet.

Sendemandsmødet 2001

Sendemandsmødet er Grænseforeningens øverste myndighed. Det er

I 2001 deltog 338 sendemænd, hovedbestyrelsesmedlemmer og gæster i Grænseforeningens Sendemandsmøde.

Foreningens årsmøde og ifølge Vedtægterne afholdes det ordinære Sendemandsmøde hvert år inden udgangen af oktober måned.

Mødet 2001 fandt sted på Hotel Nyborg Strand i dagene 27. og 28. oktober, og der deltog 338 sendemænd, hovedstyrelsesmedlemmer og gæster, fortrinsvis fra Sydslesvig. På mødet, hvis dirigent var medlem af Grænseforeningens Hovedstyrelse, cand.jur. *Ole Stig Andersen*, blev formand *Wolfgang Dibbern*, Højer, genvalgt som 1. næstformand og biskop *Karsten Nissen*, Viborg, genvalgt som 2. næstformand.

Der blev foretaget enkelte justeringer af vedtægterne, herunder en nyformulering af foreningens formålsparagraf, der herefter har følgende ordlyd:

»Det er Grænseforeningens formål at støtte danskheden i grænselandet, særligt syd for grænsen, at udbrede kendskabet til grænselandets forhold samt at bevare og styrke dansk sprog og kultur«.

Louis Nielsen og Hustrus Legat blev tildelt *Grænseforeningen for Vamdrupengen*, formanden for Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger, *Anne Kämper*, takkede Grænseforeningen for tilsagnet om at finansiere SdU's køb af nabogrunden til Idrætshallen i Flensborg, programmedarbejder i DR, *Finn Slumstrup*, holdt et indlæg med titlen »Danske Værdier«, og mødet afsluttedes med et indlæg om den aktuelle danske politik i

Sydslesvig ved formanden for SSW's Landdagsfraktion i den slesvig-holstenske landdag, *Anke Spoorendonk*.

Grænseforeningens ledelse

Grænseforeningens Hovedstyrelse har i årets løb holdt fire møder: Den 1. september og i forbindelse med Sendemandsmødet den 27. oktober 2001. Desuden igen den 6. april og 31. august 2002. På disse møder forelægges det arbejde, som foregår i Grænseforeningens udvalg, til godkendelse. I forbindelse med de foretagne vedtægtsændringer er Organisationsudvalget, Oplysningsudvalget, Dybbøldagsudvalget og Lotteriudvalget blevet nedlagt.

Handlingsplan

Udvalgsarbejdet er nu forankret i en rullende Handlingsplan, som udmønter foreningens bestræbelser på at opfylde sit formål. Hovedstyrelsen godkendte på mødet den 6. april 2002 »*Handlingsplan 2002-2003*«, hvis aktiviteter er fordelt på følgende syv punkter:

- Støtten til Sydslesvig
- Det lokale arbejde
- Informationsvirksomheden
- Skoler og uddannelsessteder
- Kursusvirksomhed
- Landbrugs- og Røhsmindeudvalgene
- Indtægtsmuligheder

Som en følge heraf er der nedsat følgende underudvalg, hvis kommissorier fremgår af deres betegnelser: *Lokalforeningsudvalget*, *Informationsudvalget*, *Pædagogisk Udvalg*, samt *Kursusudvalget*.

Forretningsudvalget, *Landbrugsudvalget* og *Røhsmindeudvalget* fortsætter som hidtil med deres traditionelle og veldefinerede opgaver.

De nynedsatte udvalg er i perioden frem til 31. august 2002 blevet sammensat og har konstitueret sig. På Hovedstyrelsesmødet denne dag fik udvalgenes hovedstyrelsesmedlemmer lejlighed til at præsentere de arbejdsopgaver, som udvalgene inden for Handlingsplanens rammer koncentrerer sig om.

Hovedstyrelsens medlemmer modtager referater fra alle møder i udvalgene.

Forretningsudvalget

Under ansvar over for Hovedstyrelsen varetager *Forretningsudvalget* gennem administrationen i Peder Skrams Gade den daglige ledelse af foreningen. Forretningsudvalget holder normalt møde en gang hver anden måned, således har der været afholdt møder den 31. august, 26. oktober og 29. november 2001, samt 29. januar, 5. april, 6. juni og 30. august 2002.

»Nabogrunden til Idrætshallen i Flensborg«

På mødet den 31. august 2001 blev det besluttet at indstille til Hovedstyrelsen at tilbyde Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger finansiering af et værdifuldt tilliggende til den idrætshal i Flensborg, som SdU i forvejen ejer. På sit møde den 1. september 2001 godkendte Hovedstyrelsen beslutningen. Før den endelige overdragelse fra Flensborg by til SdU kan finde sted, udestår imidlertid endnu i skrivende stund byrådets endelige godkendelse af en nødvendig lokalplanændring af området. Indtil denne godkendelse foreligger, venter Grænseforeningen med at foretage sig yderligere med det formål at skaffe kapital til projektet.

Inspirationsmøder

På seks lørdage i månederne februar og marts 2002 indbød Grænseforeningen bestyrelserne for sine lokalforeninger til at deltage i møder, der havde til hensigt at skabe ny inspiration til det lokale foreningsarbejde. Møderne var geografisk fordelt over hele landet og emnerne direkte målrettet til lokalforeningernes behov. I alt 157 bestyrelsesmedlemmer fra lokalforeningerne tog imod opfordringen til at deltage. Det inspirationshefte, »*Et startskud til lokal fremgang*«, som er blevet fremstillet til møderne, er sendt til samtlige bestyrelsesmedlemmer landet over.

Grænseforeningens publikationer

Medlemsbladet »GRÆNSEN« udkommer i over 20.000 eksemplarer seks gange om året og tilgår alle Grænseforeningens medlemshusstande. Fem gange om året – fortrinsvis i de måneder, hvor »GRÆNSEN« ikke udkommer, - modtager alle 900 bestyrelsesmedlemmer i lokalforeningerne og hovedstyrelsesmedlemmerne et »Nyhedsbrev« med orientering fra hovedforeningen.

I november måned udsendtes lokalforeningernes mødeprogram og kon-

tingentopkrævning sammen med Grænseforeningens Årbog for 2002, hvis tema, »Sydslesvigs danske historie«, er vurderet og beskrevet af cand. scient.pol. Mehmet Yükksekaya, der selv har sin oprindelse i det kurdiske mindretal i Tyrkiet.

Grænseforeningens administration

Arbejdet i Grænseforeningens administration har i de sidste måneder af 2001 været genstand for en undersøgelse og virksomhedsanalyse fra en uvildig og erfaren virksomhedskonsulent i samarbejde med de ansatte og med deltagelse af foreningens tre formænd.

Som hovedkonklusion har virksomhedskonsulenten vurderet, at Grænseforeningen administreres af en gruppe medarbejdere, der er meget engagerede, og som har en god viden og forståelse for foreningens formål og virksomhed. Der arbejdes effektivt med de opgaver, som administrationen er sat til at udføre i en relativt driftsorienteret arbejdsform, og de eksterne konsulenter arbejder godt i marken.

Grænseforeningens medlemstal

31.453 medlemmer er registreret i Grænseforeningen ved udgangen af marts måned 2002. Der er tale om en tilbagegang på 2.171 i forhold til året før, idet 3.699 har forladt foreningen i årets løb, og 1.528 nye er kommet til.

Grænseforeningens økonomi

Grænseforeningens regnskabsår går fra 1. april til 31. marts. I regnskabsåret 2001-2002 har der været driftsindtægter på i alt kr. 11, 6 mio. Nettoresultatet fra »Det sønderjydske Lotteri« beløb sig til kr. 1,3 mio. og salget af Dybbølmærker resulterede i et overskud på næsten kr. 630.000.

Grænsefonden har bidraget med godt kr. 2,5 mio. og afkast fra egne midler bidrog med kr. 1,9 mio. Foreningen har i årets løb modtaget arve-midler og gaver for kr. 2,8 mio.

Til støtte for det danske mindretal i Sydslesvig er der anvendt kr. 1,6 mio., og til oplysningsarbejde, publikationer, medlemskontakt, forenings-service og anden kommunikation er der anvendt kr. 4,7 mio. Udgifter til gennemførelse af foreningens formål, driftsmidler etc. beløber sig til kr. 5,3 mio.

En væsentlig del af Grænseforeningens virksomhed består i at forvalte midler fra legater, fonde og andre, der ønsker at støtte det danske mindretal i Sydslesvig. Disse forvaltningsopgaver har i regnskabsåret beløbet sig til kr. 75,5 mio. med den danske stat som langt den største opdragsgiver: kr. 72,4 mio. De dermed forbundne administrationsomkostninger afholdes af Grænseforeningen, der betragter løsningen af disse opgaver som en del af sit formål. Administrationen sker således uden udgift for hverken fondene eller de andre opdragsgivere her i Danmark eller modtagerne i Sydslesvig.

Årets overskud på kr. 77.167 er overført til kapitalkontoen. Status balancerer med kr. 102,8 mio., og foreningens egenkapital udgør kr. 29.628.939.

Der henvises i øvrigt til *»Arsregnskab 2001/2002 for Grænseforeningen«*.

*Torben Rechenдорff
16. september 2002*

Grænseforeningen

Forretningsudvalg 2002

Tidl. minister Torben Rechendorff, Hørsholm (formand)

Forstander Wolfgang Dibbern, Højer (1. næstformand)

Biskop Karsten Nissen, Viborg (2. næstformand)

Tidl. amtsrådsmedlem Ruth Jensen, Grindsted

Tidl. skoleinspektør Ove Nissen, Gråsten

Forstander Karl Sommer, Odense

Hovedstyrelse 2002

Kredsvalgte: Frisørmester Kjeld Landin Thomsen, Herlev, overlærer Gunner Lorenzen, Glostrup, Arne Lysholm, Viby Sj, tidl. regnskabschef P.H. Lundbjerg Hansen, Rungsted Kyst, disponent Poul Johs. Olsen, Kirke-Eskilstrup, frimærkehandler Erling Nielsen, Fuglebjerg, Per Vistisen, Store Heddinge, overlærer Jytte Nielsen, Nørreballe, sognepræst Flemming Anker, Rønne, forstander Karl Sommer, Odense, overlærer Rasmus Laursen, Tommerup, skoleleder Minna Bøgebjerg, Gudme, tidl. overlærer Aage K. Riber, Løkken, skoleleder Sonja Melgaard, Storvorde, landbrugslærer Jørgen Bruun Christensen, Nykøbing M, overlærer Annmarie Langballe, Skive, advokat Chr. Staugaard Nielsen, Allingåbro, Ellen Johanne Eisum, Risskov, tidl. overlærer Kirsten Schødt, Silkeborg, Svend Damgaard, Lunderskov, Kirsten Schmidt, Ringkøbing, tidl. amtsrådsmedlem Ruth Jensen, Grindsted, overlærer Sigrud Andersen, Agerskov, Lisbet Skau, Vøjens, tidl. skoleinspektør Ove Nissen, Gråsten, tidl. overlærer Marie Hess, Nordborg, forretningsfører Svend Kristiansen, Højer.

Tingvalgte: Direktør Ole Stig Andersen, København, udviklingschef Elisabeth Arnold MF, Århus, rektor Sven Caspersen, Aalborg, tidl. minister Knud Enggaard, Skovlunde, lektor Henning Gjellerod, Holstebro, amtsborgmester Carl Holst, Aabenraa, gårdejer Filt Jensen, Sønderborg, chefredaktør Karsten Madsen, København, forpagter Edmund Mogensen, Kruså, gårdejer Peder Sønderby, Toftlund.

Administration:

Peder Skrams Gade 5, 2.

Postboks 1530

1020 København K

Telefon 33 11 30 63

Telefax 33 32 73 76

Giro 300-1849

CVR nr. 55 74 41 14

E-mail:

info@graenseforeningen.dk

Hjemmeside:

www.graenseforeningen.dk

Direktør:

Niels Henriksen

Det er Grænseforeningens formål
at støtte danskheden i grænselandet,
særligt syd for grænsen,
at udbrede kendskabet
til grænselandets forhold
samt at bevare og styrke
dansk sprog og kultur